



С (Балк) 2
С 217

С $\frac{0743 - 072}{M125(03) - 77}$ 49—77

© «Эльбрус» китап басма 1977 ж.

I
«ШАУДАН»
АТЛЫ
КИТАПДАН



ОКТАБРЬ

Уруш боран, ач бөрюча,
Улугъанда,
Къан ырхыла
Тагыланы жуугъанында,
Урунган халкъ
Эркинликге тургъанында —
Туугъан эди
Октябрь!
Дертли къолла жаугъа топла
Бургъанда,
Къылыч алып жан сермешу
Болгъанда,
Эркинликге тиширыу да
Тургъанда —
Туугъан эди
Октябрь!
Азияны кенг, къум
Ёзенлеринде,
Малкъарны къарангы
Гёзенлеринде,
Северни да къыямалыкъ
Тюзлеринде
Адам улу эркинликге
Жол салгъанда,
Жер шарны да титиретип
Башлагъанда, —
Туугъан эди
Октябрь!
Арктиканы бокъур-бокъур

БОРЧЛУМА ЖУРТУМА

Борчлума мен
Кюнюмде, кечемде,
Борчлума мен
Ишимде, кючюмде

Журтуму кючлерге,
Къурч этерге,
Журтуму жауларын
Гунч этерге.

Мени кенг журтум
Есед, кенгеред,
Уллу умутума
Журтум жол беред.

Борчлума мен
Журтуму сакъларгъа,
Анга ниети кирни
Къапларгъа!

ЖИГИТ ТАУЛУЛА

115-чи Кавдивизияны комиссары Селяев Махтиге эм да аны сатырларында урушха къатышхан малкъарлы жашлагъа.

Дон ёзенинде, боран келгенча,
Атлы аскер келед урушха,
Жамычылары бирча жел эте,
Жетдиле Дондан чыгъышха.

Аскерни аллында машинада
Махти барады къычыра,
Ол жан жанында, къарап, кёреди:
Атла, жашла да жыгъыла.

Арсланла кибик уруш этелле
Жигит таулула къадалып,
Мурдар фашистле сойланадыла
Кёзлери кёкге аралып.

Таулу тулпарла уруш этелле,
Бичакъ ойната, къычыра,
Сахеник атла тюзге кетелле,
Ёлген жашладан ычхына.

Тачанкала да алай баралла,
Дауурдан къыра, тыхырдай,
Пулёмётла да алай аталла,
Буз жаугъан кибик, чыкъырдай.

Ростов тюзледе уруш баргъаны
Жаханым отча кёрюнед,
Ит фашистлени къара къанлары
Халал жериме тегюлед.

Ой зауаллыла, таулу жигитле
Пелиуанлача сермешген,
Сизни киши озмаз тириликде, —
Жаугъа къаяча демлешген.

Уллу Дон сууу бокъланып келед,
Ырхы кирик тау башладан.
Ким хапар берир тау эллерине
Былайда ёлген жашладан.

Бир башха болмай, жер тепгенича,
Бомбала кёкден тюшелле,
Таулу аскерни атлары тюзде,
Иесиз къалып, кишнейле.

Махти жигит комиссар болуучед,
Ол арслан кирик жол салгъанд,
Къабарты-Малкъар атлы аскерни
Махти алларында баргъанд.

Жыйылгъан жерде мудах болмагъыз,
Ол жашланы эсге тюшюре,
Мен да бу жырны кючден жырлайма,
Къыйын ахтына, кючюне.

ЧИРИК КЕЛ

Эски дертим жолоучу этди мени,
Суймей келдим бери къатынга сени.

Мудах болуп сюелдим мен жагъангда,
Жаз башы жабалакъ жауа тургъанда.

Къалай шошса сен, тынгылап, тауушсуз,
Тилсиз кибик, сёз билмеген ауузсуз.

Бирси кёлле чайкъалалла сёлешгенча,
Адамлагъа къууанч тигим юлешгенча.

Сен а тилсиз, сен а тюпсюз, къарамынг —
Таула ичинде, бугъа кёзча къарангы.

Малкъар жерни ариуундан бирисе,
Таулуланы суйген Чирик кёлюсе.

Хар бир таулу жүрегинден къууанад,
Келген, кетген да санга бек сукъланад.

Сени атынг узакълада айтылад,
Төгерегинг къууат берип тартылад.

Узакъ жерден жолоучула келелле,
Тамашалыкъ чырайынгы кёрелле...

Кёп зорлукъгъа шагъатса бу жерледе,
Кёп артыкълыкъ этилгенд чегетледе.

Сени жауунг — мени жауумд — налатла.
Ала Азретни санга атдыла.

Сууса, суугъа жокъду бир шарайыбым,
Санга не да дертим, не да айыбым.

Ёмюрлюк къабыр болдунг Азретге,
Табигъат этген къабырса Поэтге.

Сын болгъанды Азретге Чирик кёл,
Азретни тансыкълагъан, бери кел!

МАЛКЪАР

Мени уллу кыралым
Сюеме сени,
Сени хар атламынгы,
Хар жарыкъ кюнюнгю,
Хар салкъын кеченги.
Бютюн да бек сюеме
Туугъан жерими —
Тау эллени —

Малкъар сени!

Сени къаялы тауларынгы,
Сени сууукъ сууларынгы,
Сени субай агъачынгы,
Ташынгы, ырбынынгы.
Айып болмаз кесини
Халкъын айырып суйген,
Аны айныуун, жашнауун
Къууанчлы жолда кёрген.
Аны къартларын, жашларын,
Эгечлерин, къардашларын
Насыплы болурларын —
Кесинден да бек суйген.
Мен узакъгъа кетип,
Тансыкъ болгъанма
Санга, туугъан Малкъарым!
Мен узакъгъа кетип,
Кёрмей тургъанма
Сизни, туугъан тауларым!
Малкъар десем,
Игиликге болсун, —

Кёзюме кёрюнед :
Аны таулары, аны суулары,
Къая ыранда къарылгъач уялача,
Тапкырлада — жербаш юйлери,
Бирини арбазы — бирини юй башы.
Къайда айлансам да,
Къайда жүрюсем да,
Сенден ариу жер кёрмегенме,
Къыйын заманымда
Жюрек жумушакъгъа
Сенича сёз мен сезмегенме.

«Анангы акъ сютюнден
Халал болсун санга
Хар аллахны кюнюнден!»

III

Къыл элекде эленнген,
Тегенеде ийленнген,
Арауанда къатхан,
От жагъада сюелген,
Къызыу кюлге кёмюлген,
Огъурлу къол жылытхан,
Огъурсуз къол сууутхан —
Жангы нартиухден — гыржын,
Сары будайдан — гыржын.
Къара арпадан — гыржын,
Жашауса, татлы гыржын!
Жашауса, жылы гыржын!

ЖАНГЫ ЭЛ

Былымны колхозчуларына.

Тау тюрбюнде ёзенде
Ахлуларым — таулула
Эл салалла —
жангы эл.

Эски Былым, берекет,
Тас болмагъанд ахлула,
Энди ёсед —
жангы эл.

Адам кыйыны зыраф
Кетмейди бюгюн кюнде,
Насып болсун жангы элде,
Къууанч толсун хар юйде!

Эски элге ушамайды
Жангы элни хар ташы,
Ойнай, кюле ишлейдиле
Элни кызы эм жашы.

Юч жолну жаны бла
Жангы юйле тизилдиле.
Къууат киреди тюзге,
Адамла тирилдиле.

Тёш башында эски эл
Сюрюлюшюп бир жанлы,
Бели чанчхан къарт кибик,
Кереклича бир саны.

Эски элде, жербаш юй, —
Мылы тартып, къарангы,
Арауанча къабыргъасы,
Башдан-аякъ — къарамы.

Туурасында жангы элни
Къарт Иммолат сюелед,
Ингир желчик тауладан
Бери салкъын келтиред.

Къарт Иммолат чепкенин
Желпегей этип келед,
Таудан ургъан желлеге
Кёкюрегин кенг керед.

«Сени ючюн узакъдан
Къайтханма, ур жарлы,
Кел, жууукъ бол, тау желчик,
Сен да кетме бир жанлы!»

Кёпню кёрген таулу къарт
Элге къарап ышарад.
Да ёрге кийип бёркюн
Мужурагъа тыянад.

Ма этни хатеринден
Шорпа ичдик деп сёз барды,
Энди бизге таулада
Хауа тазад, суу балды.

Озгъан кюнле къайтмаз,
Къайтмагъан ол болсун!
Бюгюнню ишибизни
Тамблагъы иш озсун!

Ётюп кетген жауунну
Жамычы бла къуумабыз,
Берекетли жангы элни
Жарытмайын къоймабыз.

Жангы элни кыйырында
Къошун башлы школу,
Кенг классларында уа
Таулучукъла топ-толу.

Чабакъ суудан чыкыгъанча,
Жерибизден чыкыгъанек,
Совет халкъны жаулары
Бизни кыйнап тургъанет.

Партияны тюзлюгю
Келтирди туугъан жерге,
Берекет келтирейик
Хар жангы таулу элге!

Энди бизни журтубуз
Ёмюрде тозурамаз,
Мурдор ташы, кирпичи
Бир заманда оюлмаз.

Жюрекден алгышлайма
Мен сизни, Быллымчыла,
Къурулушда, хар ишде
Болугъуз сиз алчыла!

Къууанч бла жашагъыз
Жангы кюн элигизде,
Келин келсин, жаш туусун
Сизни юлеригизде!

ТУУГЪАН ЖЕРИМ

«Тойгъан жерден туугъан жер
ахшыды».

Халкъ сёз.

1. МАЛКЪАРЫМ

Туугъан жерим —

Жан тёммегим —

Малкъарым,

Сангад мени

Хар тилегим,

атламым.

Жашынг, кызынг

Эсли болсун,

кёп эсли,

Жашау ызы

Илмудан толсун,

терк ёссюн!

Кече, кюнюм

Эсимдесе

сен мени,

Къууанама

Тамбланга

Мен сени!

2. КЁНДЕЛЕН

Туугъан элим,

Кёнделеним, —

Сабийликде

Ёсген элим.

Тансыкъ болуп,
Кече, кюн да
Мен келеме,
Жангы юйлени
Ариуларын
Мен кёреме.
Ма аллымда
Туугъан элим,
Кёз туурамда —
Кёнделеним.
Къапхакъ башдан
Мен къарайма,
Кёнделени
Тансыкълайма.
Элге къарап
Кёп сюелдим
Къапхакъ башы
Тик тёшюнде...
Сора чапдым
Суу бойнуна,
Сабийлигим —
Мени эсимде...
Талгъыр ташха
Бауурумдан
Терк къапландым,
Баргъан суудан
Тогъуп-тогъуп
Иги къандым.
Эслеп суугъа
Мен къарасам,
Кюзгюдеча,
Бир жаш къарайд —
Сабийлигим,
Анда, сууда,
Кёрюннгенча,

Манга ышарад!
Бузоула кютгеним,
(Оюнда иш неди?)
Унутуп тенгле бла,
Ийнек эмизгеним,
Бузоула чилледе
Къачсала чибинлеп,
Тыякъны ийиучем
Мен сёдегей силдеп...
Хаймаша кёлюнде
Геммешле жай жюзе,
Жаз башы кюнледе
Хыжыча тизиле...

3. ШКОЛУМ

Тёш башында
Акъ къанжалбаш —
Кенг школум,
Андан башлайды
Къыз бла жаш
Жашауда жолун.
Аталары ары жюрюп,
Аналары анда окъутхан,
Сабийле да, ойнап-кюлюп,
Жолларын ары тутхан
Саулай элни сабийиди, —
Эртден, ингир ол школда,
Бири ары, бири бери
Барады уллу жолда.
Ол школну кюз артында
Кенг ачылды эшиклери,
Саулай элни барындан да
Жыйылдыла сабийлери.

Кёп окъутхан чалбаш устаз
Сабийлеге сабыр къарайд,
«Быланы уа къайсы къаллай
Боллукъ болур», — деп ол марайд.
Ал партада бир танакёз,
Тобар жашчыкъ олтурады,
Тукъум атын айтханында:
— Сени атанг да мында окъугъанд, —
Деп, кёп окъутхан къарт устаз
Жашчыкъгъа эслеп къарайды,
Атасыны сиркиулюгюн,
Ахшы окъугъанын санайды.
Узун инчге, назик къызчыкъ
Уялса да суююп айтханд:
— Атам бу школда бир азчыкъ
Урушха дери окъутханд.

ТЮШЮМДЕ

Урушда ёлген къарындашым
Маммагъа.

Суу бойнунда къыш бузда
Жаш хайнух айландырад,
Къатындагъы парий, аз да
Таймай андан, бирге айланад.

Сабийлигим эсге тюшюп,
Жашха мен сукъландым,
Хайнух айландырыргъа келип,
Аны къатына жанладым.

Къайда кёргенме мен
Бу жашчыкъны деп къарадым,
Иги эсеме тюшюргенде,
Ишексиз, аны таныдым.

Кичи къарындашым Мамма
Тохтамай къамичи урад,
Эсин бурмай ол манга,
Менден арыдан ары турад.

Мени кёргенлей къарап
Хайнухун къоюп къачды,
Артха къарай, ышара,
Кёз туурамдан ташайды.

Бир да аямай кюрешеме
Баралмайма, чабалмайма,

Ызындан да сёлешеме
Мамманы жеталмайма.

«Мамма! Мамма!» — деп кычыра,
Таза арып кыуулдум,
Бузну юсюнде чаба,
Мен, учхалап, жыгылдым...

Бир кезиуде сескенип,
Уянып кыарагъанымда,
Ундурукъдан мен кетип
Турама аны аллында.

Не алаMAT, не сейир ишд
Тюш дегенинг адамгъа,
Хычыуунду кёрген тюш,
Ахлунга тансыкъ заманда.

ТАУЛУ ЖАШЧЫКЪ

Школдан келе, чабыша,
Сабийле ойнай баралла,
Тюртюше, жагъалаша,
Бири бирин жыгъалла.

Абаданы аладан
Портфель бла жашны
Аркъасына сылады,
Ол а сермеди ташны.

Портфелли жашны жете,
Къатына келип тохтатдым,
Урушургъа мурат эте,
Билегинден бери тартдым.

Башын кётюрдю, манга
Къарадыла шагъырей кёзле,
Чалышдыла къулагъыма
Таныш ауазлы сёзле.

Арабий, кимниди бу
Ариу жаш, ушагъылы,
Эсиме тюшюралмадым
Ол кимге ушагъанын.

Ишекли болуп жашха
— Кимни жашыса, — деп сордум.
— Атам урушда ёлгенд, — дегенде,
Нек сордум деп, мудах болдум.

Ол таулу жашчыкыны атасы
Кёзюме кёрюндю, аллымда сюелди,
Къююп кетгенча манга баласын,
Аманат этип хайырын, хатасын.

Сабийле биягы ойнай кетдиле,
Къалдым жолда кесим жангызлай...
Эсима кёп затла тюшдюле,
Аллай сабийлеге жол ызлай...

ЖЮЗЮК

Узун инчге, къара шинли
Таулу къатын,
Гуму ичинде къртайгъанды
Кюн амалтын.
Бармагъында жассы жюзюк —
Сары алтын.
Ол жюзюкню ол къатыннга
Сабий кызлай
Жаш бергенди, жюрегине
Жол ызлай.
Хоншу тойда, жербаш юйню
Арбазында,
Тепсей келе абезеххе
Баргъанында,
Кюз артына молжал этип,
Белги берди,
Алтын жюзюк жашдан кыызгъа
Етдю, келди.
Угъай, демей ол кезиуге
Жууабына,
Къол жаурукъ келди жашны
Жаш къолуна.
Азмы озду, кёпмю озду
Андан бери,
Кызыны берип, кызыны алып
Кетдиле,
Орайданы саулай элге
Кётюрюп,
Киеу нёгер —
Жаш тенглери

Жетдиле.
Къыз суйсе да, сеймесе да
Къачып болгъанд,
Алтын жюзюк белгилерин
Ачып болгъанд.
Тохтамайын къошда тургъан
Малчы жаш,
Кече, кюню сюрюу болгъан
Жалчы жаш,
Бййыкъ-ыйыкъ къаймакъ жыйып,
Саргъалтып,
Жырны анга нёгер этип,
Сарнатып,
Къошдан юйге суйген къызгъа
Жибергенди,
Суймеклигин ол къаймакъгъа
Чёрегенди.
Узун инчге, къара шинли
Къарт къатынны,
Акъ болгъанды чайыр кибик
Къара чачы,
Энтда турад бармагъында
Сары алтынлы,
Белги болгъан жюзюгю,
Бир къарачы.
Ол белгиди морт жашауну
Юзюгюне,
Ол белгиди суймекликни
Кезиуюне.
Тот къонмагъанд
Къарт къатынны
Жюзюгюнде,
Къорамагъанд суймеклик да
Жюрегинде.
Бюгюн бизни жаш тёлуге

Керек эди
Ол къатындан юйренирге,
Къарт болгъунчу,
Чал болгъунчу
Сюе билирге.
Атасын да, анасын да,
Кеси туугъан
Баласын да,
Туугъан журтун
Бек сюерге
Барысындан.

КЕРТИЛИК БЛА ТЮЗЛЮК

Кертилик бла тюзлюк
Эгиз къарындашладыла,
Туталла ала бирлик,
Жигер, жигит жашладыла.

Мени ишим, кесим да
Алагъа тенг болургъа,
Ант этгенем эртде бир кюн
Халкъым ючюн турургъа.

Халкъны асламы ючюн,
Халкъны насыбы ючюн,
Мен къоркъмам, артха турмам
Жолумдан, сокъуранмам.

Тап жангыдан туусам да,
Жашаууму тюрлендирмем,
Не тюрлю мен болсам да,
Мен жашаудан тюмгюлмем.

Ахшы тенгим, сен билесе,
Сен билмеген атламым жокъ,
Халкъым ючюн жан берирге
Бир заманда арсарым жокъ.

Алтын тартхан базман бла
Тартсынла тюзлюгюмю,
Кем болмаз халкъым ючюн
Кенглиги жюрегими.

Дарман тартхан базман бла
Тартсынла тюзлюгюмю,
Ант этгенме Малкъар ючюн
Берирге ёмюрюмю.

Сёзде угъай, иште да
Сен кёргенсе халланы,
Юйренмеген ууаныкча,
Боюнса ууатханланы.

Поэтни хар бир сёзю
Иши бла келишед,
Ётюрюк болмай, кертиге
Хар заманда эришед.

Мени сёзюм тап болсун
Бир къауум къоркъакълагъа,
Жолубузда ушагъан
Жумушакъ топракъгъа.

Бичакъ болсун, жюлгюч болсун
Мени керти сёзлерим,
Тартып алсын ётюрюкчюню,
Кёзбаучуну кёзлерин.

Сёзюме кертичи болууда
Аптымы мен бузмам,
Бойнумдан асханда да,
Кертиден артха турмам.

Кертилик бла тюзлюк —
Манга ант боладыла,
Жангылмазча дунияда
Биргеме айланадыла.

Кертилик бла тюзлюкге
Ыразыма жүрегимден,
Антым барды аладан
Айырылмама ёмюрюмде.

Ишибизде, сёзюбюзде
Халкъгъа кертичи болгъанбыз,
Анга болушлукъ жолну
Биз кыйын кюн алгъанбыз.

Ушхуурун бёлмез ючюн
Кёзюнге къарап ётюрюк айтыр,
Бир къауумда намыс жокъду,
Кёзбау кёзлерин ойнатыр.

Бизни бюгюн алааматлыкъ,
Тауушлукъ жолубузда,
Къурусунла, тас болсунла
Бузукъла тыпырыбыздан!

Бу назмум сын таш болсун
Малкъарны жашларына,
Юлгю болсун жашаулары
Малкъарны сабийлерине.

ШАУДАН

Тау этеги кюнлюмде
Шаудан суучукъ саркъады
Гыйы ташны тюбюнден,
Тёшден эншге агъады.

Ол суу жерни тюбюнден,
Къайнагъанча, уруп чыгъад,
Жерни кыйын кючюнден
Эркинликге ычхынад.

Төгереги кёк кырдык,
Тал терек къатындагъы —
Баргъан жолу тырхык-тырхык,
Къонгуроуча саркъгъаны.

Аз болса да, таза сууд,
Тау сууча, сууукъ сууду,
Не заманда ичсенг да,
Санга бек хычыуунду.

Тау этеги кюнлюмде
Шаудан суучукъ саркъады,
Гыйы ташны тюбюнден
Тёшден эншге агъады.

* * *

«Кесим демей,
Эки эрнинг
Бирге жетмез»
Дейдиле
Кесим демей,
Халкъым десенг, —
Сен ёлмезсе
Ёмюрге.

Уллу халкъла
Арасында
Гитче мени
Жигер халкъым,
Жашнар ючюн,
Айныр ючюн
Къурман болсун
Санга чархым.

Сени ючюн
Мен аямам
Не кючюмю,
Не къанымы,
Отха тюшген
Мен болсам да,
Сенден аямам
Жанымы.

Сабий жүрек
Анасына

Халал кибик,
Тюз ма алай,
Мени санга
Жюрегим да
Бек халал,
Терслиги болмай.

Кесим деме
Бир заманда,
Намыс болур,
Насып толур,
Сен десинле
Хар адам да,
Бетинг жарыкъ
Болуп туруп.

УСТАЗЫБЫЗГЪА

Шахмурзаев Саидге.

Бек алгъа бизге харф айтхан
Сен болдунг,
Бек алгъа китап ачхан да
Сен болдунг.

Таулулагъа жазуу чыгъаргъан
Сен болдунг,
Къагъытда таулу сёзю жазгъан
Сен болдунг.

Акъ бухарча, чал башынг,
Ёмюрюнг узакъ болсун!
Барыбызны окъутханса,
Ёмюрюнг узакъ болсун!

Къыйныынг зыраф кетмегенд,
Эсибиздесе, Саид,
Бир окъуучунг мудах этмегенд, —
Унутмабыз, Саид!

Бюгюн да, эсге тюшюрюп,
Къууанабыз, Саид,
Сен окъутуучу кюнлени
Унутмабыз, Саид!

Башынг чал болса да сени,
Жюрегинг жашды,
Энтда тирилигинг—жетген
Жашха ушашды.

Кёзлеринг жылтырап, энтда
Жарыкъ жаналла,
Сени огъурлу къолларынг
Назму жазалла.

Чал болсанг да, къарт туюлсе,
Бизни Шахмурза,
Кёбюбюзню ёсдюргенсе,
Къал артыбызда!

Бетинг жарыкъ, жаш ауазынг
Булбулча жырлайд,
Ленинни ордени
Ёшюнюнгде жылтырайд.

1957 ЖЫЛ

Огъурлу жыл,	Аллай жылыу
Насыплы жыл,	Алмагъанды.
Къууанчлы жыл,	Муратыбыз
Халкъым аллына	Бир заманда
Баргъан жыл.	Бу жылдача
Мен туугъанлы	Толмагъанды.
Жашауумда	Халкъла ичинде
Быллай жыл	Бет жарыкълы
Болмагъанды.	Болгъанбыз,
Ашауумда	Елгенибиз
Таулу гыржын	Сау болгъанча,
Аллай татлы,	Къууанганбыз.

ИШ

Къалай насыпды ишлеген,

Къайсын

Иш жаратханд адам улун

Жер юсюнде,

Иш айнытханд адам улун

Ёмюрюнде.

Ишди кюнде да жашауну

Тутуругъу,

Адамны дайым да насыбы,

Зауугъу.

Ишди адамгъа къууанч,

Жашау да берген,

Ишди адам намыс алгъан,

Насып кёрген.

Ишди сени төрт санынга

Саулукъ ийген,

Ишди адам жашауна

Насып берген.

Бизде барды

Эски нарт сёз:

«Ишлемеген тишлемез» деп,—

Керти шарт сёз.

Башха туююлд къаллай иш да

Урунургъа,

Иш не заманда да

Нёгерди таулугъа.

Ишге уллу, гитче

Демейд таза жүрек,

Кеси аллына атылгъанлай

Толмаз кюрек.
Сени ыразы этерик
Къол кючюнгдю,
Сени сыйлы этерик
Этген ишингди.
Хар кюн сайын отун жаргъан,
Терек салгъан,
Кюзгю кюн бичен чалгъан,
Гебен тартхан.
Берекет болур
Ишчи болгъан юйде,
Жылыды хант тишлеучюсю
Толгъан юйде.
Андан барды бизни халкъда
Эски нарт сёз:
«Ишлемеген тишлемез» деп,
Керти шарт сёз.

БОСАГЪА

Хар бир иште
Босагъадан
Ётген кыйын болады.
Хар бир ишни
Бошагъанда,
Юй насыпдан толады.

КЁЗЛЕ БЛА СЁЗЛЕ

Жарыкъ кёзле
Ариу кёзле,
Сизге къарап туруп эдим,
Жюрегим сизден толса!
Кёзбау сёзле,
Гокка сёзле,
Сизни атып уруп эдим,
Кёзюмде огъум болса!

АТАМ

(«Таулу партизанла»
деген поэманы юзюгю)

Аллай жигитле болалла
Жомакъда, таурухда айтылгъан,
Аллай жигитле болалла
Сейир жырлары жырланган.

Сени юсюнгден таурухла,
Жомакъла да айтылмады,
Сени юсюнгден назму да,
Жангыз жыр да жазылмады.

Хар заманда халкъынг ючюн
Кюрешип, жашап келгененг,
Халкъынг ючюн жан аямай,
Къыйын кюнде жан бергененг.

Фашист итлери таулагъа
Туман киргенча киргенде,
Ант этген эдинг артларын
Юзерге ол къыйын кюнде...

Насып берген Совет власть
Келгенинде, къуралгъанда,
Эркинлик ючюн Граждан
Урушу башланганында,

Жарлылагъа жангы жашау
Ленин берип башлагъанда,
Шкок алып, атха миндинг,
Сен урушлада кюрешдинг.

Байла, бийле да кетдиле,
Жангы жашау да башланды,
Къарангы таулу элдеде
Ленинни чырагъы жанды.

Заман озду, заман кетди,
Уруш ачылды жангыдан.
Таулу партизанларыны
Чыкъгъан эдинг алларында.

Уруш барад Зырдагъытда,
Туман кече кюнча жарыйд,
Партизаннга бу заманда
Жулдуз жарыгъы да асыуд.

Бир заманда шкок къолунгдан
Тюшдю, сен жерге жыгъылдынг,
Андан ары селешалмай,
Кёзлеринги акъырын къысдынг.

Къатындагъы кичи жашынг,
Жилямукълары тегюле,
Сени шкогунгу алып,
Дерт жетдирди фашистлеге,
Ол ёлюм берди кёбюне...

...Кешене ишлерме санга,
Мен акъ мияла ташындан,
Атынгы анга жазарма
Накъутдан бла налмаздан.

Сын таш салырма мен санга,
Юсюн назмудан толтуруп,
Окъугъанла жиляр кибик,
Аны къатында олтуруп...

АТЛАРЫГЪЫЗ УНУТУЛМАЗЛА

Граждан урушну жигитле-
рине.

Атларыгъыз ёмюрде унутулмазла,
Таулулагъа батыр туугъан жигитле!
Ала халкъ эсинде мутхуз болмазла,
Бизни ючюннге жан берген жигитле!

Халкълары ючюн къан тёкген жигитле,
Бизни ючюн къагъанакъ сабийлерин
Ёксюзлейин къоюп кетген жигитле,
Тюзлюк ючюн аямагъан кеслерин.

Таулагъа насып жашау келир ючюн,
Граждан урушну кюйсюз кюнлеринде,
Солуу билмей кечегиз, не кюнюгюз,
Бардыгъыз душман окъла тюплеринде.

Къалабекланы Солтанхамит — Чегемден.
Жабелланы Мусос — Кёнделенден,
Ностуланы Юсюп жетди Малкъардан —
Таулада кызыл байракъ кётюрдюле.

Асанланы Хажимурат — алларында,
Мусукаланы Ахмат биргелерине —
Таулуланы тиздиле ызларындан,
Ленинчи жолну алагъа кёргюзтдюле.

Таулуланы керти шуёху Киров
Солтанхамитни ёз тенгнге алгъан эд.

Солтанхамит, сен ёлгенингде, Киров,
Къарындашынгча, кёзлеринги жумгъан эд.

Халкъ къызгъанмаз сизге ата жүрекден
Ёмюрде оюлмаз сынла салыргъа,
Сизни адамлыгъыгъызыны юсюнден
Унутулмаз жырла, таурухла жазаргъа.

Атларыгъыз ёмюрде унутулмазла,
Таулулагъа батыр туугъан жигитле!
Ала халкъ эсинде мутхуз болмазла,
Тюзлюк ючюннге жан берген жигитле!

БИР ЖЫЛДА ТУУГЪАНЛА

Къабарты-Малкъарны
комсомолуна.

Мени бла бир жылда
Туугъан тенглерим,
Жашаугъа бир халда
Кёз ачхан нёгерим.

Дуния тюрлениу
Кезиуде туугъанбыз,
Таулула тиллениу
Кюнледе туугъанбыз.

Октябрни кюню
Жылытды таулары,
Октябрни ёню
Жарытды таулуну.

Насыплы заманды
Бизни заманыбыз,
Жукъудан уянды
Бек суйген халкъыбыз.

Не кыйын болгъанды
Бизни тик жолубуз,
Кёпге жетишалмай
Жашыллай кёолубуз.

Биринчи школары
Таулада ачылып,

Элде уа моллала
Бизге ачыуланып.

Бизни тау элдеде
Еткюр жашла, къызла,
Кюрешип сау халкъны
Жыяргъа бир ызгъа.

Комсомол къауумла
Къуралып болдула,
Кулакла, моллала
Ачыудан толдула.

Биз кюндюз кесибиз
Школда кюнден окъуп,
Кече уа къартланы
Ликбезде окъутуп.

Жашланы кёбюсюн
Медирседен алып,
Къызланы кёллюсюн
Школгъа салып,

Жахиллик элни
Хунасын биз оюп,
Башладыкъ, ташладыкъ
Эскини кенг къоюп.

Ол сууукъ жыллада
Биз кёп сынамагъан
Къыйынлыкъ арада
Хазна къалмагъанд.

Ол жангы жашауну
Бек къанлы жаулары,

Бизден ала элле
Кеси ачыуларын.

Кече чаба элле
Жашланы тюерге,
Отла сала элле
Школну кюйдюрге.

Ма биз ол халлада
Ленинни чырагъын
Жандырдыкъ, элтдик
Таулагъа байрагъын.

Жарлы къауумладан
Къуралгъан комсомол,
Таймады жолундан
Къурч партияны ол.

Кулакла, моллала
Дыгалас этдиле,
Сауут бла, саба бла
Сермешип кёрдюле.

Биринчи пионер,
Биринчи комсомол,
Къоркъуп къалмагъанды
Кулакладан да ол.

Акъылбалыкъ да
Кеси болгъунчуннга,
Сакъал, мыйыкъ да
Анга ургъунчуннга,

Кюрешиу жолуна,
Сермешуу жолуна,

Ол кеси баргъанды, —
Суйюп сайлагъанды.

Къыйынлы болса да
Таулу жаш тёлюню, —
Намыслыды борчу
Туугъан тенгими.

Къоркъуп не буюгъуп
Биз къалмагъанбыз,
Душманны аллында
Тобукъланмагъанбыз.

Бир къауумларыча,
Биз абынмагъанбыз,
Душманнга, къоркъакъча,
Биз жалынмагъанбыз.

Комсомол юйретген
Жолунда баргъанбыз,
Партия кёргюзтген
Жолну сайлагъанбыз.

Халкъгъа тюзлюкден
Ажашмагъанбыз
Кишилик жолундан
Кенгде къалмагъанбыз.

Бизни окъутхан
Устазны бирин
Мудах этмегенбиз,
Жарсытмагъанбыз.

Бизни сау ёсдюрген
Огъурлу ананы,

Кишиликни берген
Ол жигит атаны

Мудах этмегенбиз,
Жерге къаратмагъанбыз,
Аланы бетлерин
Биз уялтмагъанбыз.

Аланы сыйларын
Иги сакълагъанбыз,
Къол къыйынларын
Биз къоруулагъанбыз.

Келлик жаш тёлюню
Насыплы жолларын
Ариулап бердик
Биз ахлулары...

Тенглерим болдула
Замансыз чалбашла
Жыллары озмагъанд
Кеслери жап-жашла.

Болмагъанд тенгими
Сабийлик жыллары,
Ойнаргъа, кюлюрге
Заманда онглары.

Не къыйын болса да
Насыпды тенгими
Деу жашау ызыны
Узуну, кенглиги!

II
«ЖАШАУНУ АУАЗЫ»
ДЕГЕН
КИТАПДАН



ЗУРНУКЛА

Жаз башында зурнукла
Башы бла элими
Кселелле, кёк кырдыклы,
Ехтем, ариу жериме.

Кюз артында зурнукла
Къайталла ызларына,
Келе-келе турлукъла
Жерими жазларына.

Келигиз сиз, келигиз,
Сюйген къанатлыларым,
Халал ниет — ёнюгюз,
Къонакъбай а — тауларым.

Сизден уллу хаталы
Учмасын кёгюбюзде.
Душман ууу арталлы
Жетмесин жерибизге.

ЁКСЮЗ

Добар къара жашчыкъгъа,
Баям, юч жыл болгъанды,
Ата, ана саулукъдан
Ол ёксюзлей къалгъанды.

Саугъа алып келиучю
Атасы келмейди терк,
Дыгъыл этип, кюлюучю
Анасы мудахды нек?

Къойнуна да алмайды,
Кёрюнмейди атасы,
Аны ангыламайды, —
Кимни жетди хатасы?

Сабий кеси, сезмезден,
Ышармайды, кюлмейди,
Юйде не болуннганын
Ол алыкъа билмейди.

Ата, ана сау тура,
Ол ёксюзлей къалгъанды,
Ала жарашып турмай,
Жюреги тырналгъанды.

Къайдан да палах келди
Юйюрню арасына,
Кими тюз, кими терсди
Ата бла анасындан?

Ол затланы барын да
Жашчыкъ ангыламайды.
Ата, ана атын да
Кезну айтып жиляйды.

Айырылып кетдиле,
Жашамайын, жаш юйюр,
Сабийге не этдиле,
Экисинден ким билир?

Ол сабийни халында
Къалгъан болса кеслери,
Билир эдиле барын да,
Акъыл жыйып эслери.

Добар жашчыкъ терк ёсер,
Тау кибики киши болур,
Атасы анга тюбер,
«Кимди», — деп жашы сорур.

АНА ЖЮРЕК

(Дм. Кедринден.)

Жюрекле, жюрекле, сиз ана жюрекле,
Халал жюрекле, бала ючюн жан берликле.

Сабийине ана жюрекни тюзлюгюн
Ким айтыр толу, аны кечесин, кюнюн.

Ана ючюн сабий не бек къыйналса да,
Анга борчун толтурмаз ол, жан салса да...

...Сизни элдеми, бизни элдеми кёрюп,
Бир жаш ариу къызны къалды таза суйюп.

Кюрешди къызгъа суймеклигин билдирирге,
Кесин да ол ариу къызгъа суйдюрюрге.

Къыз сынаргъа жаш аны къалай суйгенин:
«Келтир, — деди, — манга анангы жюрегин.

Ол заманда ийнанырма суйгенинге,
Мени ючюн таза керти кюйгенинге».

Сабий жаш хайран болгъанды суймекликден,
Салып келди анасына телиликден.

Анасыны жюрегин жаш алып чыкъды,
Сора айланып ол къыз таба терк чапды.

Ташлы жолда абынды да—жаш жыгъылды,
Къолунда ананы жүреги ычхынды.

Олсагъатдан ана жүреги тилленип,
Жаны ауруп, баласына, бек элгенип:

«Балам, жарлы, не болдунг, ненги
ачытдынг», —
Деп жалан жүрек баласына ачылды.

БЕРНЕ

Кётюрмегенме кюбюр, кюбюрчек,
Санамагъанма не жастыкъ, тѣшек.

Къайын анам манга аны ючюн
Терс къарамагъанды берне сан ючюн.

Бернем туююдю хапчук, харакет,
Хапчук, харакет келеди, кетед.

Жаш таулу кызыны жаш жүрегини
Тазалыгъын, халал суймеклигин

Къайынларыма берне этгенме,
Жүрегими алагъа элтгенме.

Суймеклигими юлешмегенме,
Къалгъанын-къулгъанын элтмегенме.

Мени бернем мен кесимме саулай,
Не берне керек, кесим тургъанлай?

Мени байлыгъым ёмюр байлыкъды,
Суймеклигим таркъаймазлыкъды.

ЖЕР

Сен адамны жашатхан,
Адамгъа ёмюр берген,
Жерсе — анга ашатхан,
Жерсе — анга ичирген.

Адамгъа сен анаса,
Адамгъа сен атаса,
Бауурунгдан сойланып,
Төшек болуп, жатаса.

Ёсдюрюп айнытаса,
Бирде къайгъы бересе,
Бирде уа жашнатаса,
Жюрекден кюлдюресе...

Сен адамны жашатхан,
Адамгъа ёмюр берген
Жерсе — гыржын ашатхан,
Жерсе—суу да ичирген.

АНТ

(Жашауну ауазы)

Уруш къайгъы,
Уруш къаугъа
 Бютюн да бек,
Эштиледи,
Эришеди
 Бюгюн да терк,
Сабыр халкъла,
Сабыр тургъан
 Жерлерине,
Жарыкъ халкъла
Бир тынч тургъан
 юйлерине,
Сабан сюрюп,
Будай оргъан
 эллерине,
Къатынланы
Жууаш тургъан
 эрлерине,
Аталаны
Къууанч баргъан
 юйлерине,
Хар юйюрню
Эркетген
 сабийине,
Жаш къызчыкъны
Энчи суйген
 жашына,
Сыйыннгынчы

Аны къаты
 къучагъына,
 Жаш келинни
 Туумай тургъан
 уланына —
 Къоркъуу барды!
 Къоркъуу келед!
 Сау барына.
 Уруш къайгъы,
 Уруш къаугъа
 бютюн да бек,
 Эштиледи,
 Эришеди
 бютюн да терк!
 Уруш энди
 Битеу жерни
 Бек къоркъутада,
 Жер юсюнде
 Тынч жашаугъа
 къол узатада.
 Жашау кесин
 Ол къалай да
 Ёчюлтдюрюр!
 Жашау кесин
 Ол къалай да
 ёлтюртдюрюр!
 Табигъатны
 Тюз жүреги —
 жашау, жашау,
 Табигъатны
 Бек ёзегеги —
 адам жашау.
 Къалай кетер,
 Дуниядан ол
 нек ёчюлюр?

Адамланы
Урлукълары
нек юзюлюр!?

* * *

Уруш къайгъы
Эслеринде
Бир бирлени,
Уруш ёртен
Къурутады
тирликлени.
Уруш ёртен
Къаралтады
чууакъ кёкню.
Уруш жётел
Къарылтады
от жүрекни.
Тюз адамла,
Тынч адамла,
биз бир болуп,
Мамырлыкъдан,
Ырахатлыкъдан
Жүрек толуп,
Акъыл, къару,
Билимни да
бирикдирип,
Мамыр жашау
Бар халкълагъа
керекди деп,
Хар сагъатны,
Хар атламны,
Аууз желни,

* * *

Малкъарлыла
Сюймейдиле
Чырт урушну,
Малкъарлыла
Кюсейдиле
Тынч турушну.
Сорчу аны
Бутсуз къалгъан
Солдатлагъа,
Сорчу аны
Бир билексиз
Сержантлагъа.
Сорчу аны
Ол анагъа,
Бу анагъа.
Къазауатда
Елюп жашы,
Сарнагъаннга.
Къабырын да
Кёрмегенлей
Къалгъаннга.
Сорчу аны
Тау кызлагъа —
Жулдузлагъа,
Сюйген жашы
Къазауатда
Аугъанлагъа,
Къучакъламай,
Ийнакъламай
Къалгъанлагъа.

Къурч къаяча
Сюелейик,
Демлешейик.

Ёлюм отну
Тыяргъа биз
Кюрешейик.

Уруш сауут:
Топ, окъ, бомба —
Ишлеген къол,
Тый кесинги,
Ишлеп болма!

* * *

Бир заманда
Келир ёмюр
Адамла да,
Сейир этип,
Сейир этип,
Барырла да :
Ариу жерде,
Къууат жерде
Ол адамла
Къалай уруш
Этгендиле
Энди ала.
Кёзю къыйып,
Кёзге къарап
Ол халалла,
Бир бирин нек
Тюйгендиле?
Ай талаинган.
Андан бери
Артха къарап
Кюльюрле,
Сорчу аны
Сабийлеге,
Сабийлеге,
Туугъунчуннга
Къыйынлыкъны
Кёргенлеге,
Аталарын
Арталлы да
Кёрмегеннге.

Сабий жүрек
Мудахлайын
 Есгенлеге,
Ата кьолун
Сынамайын
 Келгенлеге
Сорчу аны
Тул кьатыннга —
 Елюп эри,
Къара кийген
Къара кийген,
 Андан бери.
Малкъарлы да
Сынагъанды
 Къазауатны,
Уруш анга
Къоюп кетген
 Зарауатны.
Малкъарлыла
Сюймейдиле
 Чырт урушну,
Малкъарлыла
Кюсейдиле
 Тынч турушну.
Ол кюнледе,
От кюнледе
 Халкъы ючюн,
Елюп кетди
Аямайын
 Жанын, кючюн.
Жигитди ол,
Ким болса да
 Аны аты,
Бизге къалгъанд

Эштилмеген
аманаты.
Тулпарды ол,
Ким болса да
аны аты,
Бизге кьалгъанд
Этилмеген
осуяты.
Ант этебиз
Елгенлени
Сау аты бла,
Къазауатда
Къан тькгенни
Тау аты бла,
Ант этебиз
Аны кьалгъан
Саууту бла,
Къабыргъада
Тагъылынган
Сураты бла.
Ол ёксюзлей
Къалгъанланы
Атлары бла,
Уруш ёксюз
Этгенлени
Атлары бла,
Сауланы да
Жашлары бла,
Къартлары бла.
Жер юсюнде
Сау адамла
Елгенлени —
Унутмагъыз,

Сууутмагъыз
Жюреклени;
Бизни ючюн
Ол жанларын
бергенлени
Эсибизден,
Кёлюбюзден
Кетермейик,
Элибизден,
Юйюбюзден
Кенг этмейик.
Энди жерде
Ёксюз, сакъат
Къалмаз ючюн,
Жерни юсюн
Жюрек жара
Алмаз ючюн,
Арталлы да
Киши уруш
ачмаз ючюн,
Жюрекле да
Ол бушуудан
чанчмаз ючюн,
Адамланы
Тиллеринде
«уруш» аты,
Адамланы
Юслеринде
Аскер сыфат
Унутулуп,
Къурутулуп
Къалыр ючюн,
Китаплада,

Суратлада
Къалыр ючюн,
Туудукълагъа —
Жууукълагъа
Насып ючюн,
Къурутургъа
Зулмуланы
Ассы кючюн, —
Къазауатны
Жамауатдан
Кенг кетерип,
Мамырлыкъны
Хар халкълагъа
Тенг кетюрюп,
Адам улу,
Биз жыйылып,
Бир болайыкъ,
Урушну тыйып,
Мамырлыкъны
Биз салайыкъ

ТЕЙРИ КЪЫЛЫЧ

Къая тюбю тау элде
Озду, кетди суху жауун,
Ызы бла ырхы элте,
Келди таудан суу дауур.

Мутхуз тие кюн тыякъ,
Чабып чыкъдыкъ орамгъа,
Сабийле жалан аякъ
Ырхы сууну тыяргъа.

Ол ууахтыда, нюр толуп,
Тейри къылыч жетди!
Таудан таугъа кёпюр болуп,
Элни башы бла ётдю.

Табигъат чырайында
Къалай ариу жаухарса,
Кёкню уллу сайында
Ненча тюрсюн тапханса.

МЕНИ ТУКЪУМУМ

Тукъумунг бла жууугъунг
Кимди ол деп соргъаннга,
Букъдурмай аны жугъун,
Айтайым тюзюн анга.

Атауулу бир тукъумд —
Макыт, Жабо, Таппасхан,
Туугъан жери Булунгуд,
Аккъъыз анда кёл басханд.

Жети туугъан къарындаш
Чыгып бир от жагъадан,
Кишилиги — отлукъ таш,
Ауузлары от чагъа.

Дерт тутмайын кишиге,
Заран этмей бир жаннга,
Тири болуп ишине,
Волуша хар инсаннга.

«Чолпужут» Махаметден
Къалгъан эсе бир урлукъ,
Тукъум кетмез хатерден,
Жюрек элтмез мугурлукъ.

Не заманда сорсанг да,
Кёзбаусузду чий халы,
Женгилирек болса да,
Тюзлюк жанына бары.

Аман, ахшы эсе да,
Бары мени жууугъумд,
Кими къалай ёссе да
Тукъумуму туудугъуд.

Мени тукъумум алайд,
Туура, ачыкъ сёзлюдю,
Кертини сыйпап сылайд,
Ётюрюкге терс кёзлюд.

КЪЫСХА НАЗМУЛА

* * *

Урушну артын этип
Келед генерал Хаким,
Къойла соялла, эштип,
Бизни колхозда хар ким.

МАЛКЪАР ХАЛКЪЫ

Жигер халкъды, гиртчи халкъды малкъар
халкъы,
Кёп къыйындан тёзюп чыккъанд аны аты,
Ташны сыгъып, суу чыгъарырча — тириди,
Адамлыкъны тутханладан ол бириди.

ЫРАЗЫ

Ыразы болгъанлай къалырем
Узакъ болмай туугъан элимде.
Биреу сыйынган мени кенг къабырым —
Болса Кёнделенни бийик жеринде.

* * *

Жангыз къызым,
Жангыз жашым,
Бир жүрегим, —
Эки этип,
Экигизге берейим!

Жашау ызын,
Мурдор ташын
Бек тилегим, —
Сабийими
Халкъым бла кёрейим!

* * *

Мени суймеген бар эсе,
Суймейд ачыкъ сёзюм ючюн,
Мени суйген бар эсе уа —
Сюед ачыкъ сёзюм ючюн.

* * *

Кёзюм барчад жүрегимде,
Ол бек жютю кёреди.
Тюз белгини кёзден эсе,
Жюрек алгъа биледи.

* * *

Гитче лезгин халкъында
Бир тауушлукъ айтыу бард.
«Сёз жүрекден баргъанда
Жюреке жетип къалад».

* * *

Мудах адам къарангы юйге
Ушайды, мутхуз турад.
Жарыкъ адам чууакъ кюннге
Ушайды, берир къууат.

Кюн жылыуу жарытханча,
Жюреклени жарытыр,
Жашау алай жаратханча,
Дайым жашлай жашатыр.

* * *

Сюймеклик, сен, сюймеклик,
Сенсиз жашау толмаз да!
Сени отунгда кюймеклик
Хазна айып болмаз да!

Сюймеклик, мени сартын,
Жашауну бек ариууд;
Этмегенд ишни жарты,
Ол — адамны къарыууд.

ЖАШ ТЁЛЮГЕ

Тюнене бизден умут этгенлей,
Биз тамбла сизден умут этебиз,
Биз абыннган ташха сиз жетгенлей
Абынмазсыз деп ышана кетебиз.

АДАМ БЛА ЗАМАН

поэма

Адамны кысхады жашауу, ёмюрю,
Болмайды кыайтып ашауу, кёрюрю.
Хар адам жашауу шагъатды заманнга,
Ол чакъда болгъан бар ахшыгъа, аманнга.
Аз заты жарты болмайды кёолунда,
Адамны кыаугъалы, кыыйын да жолунда.
Бир кыауум жигитни кюню жортууулда
Кетеди тюзде, тенгизде, тауда, ууда.
Андан айтадыла таулу адет бла,
Ашыргъа чыкъсала жууукъ бла, эт бла:
Ахшы жолгъа бар, жолунг болсун мамукдан,
Аллах сакъласын палахдан,
кыыйынлыкъдан.

Ишингден кыууан. Сен сау айлан, сау жюрю,
Деп ашырады аны суйген юйюрю.
Дагъыда айтадыла алгъыш этгенде:
Власт да, заман да суйсюн деп бу жерде...
Заман шагъатды адамны хар ишине,
Жашау бередит заманны хар кишиге.
Заманны адамдан айырып болмайма,
Адамны замандан айырып кыоймайма.
Заман да, адам да жашауну шагъаты
Болгъанлай баралла айырылмай кыаты.
Кюн болмайын кёкде, жашау жокъ жерде,
Адамгъа кесамат берилит тау элде.
Анданды айтханы да Горькийни кыаты
Ёхтём айтылады деп адамны аты.
Чынтды адам болса заманны адамы

Халкына болсун аны чынг ал къарамы,
Алайд да, багъалы окъуучум, тынгыла,
Мени айтханым сен сюзюп ангыла,
Жаратхан окъусун, окъуучу — соруучуд,
Болгъанны болгъанча айтыргъа борчумд.
Жашайбыз биз таза сейирлик заманда,
Тауушлукъ — замандад, тамаша — адамдад
Малкъарны атламын замандан заманнга
Жашау айтханды хапарлап барын манга.
Жаркъмалап-жаркъмалап кесим кѳргеними
Айтайым тау элдеде эслегеними.
Окъуучум, сен мени бек багъалы тенгим,
Кѳп затын жаратмай, тырман этмегин,
Сѳзюм ачыкъды, ачыды, къатыды,
«Туру сѳз ачыракъ тиер» деп сѳз барды.

I

Ол он жетинчи, он жетинчи дауур жыл,
Насыпха жолланы ызлагъан ариу жыр.
Жангы ѳмюрню башланган жылыды ол,
Адам улуну жыйылыр жолуду ол.
Жылдан, айдан бир акъыллы бола турад,
Не къадар халкъ бугъоуларын жерге урад.
Бизни заман башланады ма ол жылдан,
Жерни юсюне келген жашау жылыудан.
Биз шагъат болгъанбыз тауушлукъ

заманнга,

Дунияда жап-жангы ѳмюр башланганнга.
Сыйлы байрагъын тюзлюкню, эркинликни,
Халкъла бир бирлерин керти суймекликни,
Коммунистле шууулдатып жел этдире,
Мычымайын таулагъа да жетдирдиле.
Унукъгъан жюрекле уянып, къууана,
Байланы, бийлени гунч эте, къууалай,
ѳмюрлени оюлмайын тургъан къала

Мурдору бла оюлду да пара-чара.
Кюн да бек жарыкъ тийди мутхуз таулагъа,
Жангы жашау келди малкъарлы таулугъа.
Сайлап партияны бек ахшы жашларын,
Малкъар халкъны ёкюл къарындашларын,
Кировну бла Орджоникидзени да бизге
Ленин ийди болушлукъгъа ишибизге.
Ол тулпарла бизни кийик, тик таулада
Уллу ишни, ауур ишни къурадыла,
Партияны бек терегин орнатдыла, —
Халкъны чынтды эр уланларын тапдыла.
Окъуулу, акъыллы Энейланы Мухаммат,
Сёзню устасы Мусукаланы жаш Ахмат
Ол айтхылыкъ батыр, халал Солтанхамит.
Асанланы Хажимурат — таулу жигит,
Вилек болуп орус халкъгъа олі жыллада
Малкъар халкъы уруш этди тау жоллада.
Окъуучуларым, сиз шагъатсыз кёбюне,
Сизни элге жангы жашау келгенине,
Эскиликни къыйын бла кетгенине,
Жангылыкъны чаба, жорта жетгенине.
Кеси аллына хар зат алайына бош
Келип къалмайд, къыйын болмагъанлайын,
шош...

Граждан урушну Малкъардагъы халындан
Керек болгъаныча башларгъа аллындан,
Жарты-къурту этмей бу къысха сёзюмде,
Башха китапха къалсын мени эсимде.

II

Урушну аллында жашауну юсюнден
Хапарны хоншум айтса манга бу кюнде,
Жаны ауругъанча эштилед ауазы,
Солууу тыйылып, жетмейин хауасы.

«Эсинге тюшюрчю элинги жашауун,
Халкынг кыйынын къуанч бла ашауун,
Ай таланган, тирлик юлешген кезиуде
Не байлыкъ келиучед хар кимни юйюне!
Бюгюнча эсимдед арба бла бирерни
Тирмен ташла кирик бишлакъла келгени,
Къойланы, санамай, арбазгъа бѣлгени,
Ол халда башха кѣп берекет бергени.
Эй, жаш эдинг кесинг да сен ол заманда,
Окъуугъа кетип, жашаучуенг сахарда.
Адамла къууанчдан, насыпдан эсирик
Болгъан эдиле дейме, байм, бир кесек...»
Ма аллай зауукълу кюнлени биринде
Халкъла бушууу — уруш жетди элиме.
Ол кюнню айтыргъа келмейди къолумдан.
Не болду, не болду элими жолунда?
Болду дуния къара къатыш, — болду къалжа,
Бу не сейир, не тамашады, ий маржа!
Фашистлени аскери, кѣхтуйле кирик,
Элни тонаидыла хар бир юйге кирип,
Партизан излейле хар ташны артында,
Асмакъла ишлейдиле правлен къатында.
Соруу этедиле жашына, къартына,
Не палах келди Малкъарны халкына!
Къайдан да чыкъдыла бу къачып тургъанла,
Совет властдан къоркъуп, кетип букъгъанла,
Бийлени, чанкаланы да хуртдаклары,
Болмагъанча быланы энтда артлары.
Ма ала башлалла «оюнла» кѣргюзтюр,
Не айтаса, башларын бийик кѣтюрюп.
Фашистле болдула алагъа базынчакъ,
Ала да фашистге болдула тыянчакъ.
Дагъыда фашистле бла болуп бирге,
Къайдан келдиле харам кулакла элге?
Урлап, тонап, сора уа тутулуп кетген,

Ол да салып была бла бирге келгенд.
Къайнаталла элде арыны-берини,
Къыйнайла ала чынтды совет юйюрюню.
Сылтау излейле жетдирирге дертлерин,
Уу этип, къуу этип ол къансыз бетлерин.
Душман душманды да, — ол жаулугъун этер.
Бир къауум хайыуан а, къара, не этед?
Коммунист, партизан юйюрле санындан
Кёп адам жоюлгъанд ол итле къолундан,
Ма жалан бир тукъум Холамханладан
Он бир адам жоюлуп, къырылып къалгъанд.
Аллай юйюрле, тукъумла дагъыда кёп
Болгъандыла фашистлеге къажау тюбеп.
Айтайым сыйлап аланы кёбюсюнден,
Ол кюн жоюлуп кетгенлени юсюнден.
Райкомну секретары Мурадинни
Ёлтюргенлери эсимде турад мени,
Райкомну секретары къызып ишге,
Айланады терлеп, киргенча чаришге,
Районну къайгъысын бошагъынчы деп,
Къарамайды кеси юйюрюне эслеп,
Къалай болду эсе да ол къыйын кюнде,
Чыгъалмайын къалды ол кабинетинден.
Билмейме мен дурусун, къалай болгъанын,
Билеме жалан аны душман жойгъанын.
Ариу, жаш къатынчыгъы — бууазлай тура,
Ёлтюрюп атдыла тар тытыр уругъа.
Къагъанакъ сабийи уа аны къарнында
Жашау кёрмегенлейин ёлюп къалды да...
Колхозда партком къарындашым Мухаммат,
Колхозну малын къоруулай, къалып
къалгъанд.
Ол ууахтыда Минги тауну тар жолунда,
Ажымлы жоюлду бандитле къолундан.
Ёлюгю къалды ташлы жолгъа сойланып,

Бандитле сюрдюле колхозну кьойларын.
Азмылла, азмылла ма аллай жигитле,
Жокъланмай тургъан атлары бюгюнлюкде.
Болгъанны болгъанча айтыргъа борчумду,
Букъдурсам, жашырсам, жаратмаз
окъуучум.

Бойнуму кесгеннге айтмам ётюрюкню,
Юйренгенме айтыргъа кюнча кертини.
Хар ишни да тюзю айтылгъан заманда
Болады жаратмай къарагъан адам да.
Баям, андан айтыла болур халкъ сёзде
«Жюреги ачыкъны, ачыкъды, — деп, — кёзю»
Кертини кертича айтмасам, жазмасам,
Терсликни терсича айтыргъа базмасам,
Башыма бёрк кийип мен нек айланама,
Халкъыма ёкюлме деп нек къыйналама.
Хапарым узакъгъа созула барады,
Болса да бир кесек айтырым къалады.
Аны себепли уа дагъыда айтайым,
Тулпар жашлагъа мен суйюп къайтайым.
Соргъанла болса бир кюнлени кюнюнде:
Фашистле бизни тау элlege киргенде
Къалай кюрешген эди халкъ ала бла,
Къалай сермешген эди сауут-саба бла!
Ол къыйын кюнледе да совет адамла
Партия айтханча тутурукъ болдула.
Партизан отряд къуралды элlege,
Кёп урушуп, къагъышып Чирик кёлlege,
Алайда жоюлду халкъ суйген Азрет,
Власть ючюн жан берге эртде хазыред.
Жазымлай къалды жангы назмусу аны,
Тёгюлгенди халкъ ючюн, халкъ ючюн
къаны.

Ол кюнледе кеси жыйыны бла атам,
Болгъаны киби халкъына бир адам,

Таукел чыкъды жашлары бла бир жолгъа,
Къыйын кюнде Ата журтун къорууларгъа.
Зырдагъытда душман бла къагъыу-согъуу
Болгъанында жетди анга ахыр солуу, —
Ол туман кюн къыралы ючюн къан тѣкдю,
Бююннгю насып кюнлени кѣрмей кетди.
Юйренип къалгъанед партизан жолуна —
Маштай чыкъгъан эди, саууту къолунда.
Партизан болгъанед мен туугъунчу Маштай,
Граждан урушха къатышханды жашлай.
Къара суу, Чирик кѣл, Ташлы тала агъачда
Ала уруш этдиле кюз артында, къышда.
Партизаннга чыкъгъанла жигитле болдула,
Кюн, кече демеген таукеллик жолунда...
Пионер Хамид ол кеси да сабийлей
Урушха къатышханды ала бла биргелей.
Хасанья элинде школда окъуучед,
Тыякъ шкок бла «душманны согъуучед».
Оюндан керти да урушха ол барды,
Сабийлей бойнуна уллу ишни алды.
Шкогу кеси да — теппе-тенг, сюелсе,
Ол артха къалмады урушха тебресе...
Батырла, тулпарла ол кюнде чыкъгъанла,
Жауну жерибизде бюкгенле, жыкъгъанла.

III

Партизаннга чыкъгъанла да кѣп болдула,
Тау артына да бир къауумла аудула.
Душманлагъа къошулдула бир къауумла —
Ма алагъа мени да уллу дауум бард.
Болдула ол кюнде хомухлукъ этгенле,
Ким билед, ажашып, терсине кетгенле.
Властны къыйынын бир кюннге тѣкгенле,
Душманны жанына арсарсыз ѳтгенле.
Жашауда аз болмайдыла жангылгъанла,

Жалан да ёз сёзюн тюзге санагъанла.
Абынып, сюрюнюп болдула кетгенле,
Андан да ётюп, айыплыкъгъа жетгенле.
Биреу аланы тарт-соз этгенлей,
Кетдиле сюрюне тау ырхы элтгенлей.
«Жилямаз, — дейле, — кеси жыгъылгъан
сабий».

«Туз ашагъан — суу ичер», кертид, ярабий.
Заман шагъатды аланы да барына,
Бизни заманыбызгъа къарауларына.
Хау, уллуду аладан къыралны иши,
Сан этмейди аланы бюгюн бир киши.
Аланы мен санамайма жангылгъаннга.
Эслемейин ауара болуп абынганнга,
Санамайма ангыламай алданганнга,
Кеси суймей душманнга чалынганнга.
Ниетлери тутхучсуз болгъанд аланы,
Угъай демей ачытыргъа ата, ананы.
Сабында тохтамгъан балта кибикле,
Сюек атханнга тап ит болуп юрлюкле.
Ким биледи, энди болса аллай къыйынлыкъ,
Табылырмы ала ичинде тыйыллыкъ.
Не ышаныу барды аллай нажаслагъа,
Къыйын кюнде халкъдан шашханлагъа,
Башларында бар эсе бир мыйылары,
Ангылагъан болурла намыс, сыйларын.
Сынамайыкъ энди биз аллай заманны,
Бизни халкъгъа зарауатлыкъ болгъанны.

* * *

Заман, заман, бирле сени кенг тюзюнде,
Кёпню кёрген, шагъат болгъан кезиуюнде,
Ары бля бери болдула булгъанганла,
Зат айырмай, заман ишге чулгъанганла.
Заманнга кеслерин жарашдыргъанла,
Заманда кеслерин танышдыргъанла.

Бирле эр болдула заманны бетинде
Керти ишге ала жетип тюбегенде.
Заман, заман, сен керти уллу сынауса!
Къыйын кюнде кеп адамгъа гинасууса.

* * *

Не этейим бирлени жанына тиймей да,
Болгъанны туура кезюне айтып иймей да,
Тенгим дайым турады манга айтханлай:
«Сёзлеринг сени ма шибля ургъанлай».
Дагъыда бюгюн а, къарачы алагъа,
Ёшюн уруп а киредиле арагъа.
Бизде уа бет барды, властны намысы,
Ангыламайла аны ала барысы.
Власть ючюн аямагъанлай жанын, къанын,
Къоюп келген ёртен урушда бир санын,
Аны къатына барып къалай олтурсун,
Экибиз да тенгбиз деп ол къалай турсун.
«Тарх» деп шок тауушун да эштмеген,
Урушну тыяргъа чыртда кюрешмеген
Айланад, чюелтип кесини дёрденин,
Кесине атап башхаланы кёргенин.
Дагъыда урушну юсюнден ма ала
Айта турадыла болмагъан хапарла.
«Юйюнде олтургъан Маккадан келгеннге
Хапар айтханлайын» кез бла кёргеннге.
Къатында бутсуз къалгъан солдат олтурад,
Урушдан хапарны бирси айта турад.
Сёзюмю былай создум жүрек ауруудан,
Къайнайды мени къаным таза ачыудан!
Палахланы отун душман бла бирге
Алып келселе жаула сабыр элинге,
Сени да, мени да ма юйсюз этселе,
Атангы, къарындашынгы ёлтюрселе,
Къалай да чыдайлгъын тёзюп алагъа,

Сени бла олтурсала бир къангагъа...
Керек эд тюртюрге аланы арлакъгъа,
Алай къояйыкъ чѳргемейин бармакъгъа.
Халалды, халалды, Совет власть халалды,
Биреу а аны бла озуп хайырланады.
Элинге, юйюнге душманла киргенде,
Халкъ бары бирлейин кѳтюрюлгенде,
Сен къайда болуренг, не бла болушдунг,
Фронтда, тылда да сен къалай урушдунг? —
Ма ол сорууланы санга бла манга
Туудукъла сорурла, къарап бу заманга.
Къолундан келмеген — аны иши башхады,
Келип болушмагъан — ол а туура тасхады.
Аны юсюнден мен айтайым бир мисал,
Сен а тынгылап, анга иги къулакъ сал:
Эгечден туугъан къарындашым — Азнорум
Чыртда кѳрюп болмагъанд жашауну зорун.
Жыл саны жетгинчи кетгенди аскерге,
Халкъ ючюн хазырды тап жанын берирге.
«Кесимден журтуму айырмам» деучеди,
Жашауда тюзлюкню дайым излеучеди.
Кѳрюнеди ал къарамы сууукъ халда,
Алай халал жүреклик ойнайды жаш
къанда.

Уруш боллукъду деп мураты болмаз эд,
Урушну ал кюнюнде чартлап чыкъгъанед.
Сѳзюне кертичи болгъанед урушда,
Къалайда ёлдю ол, къайсы къан ауушда!
Алайт да айтырым, ой сыйлы окъуучум,
Къыралгъа хар адам да толтурсун борчун.
Дайым да къыралны хар тюрлю кюнюнде
Къууанчы, бушууу да болсун кѳлюнде.
Къыралны хар тюрлю ишинде бек къаты
Болургъа борчлуд жашы бла къарты...

IV

Къызыл Аскер да кетген эди узакъгъа,
 Фашист аскерлени ол ала тузакъгъа,
 Душманны аскери къысталды, ташланды.
 Колхоз да эс жыя, тириле башлады.
 Бек къыйын болду элге ол жазны башы:
 Душман кетгенинде болгъанны да ташып.
 Алай бизни тири халкъ къалмады апчып,
 Къалгъанлыкъгъа адамлары кёп ачып,
 Къалгъанлыкъгъа саулай да мюлкую чачылып,
 Юйю, халжары эшиксизлей ачылып,
 Мал деген затдан а хайыуан да болмай,
 Мирзеу дегенден а жангыз кюф да толмай.
 Дагъыда, абызырамай, элни адамы
 Башлады къолгъа алып колхоз мадарын.
 Ол къыйын кюн халкъ бир кесек дертчи
болду,

Ангылады, болду гиртчи, кючлю къоллу.
 Аны юсюнден хапарны айтайым аз-маз,
 Хапарым, айтырым узакъгъа созулмаз.
 Бизни таулу эллерибизни биринде
 Болгъанды бу иш жаз башында, сюрюде:
 Ат, ёгюз табылмай сабаннга жегерге,
 Урлукъ да жетишмей жерлеге себерге,
 Адамны жараулусу кетип урушха.
 Эр киши табылмайын ауур жумушха,
 Акъсагъы, чолагъы, сабийи, къарты
 Болмаса къалмай, болгъанча элни арты,
 Сабий къызла бла мудах тул къатынла
 Ким кёргенди тау элде барып отуннга?
 Арбазда эшеги къалмагъан таулу юйю
 Аллында бахчасын къалай бла сюрю?
 Семиртип айтмайма мен ол жылны халын,
 Фашистле къырдыла колхозну бар малын.

Анга да къарамайын элни тириси —
Коммунист, комсомол — ала хар бириси,
Тамаша, тауушлукъ ишлени этдиле,
Кеси ызларындан элни да элтдиле.
Апчытмай, жунчутмай уллуну, гитчени,
Къолгъа алдыла колхозда хар ишлени.
Къарыулу къарыусузуна кёл этдире,
Юйсюзге, башсызгъа къарай, кёз жетдире.
Трактор, ёгюз да урушну аллында
Сюрюп бошамагъан жерлени, барындан
Артыкъ да озуп, жугарла бла ала
Не къадар кюнню алгъа къазып бошалла...
Къыйынлыкъ башына жетсе адамны
Кёп затны сынайды: тёзюмню, чыдамны...
Адамды жерни патчахы, бийчеси,
Адамды табигъатны баш иеси,
Адамды болдургъан ахшыны, аманны,
Бузгъан, суйсенг, бийлеген заманны.
Адамла! Адамла! Къарагъыз бир бирге,
Кеси жюрегибизни салып биреуге!

V

Дуня къатыш, дуня къалжа болгъанында,
Жерни юсю отдан, окъдан толгъанында,
Не жашырыу—болгъандыла мынафыкъла—
Палахны къошханла бизни батыр халкъгъа.
Бир къауумну болду бети керти ачыкъ,
Саутлары атып-атып, ала къачып.
Агъач таба къачып болгъанды алып башын.
Къан тёкгенде урушда бир къарындашы.
Болады да халкъны ичинде бир малгъун,
Аны бетинден халкъгъа къалай къарагъын?
Къыямалыкъ бу жерге келген кюнледе
Сатлыкъла кёп халкълада тюбегендиле,

Аны ючюн керекмей эди халкъны бирча
Кёчюрюрге, сибиртки бла сибиргенча...
Урушдан къайытса уа солдат элине, —
Эли жокъ, халкъы жокъ, не келди кёлюне?

* * *

Ленинни бек партиясы кёп затланы
Эследи да тюзетди барын аланы,
Таза да насып эди ол а къыралгъа,
Тамблагъы алда жашаугъа къараугъа.
Таза насып эди ол а бар халкълагъа,
Бегирек да насып эди ол Малкъаргъа...

* * *

...Тынчайгъанлай, къыйналгъанын адам улу
Унутады, къадарына ыразы болуп.
Ол кёчгюнчю жыллада биз кёп ахтына
Турдукъ, туугъан эллерибизни сагъына,
Дагъыда тургъан эдик биз къаты эрлей,
Ахшы муратыбыз аллыбыздады дей.
Не къыйын болса да жашауну халлары
Къоймайдыла Керим, Къайсын
жазыуларын...

Таулу адамны тап бек мудах кюнюнде
Лакъырда, оюну сакъланыр юйюнде.
Жашауну айланч, ныхыт жоллары бизге
Чырмау болмагъанлайын, кетмей «тюзге»,
Ленинни жарыкъ жолун къаты тутханлай,
Тири баргъанбыз биз ол кеси айтханлай,
Жашауну болады кесини закону —
Бурулмазча баргъан онгу бла солу...
Совет адамыны андады хар кючю,
Ол кёп чырмаулары хорлагъаны ючюн...

Мен а, мен ол кюнде ашыкъмы ойнадым?
Огъесе туманда ажашыпмы айландым?
Ертен айрыкамгъа къалгъанем тюшгенлей,
Мен кесим кесимлей, жангыз да кесимлей...
Онг болмайын адамгъа тюбеширча да,
Ышарып сѣлеширча, кенгеширча да!
Жер юсюнде жашау болгъан ёмюрледе
Болгъан болмаз аллай азап тѣреледе!
Бу сѣзню къояйым ары созмагъанлай,
Даулашмайын, андан ары озмагъанлай.
Кѣчгюнчюлюк женгил къалмаз унутулуп,
Кѣп заманны халкъ эсинде туруп туруп.
Ол да бирлени иши болду да, кетди,
Малкъар халкъы ахшы муратына жетди.
Сау болсун Партия — дайым чигинжибиз,
Санга ыразыд, ачыкъды жюрегибиз.
Ленин этмез эди бизге къыйын ишни;
Жокъ эди ишеги анга бир кишини.
Ленин! Ленин! Ненча кере биз атынгы
Эскерип тургъанбыз, алып суратынгы!
Сен туугъан болуренг жерде тюзлюкге деп,
Халкъла арасында толу бирликге деп.
Табигъатда жашау оту ёчюлгюнчюн,
Адам улу жер юсюнден юзюлгюнчюн,
Болуп турурса жашауну кѣргюзтюучю,
Насыпха адамланы алып элтиучю.
Заманла атынгы сыйлы этедиле,
Халкъла дайым муратлагъа жетедиле.
Адам улуна ачдынг жангы заманны,
Ма сен эдинг заманны керти адамы.
Жашауунгу саулай сен халкъгъа хайыргъа
Бердинг, аланы насыпха жыяргъа.

VI

Жыйырманчы съезд капар ийди бизге,
Жангы кюн тийгенча къазах, къыргъыз
тюзге.

Партия! Къууанчха жетдиле жүрекле,
Къабыл болсун биз анга этген тилекле!
Къууанч келди ол жерледе таулулагъа —
Жол ачылды Къабартыда ахлулагъа.
Къууанигандан къарт да, жаш да жилядыла,
Ыразыдан партиягъа жырладыла!
Айтхылыкъ жыйырманчы съезд юсюнден
Мен да айтханем таулулагъа жүрекден.
Коммунист партия — тепмез чигинжибиз,
Не къыйын кюнде хорланмазлыкъ кючюбюз,
Айырылмайын барабыз тюз жолунгда...
Насыбыбызны ачхычы сени къолунгда...
Партияны халкъгъады чынг ал мадары,
Халкъ блады, халкъ блады аны къадары.
КПСС — халкъыбызны партиясыд,
Ол бизни заманны намысыды, сыйыд.

* * *

Анда-мында чачылып тургъан таулула
Бары дуниягъа жап-жангыдан туудула...
Кими жангыз, кими къауум, ол кезиуде
Малкъар таба тебрелле жайда, кюзде.
Эшелонла келелле байракъла бла,
Къабарты тюбейди сый табакъла бла.
Малкъарлыла ата журтха къайтдыла,
Къабартылыла бизге жарыкъ айтдыла:
«Ой—сау келигиз! Сау келигиз, ахлула!
Сиз бизни эт жууукъларыбыз таулула».
Емюрледе Къабарты бла бирге турдукъ,

Хоншу болуп дайым бир жерде урундукъ.
Бизни бирден айырыр кюч энди болмаз,
Аллай иш жашауда хазна онгмаз,
Эгизле кибик жашайбыз биз къууанчда,
Тырман болмайын арабызда, жууашдан.
Зауаллы таулу келди туугъан жерлеге,
Алгъын берекет келди малкъар элlege.
Той, оюн башланады кеси аллына,
Таулуну насып, къууанч келсе аллына.
Сора жангы жашау Малкъарда башланды,
Эски жашау Малкъарда кери ташланды.
Ариу элле салындыла тауда, тюзде,
Омакъ юйле тизилдиле элибизде.
Жербаш юйле къалмадыла сейирге да,
Туудукълагъа келип къарап кёрюрге да.
Жангы элни хар бир халы жангычад,
Жангы Малкъар жашаууна жол ачады.
Состар ташладан къаланыпды мурдору,
Накъышла бла субайланып коридору.
Иегили шифер элими агъарта,
Юйден юйге жауа чыракъла тарта;
Суу алыргъа бармайды таулу чучхурдан,
Шаудан суу саркъады темир быргъыдан.
Тюплю-башлы, кенг класслы школла,
Ишлегендиле ишлеучю таулу къолла.
«Амма» деген «Баппу» деген тау тилинде,
Малкъар сабий окъуп башлады элинде.
Ленинни, Пушкинни, таулуча тансыкълап,
Таулу окъуйду китапларын ийнакълап.
Ташдан кенг жолла, темирден кёпюрле
Малкъарны хар элине энди элтирле.
Таулула университетде окъуйдула,
Ата, анала къайда суйсе солуйдула.
Жангы Малкъар, жангы Малкъар, сен
билегим.

Жашауумда мени ийнагъым, тилегим,
Сени бушууунг, мени бушууумду — тенг.
Сени къууанчынг, мени къууанчымды —
кенг.

Жангы Малкъар, жангы Малкъар, сен —
жюрегим,
Жашауумда болмады сенден суйгеним!

ДАРМАН

Жюрек ауруугъа,
Сан ауруугъа
Дарман керекди деселе,
Сайлап алырма
Сени къарыугъа,
Дарманым — Малкъард, билселе.

Къыйын кюнюмде —
Сен жол нёгерим,
Жашауумда уа — дарманым,
Сау ёмюрюмде
Бирге келгеним,
Кесимден суйген Малкъарым.

III
«ЖЕРИМИ БЕТИ»
ДЕГЕН
КИТАПДАН



ЖЕРИМИ БЕТИ

Малкъарны жарыкъ бети
Кёплени сукъландырады,
Къонакъла келип-кетип
Тургъаны къууандырады.

Кём-кёк кёлле, жерими
Огъурлу кёзлерича,
Жасайдыла элими,
Таулагъа — кюзгюлеча.

Чегем чучхур, Биттикле,
Булунгу чынгыл къая —
Ала — бек сейирликле,
Малкъаргъа къууат жая.

Бахсан аузу, Тырнаууз,
Къыланч жолла, черекле,
Нарат-чайыр, балаууз,
Не чырай бард жеримде!

Таракъ-таракъ бузлары,
Субай нарат терекле,
Таза гара суулары,
Хычыуунду жүрекге.

Малкъарны ариу бетин
Сагъынсала, эсимден
Хаймаша къалай кетер, —
Жокъ ариу жер кесинден.

Чегем аузу, къарт Бахсан,
Малкъар, Холам тарлары,
Иги эслеп къарасанг,
Бирча түйюл халлары.

МЕН СУРАТЧЫ БОЛСАМ ЭДИ

Мен уста суратчы болсам эди,
Бек алгъа таулагъа ёрлерем,
Тауланы бояуун тапсам эди,
Аланы суратларын ишлерем.

Тауланы сураты жокъ алыкъа,
Ишленмегенди чий суратлары,
Кереклисича бояу, къагъыт да
Жетмез ишлерге тау сыфатларын.

Дарьял тарын ишлеген суратчы,
Баям, бек уста суратчы болгъанд,
Алай, андан бери, сен къарачы,
Тауланы тюрсюню неден толгъанд.

Таулагъа таула къошулгъандыла,
Таулада таулула онгандыла,
Таулугъа таула болушхандыла,
Таулагъа жулдузла къоннгандыла.

Бизни Малкъарда бир къауум таула,
Ол нарт адамлагъа ушайдыла.
Эртдеден бери, баям, таулула,
Жарытып, таулада жашайдыла.

Бизни Малкъарда бир къауум таула
Таулу адамлагъа ушайдыла.

Ала, сюелгенча уллу даугъа,
Эрлеча, сабырлай жашайдыла.

Ингир алада, кюн бата туруп,
Не танг аласында кюн бла туруп,
Тау башлагъа къарасанг, эс буруп,
Таулу къартча турад тау олтуруп.

Бетине къара, кюннге бурулуп,
Олтурады къартча сагъышланып,
Ма сакъалы, ма аны къуш бурну,
Табигъат чырай—таудад,

накъышланып...

Бизни Малкъарда кёп таулу къартла,
Таурухлу таулагъа ушайдыла,
Элде тургъанча бурунгу нартла,
Алай сабыр, ырахат жашайдыла.

Мен уста суратчы болсам эди,
Бек алгъа таулагъа ёрлер эдим,
Тауланы бояуун тапсам эди,
Тауланы суратын ишлер эдим...

МАЛКЪАР,
САНГА ЖОРАЛАЙМА!

Къолумдан хар игиликни —
Билимими, къарыууму,
Тынч, ырахатлыкъ ингирликни
Ахыр кюнде солуууму —
Малкъар, санга жоралайма!

Жашауну бек тауушлугъун,
Мамырлыкъны кѣп шошлугъун,
Къыш кюнню да тууушлугъун,
Тау биченлигин, къышлыгъын —
Малкъар, санга жоралайма!

Жерни юсюнде халкъланы
Болгъан ариу алгъышларын,
Жигитлени эр антларын,
Жашларынгы сагъышларын —
Малкъар, санга жоралайма!

Сюймекликлерин аналаны,
Тириликлерин балаланы,
Кезлеулерин талаланы,
Жюреклерин халалланы —
Малкъар, санга жоралайма!

Дуняда хар ахшылыкъны,
Жашауда болгъан жашлыкъны,
Жер юсюнде къууанчлыкъны,
Коммунизмде тынчлыкъны —
Малкъар, санга жоралайма!

БОЛЛУКЪ МИЛЛЕТНИ АДАМЫНА

Къыралымы, халкъымы да
Кёре келдим жашауларын,
Жашау тенгиз толкъунунда
Къууанчларын, бушууларын.

Битеу саулай жер юсюнде
Жашагъанла, бар миллетле,
Жыйылырла келир кюнде
Бир юйюрге, бир ниетге.

Ол заманда орус, таулу,
Деп айырмай, адам улу,
Эгеч, къарындаш кёп болур,
Жашау барыр бек татыулу.

Сукъланама ол заманда
Боллукъ миллет адамына,
Бир бирге жүрек аурумай,
Аны ол жашау халына.

Аны ол кюн къууанчына
Биз ма бюгюн къууанабыз,
Аны тамбла тынчлыгъына
Биз тюнене къыйналгъанбыз.

СЁЗ БЛА ЖЮРЕК

Жюрек ташдан туююлдю,
Ачыйды, болад жаралы,
Жюрек — халал юйюрдю,
Сансыз этсенг, таралыр.

Таулу сёз тюздю, баям,—
Къылыч жарасы сау болур,
Алай сёз жарасы болгъан
Жюрек а кюйгенлей турур.

Ариу айтыр орнуна да
Кюйсюз сёзле ычхыналла,
Ала, келип, солдан, онгдан,
Жюрегинге чанчылалла.

Жюреклени къыйнайбыз,
Керексизге тырман эте,
Бирде бек аз ойнайбыз,
Сёзлени дарманла эте.

Бир-бир бла туююшебиз,
Бир бирни мудах этебиз,
Жерде биз не юлешебиз?—
Замансыз ёлюп кетебиз!..

ЧЕГЕМ ЧУЧХУРУ

Жырлап,
Ойнап, кюлюп,
Жиляп, бюркюп, тюртюп,
Бууурулуп, сууурулуп, сыпдырылып,
Ашыггып, кьаггышып, чабышып,
жабышып,
Учхалай, кьууалай, жортханлай,
кьучакълай,
Кьаггыла, сыггыла, тамчылай, минчакълай,
Сойлана, созула, сымарлай, жылтырай,
Секире, чулгана, толкьунлай, кьалтырай,
Атыла, чачыла, кьауггьалы, дауурлу,
тауушлу,
Жел эте, кёл эте, кез эте боз кьяа ауушну,
Ма ол халда ёмюрлени саркьып туруулары
Чегем чучхурну эмилик, ариу суулары!

* * *

Сёзсюз кётюрюлген аякъ,
Тузсуз хант кибикиди,
Алгышсыз къурманлыкъ,
Башха болмай, тилсизликди.

Кавказда ариу сёзню сюелле,
Кавказда ариу сёзге иелле,
Акъыллы тамата бек керекди,
Сёзю аны юйге кёк терекди.

Аны сёзю жүрекге жагъылад,
Ичмеучю да ичерге базынад,
Тепсемеучю да тепсерге чыгъад,
Кюрешсе да, ол кесин тыялмай!

Ариу сёзню айтадыла бизде,
Ол а хазырды жүрегибизде,
Ол сёзледе барды ариулугъу
Жерибизни, адам къарыулугъу.

ЭЛДЕ ХОНШУМУ ТЫРМАНЫ

Кёпден бери келмей туруп,
Келдинг туугъан элинге,
Танымайла, соруп, оруп,
Тюбесенг да тенглеринге.

Сени кёпле танымайла,
Сен да унутханса кёбюн,
Кимди, деп соруп къоймайла,
Бизден а къалмасын кёлюнг.

Ишекли бола, бирлери
Сени къатынга келелле,
Атанга ушай сёзлеринг —
Артада танып къол берелле.

Къолубуздан сен кёп кере
Ашагъанса, дейд мыйыкълы,
Женгил-женгил келе
Тур, оздурмай бир ыйыкъны.

Хаймашада бузоулары
Эмизгени ючюн, къалкъып,
Къол да жетдире, дейд, мен аны
Кёп-кёп жиятханма, къыркъып,

Сейир туююлд, дейди хоншум,
Сабийлейин элден кетдинг,
Бизни ючюн сени башынг
Ауруй болмаз, бизге не этдинг.

Сен шахарда туюлю-башлы
Юйде турургъа юйреннгенсе,
Ким да тутар кеси башын
Алып кетсе, ма кёрюрге.

Эшек бла агъачха барып,
Отун этгенни унутаса,
Жылы юйюнгде газынг бард,
Да, айхай, ох деп тураса.

Бир арада сен элинге
Салып келгенинг иш болса,
Къонакъчаса тийренге,
Танымайса, хоншунг сорса.

Ай, юйюнг бла бу элни
Сууун ичип айныгъанса,
Хайырындан ма бу жерни
Сен тауча киши болгъанса.

ТИЛЕЙМЕ,
УНУТМАГЪЫЗ!

Таза сабий бетине
Сакъал, мыйыкъ да ургъунчу,
Кетди фронтха элинден,
Аны чакъыра тургъунчу.

Назик санына аны
Солдат шинели жарашмай,
Чаба, жорта баргъаны
Уруш ёртенде ажашмай.

Ма ол халда ётдюле
Аталаны жаш жыллары,
Биргелерине элтдиле
Аталыкъ жылыуларын.

Сизни ючюн аланы
Кёплери къан тёкгендиле,
Сарната аналаны,
Жер тюбюне кетгендиле.

Бюгюн бек омакъ, тамам
Кийиннген назик жашла;
Субайсан, бийиктабан,
Ариу къызла, къаракъашла!

2000-чи ЖЫЛ

Ол заманда бар халкъла
Тынч жашарла жер юсюнде,
Ким биледи, туудукъла
Тутарламы эслеринде:

Бу шендюгю жылланы
Къууанчларын, бушууларын,
Бюгюннгю адамланы
Алагъа болушууларын.

Жер юсюнде ол жылда
Болмаз уруш излерик жан,
Саут бла киши ызындан
Сюрлюк болмаз бир инсан.

Саут, уруш адырла
Ишленмей турурла анда.
Ала бары къалырла
Театр, музей халында.

Сабийле уа, бюгюнча,
Уруш оюн ойнамазла;
Халкъ къайгъы сёз берирча,
Ала ёксюзлей къалмазла.

ИЛМУ

Илму — окъууд, илму — акъылд:
Ол жашау байлыгъын ачар.
Фахмусузгъа илму такъырды, —
Анга бармаз, андан къачар.

КЪЫСТЫРЫКЪ

Малкъарда жашау чагъады, жашнайды,
Иъурулуш барады — кюч бар жюрекледе.
Таулада жашау андан ушайды,
Жаз чагъа тургъан шаптал тереклеге.

Юй мурдорну къаты кючлейле,
Темир салалла, тюйюп, къыздырып,
Юйню мурдорун ташдан ишлейле,
Хуна оюлмазча, салалла къыстырыкъ.

Малкъарны бюгюнча жашнауунда
Мен да турама жюрегими къыздырып,
Малкъарны айнып баргъан жашауунда
Болур ючюн хунасына къыстырыкъ.

ЖАШЛА УРУШДАН КЪАЙТМАДЫЛА

Жашла урушдан къайтмадыла
Аналарына, аталарына,
Жашла урушдан къайтмадыла
Тансыкъ болгъан бийик тауларына.

Жашла урушдан къайтмадыла
Сюйген къызларына, эллерине,
Жашла урушдан къайтмадыла
Эр кишисиз къалгъан юйлерине.

Жашла урушдан къайтмадыла
Кеслерини туугъан жерлерине,
Урушдан бир хапар айтмадыла
Урушну кёрмеген тенглерине.

УРУШДА ЁЛГЕННИ СЫН ТАШЫНДА ЖАЗЫУЛА

Жолоучу! Ким эсенг да озгъан,
Ашыкъма жолунгда, сабыр бол,
Менсиз жашаудан хапар къозгъа,
Таш имбашыма къол сала бар!

Менден артда сау къалгъан жашла
Урушну чыртда кёрмесинле,
Сабийле менича болуп ташла
Ёмюрде да сюелмесинле.

Адамла! Сиз бир биригизге
Жашауда болугъуз бек халал,
Урушну къоймай юйюгюзге,
Табыгъыз аны тыяр амал!

Мен да аны ючюн ёлгенме,
Жашлай, жашау зауукъ кёрмейин,
Сизни ючюн жанымы бергенме,
Уруш палахына тёзмейин.

Энди, таш болуп, сюелеме
Уллу жолну бийик жанында,
Кетермезигизни сюеме
Мени адамланы санындан.

Къолумда бийик кётюрюлген
Байракъ къызыл къаннга боялгъанд.
Мен жашайма, мени ёлтюрген
Мурдар а ёлгенди, жоюлгъанд.

Адамла! жол бла женгил бара,
Машинагъызны тохтатыгъыз,
Былайда жатады, къарагъыз —
Къарындашыгъыз, солдатыгъыз!

Халкъ мени унутмагъан эсе,
Сын ташны салгъан эсе манга,
Сууукъ жүрек тутмагъан эсе,
Мен тюз къуллукъ этгенме анга!

КЕЗИУСЮЗ БАТХАН ЖУЛДУЗ

Бетал Куашевха.

Андан башха санга сёз тапмайма :
Таза да кезиусюз батхан жулдуз!
Бир ууахтыда аузумдан атмайма,
Къайда да бир эди ёр жолубуз.

«Кёзден кетген — кёлден кетед» деген
Халкъ сёзю тюз туююлдю былайда.
Къабырынга шахардан эм элден
Кёп адам жюрюйдю, мудах болгъанлай.

Санга сын таш тийишли болур эд ;
Халкъ эскерген да — сынташ кибикди.
Манга да халкъ алай эс бурур деп
Бирлени кёллерине келликди.

Мен а билмейме, мени къадарым,
Мен ёлгенимлей, къалай боллугъун,
«Къайдады ол поэтни къабыры» —
Деп, адам сормазлыгъын, сорлугъун...

ТЕНГИЗНИ ЮСЮНДЕН

1. Чабакъмыды, къызмыды?

Чабакъмыды ол, къызмыды
Къара тенгизни сайында?
Суудан чыкъгъан къундузмуду
Жууунган эртден сайын а?

Чабакъмыды, ол къызмыды —
Тенгиз тюбюне кёмюлген?
Кёкден тюшген жулдузмуду —
Толкъун къойнунда кёрюнген?

Сыпдырылып, сууурулуп,
Къайда — анда, къайда — мында
Ол къыз чыгъады, къубулуп,
«Ариулугъум, — дей, — санымда».

Малкъар сууну чабагъына
Ушай гиртчи субай саны.
Чирик кёлню шошлугъуна
Ушайд кёк кёзлери аны.

Аны субай, инчге бели
Тал чыбыкъча бюгюледи,
Сурат кибик, ариу бети,
Кюнча ышара, кюледи.

Ол къыз чыкъса тенгиз суудан,
Къарайма тюз суратхача.
Ол ариуду ариу буудан,
Тауда жай тангы атханча.

2. Тенгиз

Бирде — бауур уюгъанлай,
Жатаса сен, тепмегенлей,
Бирде — къая оюлгъанлай,
Гюрюлдейсе, чёкмегенлей.

Къубулгъанча, чайпаласа,
Сёлешгенча, шыбырдайса,
Тепсегенча, чайкъаласа,
Жырлагъанча, шууулдайса.

Бир бирде уа алай кём-кёк
Боласа сен, сыйдам-сыйдам!
Ол бийикдеги чууакъ кёк
Санга тюшгенчады, ийнан.

Кечеди бек аламаты,
Къап-къарангыгъа къарасанг,
Жарты ай да кетди батып,
Кёрмезсе кёзню кёзге урсанг.

Бир уллу анди жамычы
Жайылгъан кибикди жерге,
Ненча болуред тамычы,
Булут болуп, чыкъсанг ёрге!

Сейир этип, бек тамаша,
Къарайма Къара тенгизге:
Теренлеринде къармаша,
Къалай алапатды жюзген!

М. Ю. ЛЕРМОНТОВХА

Къабыргъада, столуму аллында,
Тагъылыпды ма сени суратынг,
Не сагъышлы, къайгъылы халда
Кёрюнед анда сени сыфатынг.

Сени сер душманларынг Кавказгъа,
Таулада жойсунла, деп ийдиле.
Жашауунгу тынчлыкъда къоймазгъа,
Ызынгдан бир итни юсгюрдюле.

Алай Кавказ таулада таулула
Сени кеслерине кёргендиле.
Санагъандыла жууукъ ахлугъа,
Сюйгендиле, намыс бергендиле.

Къанынг башха болса да санынгда,
Таулулагъа тартышхан кёп затынг.
Сайлап кёп поэтлени санындан,
Бютюн да сыйлыды бизге атынг.

Сен мени бек суйген поэтимсе,
Назмунга баш ургъанлай барама.
Сен мени ахлумса, жён этимсе
Санга къарап назму жандырама.

Сени назмуларынгы окъусам,
Дайым назму отну жандырама,
Сууча ичип, аланы тогъусам,
Суусабымы ахшы къандырама.



Сюймекликге тубединг —
Анга бир жегилгенсе:
Бир жаунну тубюнде
Эки кере жибимезсе.

ЗЕМЖАН

(Поэмадан юзюк)

«Бу заманда сау кьалгъан-
ладан жалан бир тилегим
барды: унутмагъыз! Халал-
ланы да, огъурсузланы да
унутмагъыз. Кеси ючюн да,
сизни ючюн да ёлгенлени юс-
леринден шагъатлыкъ этген
затланы ашыкъмай жыйы-
гъыз».

Юлиус Фучик

Таулу къыз, таулу къыз,
Сен мени билегим,
Кёзюмдед жол ызынг, —
Ауруйду жюрегим.

Мен сени юсюнгден
Башлайым хапарны,
Айтайым сен кёрген
Азапны, азапны!

Айтырым — бушууду,
Ол азымы жойду...
Бушууну къысыуду —
Къууанчлы ёр жолум.

Нетейик, бушууну
Бушууча кёрейик.
Къууанчха къууанып,
Ышарып тюбейик.

Таулу къыз, таулу къыз,
Бек суйген эгечим,
Жюрекле сёзюне
Сен мени келечим.

Хапарынг саулайын
Жомакъгъа киргенди,
Жашауунг — таулайын,
Таурухха нёгерди.

Таурухла аздан да
Тууалла жашауда;
Жашауунг тазады
Тау гара шаудандан.

Жашауунг, хапарынг
Чууакъ кюн кибикди,
Ариуед хар халынг,
Энди халкъ билликди.

Мен андан алгъанма
Къолума къаламны,
Унутулмасын ма
Адамны адамы.

Тауларынгча таза,
Ариулай туугъаненг,
Душманнга кёр къаза,
Сен эрча тургъаненг.

Мен багъа бичмейме
Ёзюнге ашыгъып,
Окъуучу, билеме,
Эскерир, баш уруп.

Ауур кюню кыралны
Сынауду кёплеге,
Халкынгы адамы
Не жолну излегенд.

Кыйынлык кёп келгенд
Бизни уллу кыралгъа,
Къан уруш бла бирча
Бизни шош таулагъа.

Кырк экинчи жылны
Кюз арты, кюз арты,
Фашистле — зор аскер
Жетдиле, ау атып...

Емюрле ашыргъан
Тынч малкъар таулары, —
Тыйгъансыз ышаргъан
Таулуну жауларын.

Ол кыйын, ол бек тар
Айланы биринде
Туугъан эди хапар
Земжанны юсюнден.

Ол ачыулу, кыйын,
Мудахлы кюнюнде
Болгъанды жаш жыйын
Малкъарны элинде.

Комсомолчула, керти,
Таш кесген жигитле,
Халкымы бар дертин
Жаугъа жетдирликле.

Кёллери ариу эд
Барыны кыралыма,
Жанлары ауруй эд
Тынч, сабыр халкыма.

Тишлерин душманнга
Бек билей эдиле,
Кюрешге бир мадар
Терк излей эдиле.

Аланы юсюнден
Айтмайын учхара,
Алагъа бир кюнде
Къайтырма, жол бара.

Айтырым аланы
Бирлеринден болсун,
Тефтерим Земжанны
Хапарындан толсун.

Фашистни аскери
Элге терк жетеди,
Деген кеп сёзлери
Келеди, кетеди.

Элде жашагъанла —
Коммунист, комсомол —
Кетип башладыла,
Алып бара тюз жол.

Кюрешди, сермешди
Бар акъылларында,
Ёлюп къалсала да
Тау аркъаларында.

Колхозну суймеген
Бир кулакны кызы
Кесича тенгине
Тюбеди, кез кысып.

Масхарайды, сынап,
Айтады Земжанга:
«Болуп, не боллукъду
Сенича тюз жаннга.

Кимге не этгенбиз,
Турмай жерибизде,
Кетип, нек кетебиз
Туугъан элибизден...»

Земжан бла райкомда
Кёп селешген элле;
Аны бла да кыалмай,
Ант этишген элле:...

Чырт жан аямазгъа
Душманны уатхынчы,
Тенглени атмазгъа
Шо ёлюп кыалгъынчы.

Кёп затла эсине
Тюшедиле аны,
Къоркъууду кесине
Элинде кыалгъаны.

Ким биледи элде
Халланы болумун,
Биреуню жүрекден
Тылпыуун, солууун...

Земжанны жүреги
Бютюн бек жарсыйды,
Жалан да тилеги
Назир бла Жансуйдю.

Назир аны жангыз
Туугъан къарындашды,
Жансуй а ол ансыз
Болмаз суйген жаныд.

Турады кезюнде
Жангыз къарындашы,
Ашыргъан кюню да
Урушка, саламлашып.

Хар айтхан сёзлери:
«Бек сакъ бол кесинге,
Фашистле аскери
Жетсе бизни элге.

Партизан къауумла
Къуралмай кълмазла,
Буз таулары жаула
Алай тынч алмазла...»

Елгенми болур да,
Сауму болур Назир?
Дурус да, толу да
Аны уа ким билир?

Назирни юсюнден
Келгенди бир кългъыт,
Окъусанг, ичинде —
Аны кълдар кългъып.

Жазылыпды анда,
Узун болмай, кысыха,
Ол ауур заманда
Алгъандыла кызыла

Аллай кёп кыагытла,
Тиширыу кёзледен
Таммай жилямукъла,
Суу жокъча кезлеуде.

Назирни юсюнден
Ол хапар алгъанды:
«Ауур уруш кюнде
Тас болуп кыалгъанды».

Земжанны аузуна
Ма ол кюнден башлап,
Тюшдюле сёзле, ма
Ёлюмню да ташлап.

«Назирим ёлмесин»,
«Назирим сау келсин»
Аузундан кетмейди,
Ийнандыра кесин.

Земжан санамайды
Ёлгеннге чырт аны,
Тас хазна болмайды
Сау адамны жаны.

Ол кыалжа кюнледе
Кёпле тас болгъандыла,
Кёпле ёлгенлеге
Саналгъандыла.

Бирлени ёлгенди
Деп чыкъды хапары,
Ёлген а келгенди, —
Кёргенди халкъ аны.

Мен, бир сёзню кёюп,
Бирсинден айтама,
Земжанны юсюнден
Хапаргъа къайтама.

Къалгъанед элинде
Ол алай бош угъай,
Кёп зат бард кёлюнде,
Чек жокъду къайгъыгъа.

Жукъламайын чыкъды
Тауну кызы тангнга,
Кюнле бек къарангы
Болдула Земжаннга.

Къопду да кийинди,
Тебреди жумушха,
Къараргъа элинде
Ол «жангы турмушха».

Бийиктабан, къара
Чурукъларын алып,
Земжан къайры барад,
Къолтугъуна салып...

Ичинден ол не бек
Мудах болса да,
Жюреги танг кесек
Ачыудан толса да,

Ма аллай кѣужурлу
Сейирле болдула,
Дауурлу, дауурлу
Жылла да оздула.

Ансдан, алай жарыкъ
Болургъа кюреше,
Элге чыкъды, жазыкъ,
Хоншу бла сѣлеше.

Не сейир, тамаша,
Бир кече ичинде
Болгъанча, эл башха,
Ушамайд кесине.

Земжанны кѣлюне
Ма алай келеди:
Земжанны кѣзюнде
Эли тюрленеди.

Санлары кѣалтырай,
Болгъанча бек сууукъ,
Тегерекге кѣарайд,
Кѣрюнмейд чырт жууукъ.

Кесини элинде,
Танышсыз жердеча,
Барады абызырай,
Жер тюбю кѣрдеча...

Майна, суудан келе,
Жол жаны мюйюште
Туралла сюелип
Кѣатынла, сѣлеше.

Аланы халлары
Мудахды, бушуулуду,
Алай жаншаулары
Жюрекке асыуду.

Экисинден бири,
Тик къарап Земжаннга:
«Э къыз, къайыт бери,
Не болгъанды санга?..

Юйюнгде тынчынлай
Сен олтуруп турмай,
Къайрыса, сынчыкълай,
Тангны да атдырмай.

Назиринг аскерде,
Кесинг да комсомол,
Ышанма былагъа,
Бир кесек сен сакъ бол».

Аланы бирини
Урушдады жашы,
Командирд бирсини
Туугъан къарындашы.

Андан айтадыла
Ариу сёзню къызгъа,
Къалмасын деп, мында,
Ол бир амалсызгъа...

Кёрдю, жолдан чыгъа,
Акъ билеклилени,
Арбаздан арбазгъа
Кире келгенлени.

Ит чапханы болса,
Терк уруп ёлтюрюп,
Экинчи ким озса,
Ол чапмазча этип.

Полицейски къауум
Кёп айланадыла,
Жумуртха бла тауукъ
Ала жыядыла.

Артыкълыкъ жетдире,
Уялтып, къоркътутуп,
Тауукъсуз этдиле,
Болур эселе думп.

Земжанны тенг къызы —
Келеди Хадижат,
Къараса, ала бла
Бир ишге къатышад.

Ма алайда Земжан
Таза кючден тездю,
Ахшыдан-амандан
Айтмады бир сёзню.

«Бет бетге къараса,
Бет жерге къарайды»,
Дегенлей болдула. —
Жашау ма алайды.

Билмейме Земжанны
Эсине не тюшдю,
Хадижат ахтына,
Ауур нек кючсюндю.

Бирлери кыызара,
Бирлери агъара,
Айырылышдыла,
Жоллары бла бара.

Эшда да, бир бирни
Ала иги кесек,
Тюз болур, ангылагъан
Иш болурла десек...

Земжан ачыудан,
Терк, муштухул кетди.
Барыр жерине ол
Мычымайын жетди.

Элни кыйырында
Гитче юйчюк барды,
Анда уа бир ахсакъ
Чурукъчу турады.

Соруу-оруу болмай,
Киреди ол юйге,
Чөгюч а солумай
Къагъылады чюйге.

Чурукъчу юйренгенд
Келгеннге, кетгеннге.
Ол башын кетюрмейд
Юйюне киргеннге.

Земжан кѳргенинлей,
Ахсакъ чурукъчуну
Жюреги элгенди,
Яраби, мен муну

Къайда да кѳргенме,
Ким болур бу, керти,
Алгъыннгы чурукъчу —
Ол къайры да кетди.

Земжанны кѳолундан
Чулгъамны алады,
Кесекден, столуна
Ышарып салады.

«Бу жолдан сора уа,
Ариу къыз, жамаргъа
Эскирек чурукъла
Сен кюреш табаргъа.

Кийген да этгинчи,
Табанлары тюшюп,
Кѳрген болур демем
Чурукъланы киши.

Сени бла мени, бил,
Уллуду ишибиз,
Болмазча ишекли
Бу фашист эшекле...»

Чурукъчу къаллай жан,
Не адам болгъанын
Ангылады Земжан,
Кѳрюп аны халын.

Анданмы айтып да
Болдула райкомда,
Ол сени таныйд да,
Сен сакъ бол бек анда.

Ма ол кюнден башлап,
Ары сакъ барады,
Земжан андан тюз, шарт
Хапарла алады.

Элден кёп хапарла
Келтирип келеди,
Къыралдан тюз хапарла
Ол алып кетеди.

Тийреге, ахлугъа,
Жууукъгъа, тенгиге
Жаяды таулагъа
Хапарны эл-элге.

Бизни деу аскерден
Керти тюз хапарла
Айтады, жүрекден
Ышарып, соргъаннга :

«Ётюрюкдюле сёзле,
Бизни деу Москвада,
Фашистле кирмезле
Ары бир заманда.

Москва бек турады,
Кесини жеринде,
ЦК-да ишлейди
Ол ариу Кремлде.

Москва, къурч къаяча,
Турады демлеше,
Хорлаугъа жол ача,
Турады сермеше...»

Хоншула жыйылып,
Земжанны юйюне,
Туралла ийнанып,
Хорламны кюнюне...

IV
«АКЪ ТАУЛА»
ДЕГЕН
КИТАПДАН



АКЪ ТАУЛА

Акъ таулары тюбюнде
Туугъанма да, ма андан
Сюйдюм дайым кюнюмде
Тауларымы жанымдан.

Акъ тауларым, акъ таула,
Кём-кёк кёкге тирелип,
Сизге уллу махтаула! —
Кёп тургъанбыз термилип.

Тауларымча акъ таула
Мен кёрмедим бир жерде,
Тазалыкъны, сиз даулап
Алмай, табигъат берди.

Не чырай бард, не чырай,
Тауларымы бетинде!
Сизге къарап тургъалай,
Кёзлерим толду кюнден.

Хар адамны кёлюнде
Муратыны тилеги,
Хар адамны кёлюнде
Жашнайд жашау тереги.

Тилегим жүрегимде,
Айтайым ашыгъышлы,
Халкъыма бла жериме
Жетсин мени алгъышым.

Сизни суйгенле, саулай,
Биз суйгенлей болсунла!..
Сизни суймеген жаула
Биз суйгенлей болсунла!..

Акъ таула, сиз, акъ таула,
Кём-кёк кёкге тирелип,
Сизге улуу махтаула!
Кёп тургъанбыз термилип.

* * *

Ана тилими мен унутсам,
Мен таулу жырланы унутсам,
Малкъар жерни кёре турмасам,
Хауасындан да солумасам,
Сууларындан да тогъумасам,
Таулу ауаз эште турмасам,
Неге керекдиле къулакъла?
Неге керекдиле кёзлерим?
Неге керекди да жашаргъа?
Мен жашайма деп сант жаншаргъа?!
Ким да халкъы бла адам болад,
Ким да жеринде насып табад!

КЕПЮРЛЕ

Биз кепюрле ишлейбиз, кепюрле,
Эмилик тау сууланы юслери бла,
Биз алайбыз, жигерле, ёткюрле,
Иште кьолларыбызны кючлери бла.

Биз кепюрле ишлейбиз, кепюрле,
Бюгюнден тамблагъа ётерге,
Бизни келир ёмюрде кёрюрле,
Болалмасакъ да ол кюннге жетерге.

Биз кепюрле ишлейбиз, кепюрле.
Туудукълагъа мындан кьолла узата,
Кепюрле аланы кётюрюрле,
Заманланы жолун элте узакъгъа.

Биз кепюрле ишлейбиз, кепюрле,
Къыйын ёмюрлени сыртлары бла.
Шагъатлыкъ эте бизге ёмюрле,
Тар жолларыны ныхытлары бла.

Биз кепюрле ишлейбиз, кепюрле,
Барып жетерик станциябызгъа,
Ызыбыздан халкъла да ётерле,
Ыразы болурла, жетип къатыбызгъа.

Биз кепюрле ишлейбиз, кепюрле,
Сау халкъланы къууанчлы жолларына,
Бизге шуёхланы келтирирле,
Ышанабыз кепюрню жарарына.

Биз кёпюрле ишлейбиз, кёпюрле,
Халкъла арасында къарындашлыкъгъа,
Азаплыкъны мурдорун кетере,
Жерни юсюнде халкълагъа

тынчлыкъгъа.

Биз кёпюрле ишлейбиз, кёпюрле,
Халкъланы къызыу жүреклерине,
Инжилмезча, кыйналмазча бирле,
Халкъланы тамблагъы кюнлерине.

Биз кёпюрле ишлейбиз, кёпюрле,
Темирлени, сайлап, къатыларындан,
Биз кёпюрле ишлейбиз, кёпюрле,
Жашауну тауушлукъ аламатына.

Биз кёпюрле ишлейбиз, кёпюрле,
Социализмден коммунизмге деп,
Кыйыныбызны анда кёпюрле,
Ыразы бола, ыспас эте кёп.

МАЛКЪАР,
МЕН СЕНИ ЖАШЫНГМА

Малкъар, мен сени жашынгма
Бушууунгда, къууанчында.
Малкъар, мен сени жашынгма
Жылы жайында, къачында.

Малкъар, мен сени жашынгма
Тюзлерингде, тауларында,
Малкъар, мен сени жашынгма
Къар не жауун жаугъанында.

Малкъар, мен сени жашынгма,
Бутагъынгма терегингде,
Мен кырдыгынгма, ташынгма
Къыйын жашау кюнлерингде.

Хайыр берсин хар атламым,
Халкъым ючюн кюрешеме,
Назму, жыр деген затланы
Тау элlege юлешеме.

Малкъар, мен сени жашынгма
Хар кюнюмде, хар кечемде,
Болайым тыпыр ташынг да —
Сенден аямам кючюмю.

Малкъар, мен сени жашынгма
Эртденинге, ингирингде,
Сенсе кечер агъачым да
Жашаууму дингилинде.

Малкъар, мен сени жашынгма
Ариу жашил арбазынгда,
Мен сени отлукъ ташынгма
Жашауунгу арбасында.

Минг жыл болса да ёмюрюм,
Аузумдан кетмез Малкъарым,
Сюеме жашау ёрюнде
Аны болурун махтаулу.

Хар солууум аны ючюн
Болсун дегенлей барама,
Малкъарымдан, мени кючюм,
Кесинги аз да аяма.

Къолумдан келгенни аяп,
Мен ишлер ючюн къоймайма,
Анга игиликни сайлап
Айланнгандан бир къанмайма...

Малкъар сени жашларынгда
Болмасын менден осалы,
Жигитлеринг жашасынла,
Айт, аланы ким озалыр?!

Хар бир малкъарлы Малкъаргъа
Бир иги иш этсе эди,
Ол заманда, Малкъар, алгъа
Барып, кёкге жетер эдинг.

Жашынг, къызынг бир бирлерин
Сюйселе эди кёзбаусуз,
Къаллай насыплы кюнлеринг
Болур эдиле сылтаусуз.

Шуёхлукъну биз бек алгъа
Сайлап жашау къошубузда,
Бир бирге билек болургъа
Юйренейик хоншубуздан.

Къарап кёрсек абыннганны,
Ол жыгъылгъынчыннга къол берейик,
Жыгъылса уа барып аны,
Бек ачыдымы деп кёрейик.

Мен, жашай баргъаным сайын,
Бекден бек сюе барама
Халкъымы намысын, сыйын,
Жерин. — Насыплы болама.

Ол ёге анам туююлдю,
Мен ёге жашы туююлме,
Ол мени жылы юйюмдю, —
Барырма жерде бюгюлмей.

ЧЕГЕМ ЧУЧХУРНУ КЪЫШЫ

Чегем чучхурну къышы
Жайдан эсе ариуду.
Акъ сюекли накъышлы
Къаяда гинясууду.
Ариу къызыны бойнунда
Акъ гиранча жаулукъну
Узун чачакъларыча,
Къая ыранны къойнунда
Таракъ-таракъ бузларынг,
Таулу къызла тойдача!
Чегем таргъа барама,
Анамы къойнунача.
Къалай ушагъыулуса,
Туугъан жерими бети,
Жюрегиме жылыуса,
Кёлюмю бийик этип.

НАЛЬЧИК КЕЧЕЛЕ

Сюебиз, сюебиз
Нальчикни кечесин,
Сюебиз адамын
Уллусун гитчесин.

Кечеле, кечеле,
Сиз Нальчик кечеле,
Кюндюзча жарыкъсыз,
Ай жарыкъ кечеле,

Субай орамлары
Аламат жасалып,
Тюрсюн чыракълары
Кюнден жарыкъ жанып.

Кечеги сериуюн
Хычыуун тиеди,
Тауладан тау желчик
Аязны сюреди.

Нальчикни ийнагъы
Паркыды, зауугъу,
Сабийле ойнагъан,
Жаш тёлю даууру.

Толгъан ай ышарад,
Къарайды бийикден,
Болуп толу шагъат
Кечеги Нальчикге.

Батылалла жашла
Ай ауанасына,
Батылгъанча ала
Сууну шорхасына.

Хар тау, къарауулча,
Сакълайла тынчлыкъны,
Кечеги шахарны,
Жашчыкъны, къызчыкъны.

Нальчикде жай кече,
Сейирди, тамашад,
Жерини хауасы
Кимге да жарашад.

Кече ауанасы
Къучакълай жашланы,
Бек суйген анасы
Сылагъанча башларын.

Къабарты-Малкъарны
Огъурлу халкълары,
Огъурлу жерделле,
Огъурлуд атлары.

Тауушлукъ, тауушлукъ,
Сиз Нальчик кечеле,
Жаш тѣлю тауушла
Сау кече эштиле.

КЮН ОКЪАСЫ

Танг атады бир хыйсапдан,
Кюн окъасы чачылады,
Хар кюн сайын табигъатда
Кёп жангылыкъ ачылады.

Бу дуняда бир жангылыкъ
Менме мен, деп къачмадым да.
Жер юсюнде бир жангылыкъ
Жашауда ачмадым да.

Бу дуня — кеси жангылыкъ,
Анга аман сёз айтмадым.
Эссизлик этип, жангылып,
Ариулукъгъа таш атмадым.

ДЕРТИМ БАРДЫ УРУШХА

Душманымача, урушха
Дертим барды, къаты дертим.
Солдатха болама гурушха —
Сабийлей ёлгенин кёрдюм.

Атам урушда, жигитча,
Менден кёп жашлай ёлгенди,
Солдатладан бирлерича,
Журту ючюн жан бергенди.

Къарындашым юйдегисиз,
Сабийлейин жоюлгъанды,
Ма бюгюнлюкде да эрсиз,
Ол суйген къызын къойгъанды.

Мени кёп ахшы тенглерим
Къайытмайын къалгъандыла,
Къазауатдан юйюрлери
Бушуу къагъыт алгъандыла.

Къазауатны хатасындан,
Халкъым ненча азап чекди,
Къазауатны ортасында,
Ол жеринден кёчюп кетди.

Налатым барды урушха,
Ёксюз къалгъан батыр ючюн,
Дертим уллуду урушха,
Эрсиз къалгъан къатын ючюн.

Къаным къайнайды урушха,
Малкъарны жашлары ючюн,
Дертим уллуду урушха,
Атам, къарындашым ючюн.

КЕСИМИ ЮСЮМДЕН

Вир бирледе, иги сагъыш этсем,
Кеси кесимден кѣлюм чыгъады,
Увайгъан кюнлерими эскерсем,
Жарсыуум санларымы къыяды.

Дунияда шо мени тенгли бир да
Жашамай, жашлай ёлюп кетгенле,
Нек болдула аллай тири да,
Къаллай акъыллы ишле этдиле.

Лермонтов, Есенин—ол закийле,
Менден эсе аз жашап кетдиле,
Жаздыла къаллай тауушлукъ кюйле,
Заманны тѣппесине жетдиле.

Хар зат бирча келмейди инсаннга,
Оауп кетген кюнле къайтмазла,
Не кѣп тырман этселе да манга,
Халкъын суймей эди, деп айтмазла.

Анга жюрегим ыразы бола,
Кюнюм, кечем кетип барады,
Халкъым къууанчлы болмаса, сора,
Мени кечем, кюнюм да къарады.

ХАЛКЪЫБЫЗНЫ ЖАШЛАРЫ

М. Таукеновха бла
М. Залихановха.

Жерни атын кесегинден,
Сыфатындан, ёзегинден
Таныйла танымагъанла,
Къатына да бармагъанла.

Къабарты-Малкъар дегенде,
Чирик кёлню, Минги тауну
Келип кёрген, кёрмегенле
Сагъыналла Малкъар тарны.

Чегем чучхур, Долинскени,
Жолоучулукъда болгъанда,
Кёп заманны ол эскерир,
Анда-мында солугъанда.

Атасындан таныйдыла
Юйюрде сабийлени да,
Ала аны сыйыдыла
Юсю, башы, кийими да.

Ма аныча халкъланы да
Жашларындан таныйдыла,
Аланы тау атларындан
Бирсиле да айныйдыла.

Малкъарны атын айтдыргъан,
Анга намыс, сый бердирген,
Барыбызны къуандыргъан,
Кёлюбюзню да кётюрген

Халкъыбызны жашларына
Ыразы бола барабыз,
Кеслерини башларына
Халкъны жумушун салабыз.

Халкъны атын айтдыргъанла:
Къайсын, Хаким—тенглерибиз,
Кязим, Алим къалгъандыла
Атларын алып эллерибиз.

Анда-мында, Малкъар десек,
Кязим дейле, Къайсын дейле,
Атларын къубултадыла,
Къууанып сыйлы кёрелле.

«Къарангы, жахил таулула», —
Деп энди бизге айтмайдыла,
Окъуусуз деген дауну да
Бизни юсюбюзге атмайдыла.

Кимни эсинде бар эди,
Бир къауум жыл мындан алгъа
(Таулуну жолу тар эди),
Илмудан юлюш алыргъа.

Къууана къарыуугъузгъа,
Сабийлеге ышарабыз.
Сиз да бизни халкъыбызгъа
Уллу ишни мажарасыз.

КЪАЛАЧ БЛА ЖАШЧЫКЪ

М. Жеттеевха.

Жай чилледе мында кюн не къызыуду!
Джалал-Абад базарда—бютюн да бек,
Таулу жашчыкыгъа, Мустафирге асыуду,
Аны базаргъа чабып келгени терк.

Ачдан, аны борбайлары тутмайды;
Кёлю—тар, кёзлери ала кёрелле,
Жай кюн да къыздыргъанын къурутмайды,
Базаргъа сатлыкъ къалачла келелле.

Мустафирни уллу тана кёзлери
Къалачлагъа къарайдыла, сукъланып,
Аууз сууун теге боюн безлери,
Эси да ауады тутмайын саны.

Ол жылла халкъыбызгъа кыйын элле,
Исси жерлеге тюшгенек жашаргъа,
Ызыбыздан болгъанла жыйын элле,
Азыкъ жокъ эди кюнден бир ашаргъа.

Мустафир къалачлагъа къарап туруп,
Кёп къарап, тёзалмай, бирин сермеди,
Мустафир алып къачды мукъут болуп.
Къалачланы иеси кеч эследи.

Ол да къачып, ол да къуууп алайда,
Базарда халкъ ары къарап башлады,
Къачып бара, Мустафирчик къалачны,
Иеси жетгинчи ашап бошады.

Мустафирни ол жетди, тыйды аллын,
Тюерге деп жерде ташха узалды,
Бир къарт таулу, ишни ангылап халын,
Тюйдюрмеди, дагъыда къалач алды...

ЖАРТЫЛЫКЪ

Дуниямда неде да жартылыкъны
Кёрюп болмагъанлайын барама.
Жартылыкъгъа жүрек къатылыкъны
Адам нек салмайды деп сорама.

Сёзде, иште болса да неде да
Ачыкъ болсун сени хар ушагъынг,
Ала бла бирча, сүймекликге да
Жумушакъ болсун сени къучагъынг.

Жерни юсюнде жарты болмасын
Адамны саулугъу, къууанчы да.
Адам, къызгъанчлай, жарлы болмасын, —
Къызгъанчдан кёбюрек къораучуду.

* * *

Къарт, сабийни кълундан тутханлай,
Сабыр-сабыр атлайды таулада.
Сабийге кѣп эски жомакъ айтды
Къарт, отха юзгелеле ата.

Жашау а черекча саркъгъанлай,
Жылла, атла кибики, чапханлай
Баралла, кюнлери азая.
Сюелгенлей турады къая.

* * *

Жерни хар бир кырдыгы
Жюрегими дыгъылыды.
Терекни акъ чакъгъаны
Жюрегими къакъгъаныды.

* * *

Жангыз бир адамны юсюнден
Сең ахшы сѣз айтып эштмегенме,
Къуру да башхаланы сѣкген,
Кеси иги болуп кѣрмегенме.

АУУРЛУКЪ

Манга жашау берген жерни
Мен ауурлугъум бла малтайма,
Тауларымда таулу эллени
Адамлары бла махтайма.

Кёп кере эсиме тюшед:
Халкъымы бла туугъан жерими
Ауурлугъун, аркъама жюклеп,
Элтирем, сыннгынчы белим.

* * *

Жер турса кеси жеринде,
Малкъар турур жер юсюнде,
Малкъар турса уа элинде,
Мен да турурма кёлюнде.

СЕН — ЖАЗ БАШЫ,
МЕН — КЮЗ АРТЫ

Т. Г.

Къайнайса сен, кефинг ахшы,
Бетинги да кюн жарытып,
Сен ийнакъса, сен — жаз башы,
Мен мудакъма, мен — кюз арты.

Манга кюз арты чууакъды,
Санга жаз башы кибикиди,
Сен жаз башын сюйген чакълы,
Манга кюз арты керекди.

Сен — жаз башы, мен — кюз арты,
Биз бирге къууанабыз,
Арбабызны алгъа тартып,
Жылланы жырып барабыз.

Сен — жаз башы, сен-жаз башы,
Къайнайса, сансыз этесе,
Ойнай-кюле кёзюнг, къашынг,
Мени эслемей кетесе.

ТИШИРЫУНУ СЮЙМЕКЛИГИ

Тиширыуну суймеклиги —
Жашауну огъурлу къыйматыды,
Тиширыуну суймеклиги —
Жашауну жылыуу, къууатыды.

Тиширыуну суймеклиги —
Жашауну жарыкъ ариулугъуду,
Тиширыуну суймеклиги —
Уллу насыпны ауурлугъуду.

Тиширыуну суймеклиги —
Дунияны ариу табигъатыды,
Тиширыуну суймеклиги —
Бу жашауну бек сыйлы атыды.

Тиширыуну суймеклиги —
Жазгъы кюнубюзню жылыууду,
Тиширыуну суймеклиги —
Салкъын тебенгини солуууду.

Тиширыуну суймеклиги —
Жаз башы сабанны тылпыууду,
Тиширыуну суймеклиги —
Игиликни алгъа талпыныууду.

Тиширыуну суймеклиги —
Жашауну къаты тутуругъуду,
Тиширыуну суймеклиги —
Къоз терекни чагъып туруууду.

Тиширыуну суймеклиги —
Умутну жулдузгъа барыууду,
Тиширыуну суймеклиги —
Эр кишини жашау къарыууду.

Тиширыуну суймеклиги —
Отну мыдыхындан да къызыуду,
Тиширыуну суймеклиги —
Къардан акъды, наныкъдан къызылды.

Тиширыуну суймеклиги
Ёмюрлюк бузланы да эритир,
Тиширыуну суймеклиги
Таулагъа ёрлетир, тюзге элтир.

Тиширыуну суймеклиги —
Тенгизни жырып, къыйналмай ётер,
Тиширыуну суймеклиги —
Учуп Жетегейлеге да жетер.

Тиширыуну суймеклиги
Бу дуняда неден да тазады,
Тиширыуну суймеклиги —
Къадаргъа кеси жазыу жазады.

Тиширыуну суймеклиги —
Бир кибик болады, къыш да, жай да,
Тиширыуну суймеклиги —
Таркъаймагъан тенгизге ушайды.

Тиширыуну суймеклиги —
Тюкден женгилди, ташдан ауурду,
Тиширыуну суймеклиги —
Агъачда жур кийикден ариуду.

Тиширыуну суймеклиги —
Хар бир жигит жашха кезиулюдю,
Тиширыуну суймеклиги —
Къайнай тургъан къурчдан тѣзюмлюдю.

Тиширыуну суймеклиги —
Эр кишиге къанат битдиреди,
Тиширыуну суймеклиги —
Тенгизден, ёртенден ётдюреди.

Тиширыуну суймеклиги —
Адамлагъа, жашауду, жашауду!,
Тиширыуну суймеклиги —
Кюн бла бирге жолну башлауду.

ГЕГАН БЛА КЪЫЗ

(Т а у с у р а т)

Мен суратчы болсамед,
Бир тау сурат табарем,
Ол суратны сора мен
Отоуума тагъарем.

Ол суратны сыфатын
Бояу, накъыш береди,
Мени кёзюм суратны
Ма бу халда кёреди:

Ингир ала, кюн бата,
Къая ауана эте,
Кюнлюм кюнлюмде жата,
Чегетде уа кюн жете.

Къая ыранда кириште
Отлай кийик эчкиле,
Къая жолда жюрюште
Атлам болад экили.

Талгъыр къая кезинден
Таза тау суу саркъады,
Сюйген къызыны кёзюнден
Жилямукъча, агъады.

Субай санлы жаш къызчыкъ
Барады суу алыргъа,

Жарыкъ чолпан жулдузчукъ,
Къояр жашны къайгъыгъа.

Мен къызчыкъны атына
Атайым Жансурат деп,
Аны хар бир халына
Салайым бир сурат бет.

Секире ташдан-ташха,
Барады ол, улакъча,
Болмайын бир башха,
Къонгъуроу чокъуракъча.

Эшмелери — къап-къара,
Жетелле табанына,
Къызны ызындан къара
Аны субай санына.

Къызчыкъда назик санла,
Имбашында гегени,
Биргесине баргъанла
Аны юч да негери.

Кичи къарындашчыгъы,
Аны парий кючюгю,
Къызчыкъны улакъчыгъы,
Ашыралла ючюсю.

Кийик эчки кибикди
Аны тауда жюрюшю,
Ол кимни сюерикди, —
Насыплыны юлюшю.

Терс жанына кетгенлей,
Улакъчыкъ да макъырад,

Жансурат да, эштгенлей,
Артха айланып чакъырад.

Кюн чууакъды, булутсуз,
Ингир кюн тыякълары,
Сёдегей созулупсуз,
Узун инчге аякълы.

Табигъатны къудурети
Уяниганды, къопханды,
Табигъатны тау бети
Кюн чырайын тапханды.

Жансуратны ызындан
Чабады улакъчыгъы,
Сезмейди ол жазгъыда,
Жолуну узакълыгъын.

Ма ол халда къргенме
Таулада жаз суратны,
Гёгенни мен бергенме
Къолуна Жансуратны...

Мен суратчы болсамед,
Бир тау сурат табарем,
Ол суратны сора мен
Отоуума тагъарем.

УРУШДА ЁЛГЕН КЪАРЫНДАШЫМЫ С Ё З Ю

Люди, я любил вас,
будьте бдительны!

Ю. Фучик.

Мен адамгъа бир хата да этмегенлей,
Мени ёлтюрдюле.
Сабийликден айырылып кетмегенлей,
Мени ёлтюрдюле.
Адамлагъа насып излегим ючюн,
Мени ёлтюрдюле.
Мен жашауну ёзегин ангылагъынчы
Мени ёлтюрдюле.
Мен таулу жырлагъа да тынгылагъынчы,
Мени ёлтюрдюле.
Мен да адамлача юйюрлю болгъунчу,
Мени ёлтюрдюле.
Мен суйген къызымы бир къучакълагъынчы,
Мени ёлтюрдюле.
Мени бла бирге уа
Туумагъан сабийлерими ёлтюрдюле.
Сабийлени сабийлерин ёлтюрдюле.
Мени бла бирге уа
Аланы туудукъларын да ёлтюрдюле.
Мени бла бирге уа
Мени суймеклигиме да ёлтюрдюле.
Мени бла бирге уа...
Адамла адамланы нек ёлтюрдюле?

ТИЗГИНЛЕРИНГИ СУУУР

Провеите слова на ветру.

Леон Фелипе

Аязлы кюнледен бирлерин
Сайла да,
Китапларынгы тизгинлерин
Тазгъа къуй.
Жегенни жай кюнюнде жазны
Къайда да,
Кюн сериуюн болмай, аязны
Урма къой!
Китапларынгы тизгинлерин
Терк сууур.
Ананг будай сууургъанча,
Сен сууур,
Айырылгъынчы кир кебеги,
Сен сууур,
Жегеннге чий тизгин тюшмезча,
Сен сууур!
Жел элтгени сени туююлдю, —
Кир болур,
Жегеннге тюшген назму юйюрдю,
Сен сууур!

МЕН, АУРУП,
КЪУУ ТЁШЕГИМДЕ ЁЛМЕМ

Мен, ауруп, къуу тёшегимде ёлмем,
Ажал сормай эсе да адамгъа,
Жанымы керексиз жерде бермем,
Муратым буйрукъ этер къадаргъа.

Атамы ёр жолу эсимдеди,
Атамча ёрлерме къар ауушха,
Къыралымы иши кесимиди,
Анга киши болмасын гурушха.

Мен халал атамы жашы эсем,
Атамча кюрешде ёлюрме,
Халкъымы уа, жашау эте эсем,
Жарсыуун, къууанчын да кёрюрме.

Мен, ауруп, къуу тёшегимде ёлмем,
Ажал сормай эсе да адамгъа,
Жанымы болмачы жерде бермем,
Муратым бой салдырыр къадаргъа.

КЪОР БОЛАЙЫМ,
МАЛКЪАРЫМ, САНГА

Тюзюнг да барды,
Тауунг да барды жерингде.
Кеченг да барды,
Тангынг да барды элингде.

Къартынг да барды,
Жашынг да барды ныгъышда,
Гиртчи болсунла
Ала тик таугъа чыгъышда.

Жарыкъ от жаннган
От жагъангда олтурайым,
Дунияда санга
Мен табу эте турайым.

Дайым кюнюнгде
Жангы къалангы къалайым,
Сау ёмюрюнгде
Мен аурууунгу алайым.

Тюненеден бек
Эштиледи жарыкъ ёнюнг,
Тамблагъа кёк
Чууакъды, насыплы кюнюнг.

Кече, кюн сайын,
Къууана хар атламынга,
Мен къор болайым,
Кёз жарыгъым, Малкъар, санга!

ОТХА ЮЗГЕЛЕ АТА

Жербаш юйню
Ожакъ билегинде
Нарат чыракъ
Жанады,
Къап-къарангы,
Мылы юй тюбюне
Балауузу
Тамады...
Узакъ ёмюрде
Бир бий юйюрде
Ётгюр таулу жаш —
Сафар,
Китап жазгъанды
Бизге бюгюннге, —
Деп келди дурус
Хапар.
Китап жазгъанды
Орус харфла бла,
Таулу бюгюн
Окъурча,
Таулу азгъанды
Оза кёп жылла,
Кюн кёрмейин,
Сокъурча.
Орус харфла бла
Кеси сёзлерин
Айта билсе
Таулу да,
Жарыкъ боллукъду

Аны кёзлери,
Жерини тюзю,
Тауу да.

Ма ол халда,
Бий болса да,
Сагъыш этгенд
Туудукълагъа,

Жарыкълыкъ ючюн
Кюреше жаз, кыш,
Жазыу къойгъанд
Жууукълагъа.

Жазгъан китабы
Эсли Сафарны
Жетмеди бизге,
Не медет!

Орус жазмасы
Айтхан хапарны, —
Къуру хапарны
Не да эт!

Жазгъан китабы
Бизге жетмеди,
Терслик жокъду
Ол жашда.

Жазгъан китабы
Жолдан ётмеди,
Морт жашауда
Ажашханд.

Ыспас этеме
Таулу бий жашха
Халкына эрлик
Этгенд,

Къарангы юйде
Жаннган чыракъны
Халкыны аллына
Элтгенд.

Хар бир ише да
Биринчи болгъан
Ол алай тынч

Тюйюлдю,

Тынч ёрюше да
Чыкъгъан тик жолгъа, —
Къая ыранда

Жюрюудю.

Биринчи атлам
Ол этген эсе,
Бизге къолун

Узата,

Баргъан жолунда
Ол да кетгенди
Отха юзгеле

Ата!

Мен да, ол жашча,
Барама, тарта
Акъ къагъытха

Къараны,

Юзгеле ата
Терк жаннган отха,
Мен да узакъгъа

Къарадым!

МЕНИ ТЕНГЛЕРИМ

Мы дети страшных лет
России...

А. Блок.

Гитче халкъны кёпюрсюз жолларыны,
Бийлерини да мурдор ташларыбыз,
Биз Малкъарны кыйынлы жылларыны
Бек насыплы, насыплы жашларыбыз!

Мени жашауда татлы тенглерим,
Кими ол жыл, кими алгъа туугъанла,
Сабийлейин ююрлерин, эллерин
Жангы жашау таба тартып тургъанла.

Партияны, комсомолну жолунда,
Темир къазыкъла кибик, сюелгенле,
Халкъ душманны — кулаклары кюлундан
Сабий жашлай кеп кере туюлгенле.

Урушну аллында, биз зауукъ эте,
Башлагъанек жашаудан зат ангылай,
Ол заманда жыйырма жылдан ёте,
Сабийликден айырыла баргъанлай...

Къара къан жауду бизни жерибизге —
Уруш ёртени алды къыралыбызны,
Уллу бушуу тюшдю жюрегибизге,
Къайнатды бизни жаш къаныбызны.

Кыйынлыкъ юсюбюзге, ауур ташча,
Тюшдю, бизни женгил абадан этди,

Ол заманда, халкъыма тири жашча,
Кёп тенгим чыгып къазауатха кетди...

Кими бутсуз, кими къолсуз къалгъанлай,
Къайтдыла тенглерими жартысы,
Жартысы уа урушда къабырсызлай
Къалдыла, бизни аман жарсытып.

Бир палахдан къутулалмай тургъанлай,
Экинчи да бир палах къайдан келди?!
Юйюме от тюшюп, жел ургъанлай,
Халкъыбыз жеринден кёчгенин кёрдюм.

Къыйын кюнледе, халкъны абындырмай,
Тюзлюк адамларыбызны барына
Болушлукъ берип турду, айырылмай,
Къайтарды Малкъарны тауларына.

Ёлген тенглерим да, сау тенглерим да,
Сиз Малкъарны тийишли жашларысыз,
Чигинжиси болуп хар кюнлеринде,
Халкъыбызны кёзлери, къашларысыз.

Биз Малкъарны къыйынлы жылларыны
Ауурлугъун кётюрген жашларыбыз.

РЕСПУБЛИКАМЫ ЖЫРЛАРЫ

Танг атады, насыплы танг жерибизде,
Тюзю, тауу, төшю, къаясы, къырлары
Къалай хычыуундула жюрегибизге,
Республикамы тауушлукъдула жырлары.

Кюн батмайды республикамы юсюнден —
Кюн тыякъла тау башларын къызарталла,
Жерибизни ариулугъуну кючюнден,
Адамлары эртден, ингир жыр айталла.

Республикамы саулай бети, къарачы,
Кёз къамата, жашнап турады, чакъгъанлай,
Деменгили терек бахчалы талача,
Тейри къылыч бояуларын чачханлай.

Къабарты ёзенледе будай сабанла,
Жел кюн тенгиз толкъунлача чайкъалалла,
Хар жыл сайын къууандыргъанлай баралла,
Комбайнала, кемелеча, айланалла.

Малкъарны тауларында къалын туманча,
Толтуралла мал сюрюуле жайлыкъланы,
Таулада суула тохтамайын тургъанча,
Эштилелле республикамы жырлары.

Фахмулу адамларыдыла жерибизни
Атын айтдыргъанла — жашлары, къызлары,
Ала ийнагъылла бизни кёлюбюзню,
Намыслы барадыла жашау ызлары.

Жерибизни, ахлубузну, узакъ кетмей,
Халаллыгъын, кыйматын да билалмайбыз,
Адамны адамлыгъын — кыйынлыкъ
жетмей,
Сынаялмайбыз, кертисин кералмайбыз.

Туугъан жерибиз бирсиледен башхады,
Агъачы, сууу, ташы, таулары да,
Кюню, кечеси, жайы, кышы да,
Кырдыгы, къары, жауну — бары да.

Къабарты къарындашларыбыз бла,
Къыз берип, къыз алып, жашайбыз,
Бир бирге къонакыгъа барып, барыбыз да
Бир къазанда бишген хантны ашайбыз.

Къарангы юйде, жеген юсюнде — угъай,
Акъ жабыуну юсюнде, таза отоуда,
Тулпар эгизле тууалла, Кюнлей, Айлай,
Ма алайды жашауубуз тюзде, тауда.

Республикамы къалайы да ариуду,
Терек, Малка, Бахсан суулары,
Жюрегиме неден да асыуду
Республикамы тауушлукъ жырлары.

Тюнене таулу элде жангы школ битди,
Бюгюн къабарты элде больница ачылды.
«Кабардинка» ансамбль Сириягъа кетди,
Назмучубуз сыйлы лауреат ат алды.

Сюрюочю жашха алтын жулдуз бердиле,
Кертиди ол, алтынды аны къоллары,
Таулу кызыны доктор болуп кердюле,
Ала — республиканы жырлары.

Вирлени мингжыллыкъ жолларын биз
Өлли жылгъа иги озуп кетгенбиз,
Ала бары халкъыбызны жыллары —
Республикамы тауушлукъ жырлары.

Сейирлик фабриклери, заводлары,
Долинскеде айтхылыкъ курортлары,
Ала киби дагъыда кёп затлары —
Республикамы тауушлукъ жырлары.

Жукълап тургъан Минги тауну төгерегин
Тюрлендирди бизни адамны къоллары,
Он минутха Минги таугъа ёрлеген —
Республикамы тауушлукъ жырлары.

Окъумагъан сабий жокъду жерибизде,
Алимле кибикиде къартла бизде,
Окъуу, билим, эштилген сёз айтыулары —
Республикамы тауушлукъ жырлары.

Жаз башында терек бахча чакъгъан киби,
Кёкден эншеге къарап, жерибизни кёрсенг,
Байлыкъ, берекет жауун болуп жаугъан
киби,
Республикамы жырыд ол, эслесенг.

Жерибизни ариулугъу тамашады,
Келишелле жашаулары, сырлары,
Табигъаты, адамы да жарашады —
Республикамы эжиую, жырлары.

Тауда ауаз, жыр болуп, тюзге энеди,
Тюзде ауаз, жыр болуп, таугъа ёрлейди,
Хар ким да эштеди макъамларын,
Жырланалла тауларымы жырлары.

Пелиуан журтубузну уллулугъунда,
Деменгили жулдузланы кёребиз,
Табигъатны кёп жулдузлу жолларында
Биз бир бирге жарыкълыкъ беребиз.

МАЛКЪАР МЕНИ НАЗМУЧУ ЭТДИ

Малкъар жашын — мени назмучу этди,
Къууанчындан, бушууундан жазаргъа,
Адамгъа эсли болургъа юйретди,
Тынчны, кыйынны жашаудан къазаргъа.

Кюзгюдеча, саулай жазгъанларымда
Кёрюнеди мени суйген Малкъарым!
Тау желлеча, ол учхан жылларымда,
Эсленеди, кёлумдеди Малкъарым.

Малкъар, сени асыры суйгенимден,
Санга назмула жазаргъа юйрендим,
Сени бар бушууларынга куйгенден,
Къая болуп тыяргъа сюелдим.

Жашауумда жюрегиме дарманым,
Сенсе да, къууанама сени кёрюп,
Малкъарымы саулай жерин, адамын
Къучакъларем къучагъымы кенг керип.

Сени бла минг жыл болса да ёмюрюм,
Турурма сенден тансыгъымы алалмай,
Малкъар болсун ёле туруп кёрлюгюм,
Суймеклигим къалыр айырылалмай.

Ол мудах кюнюмю, бош къалгъанныча,
Ёзен желле бизден къуугъанын кёрдюм,
Малкъар манга багъалы саугъаныча,
Огъурлу жерими къууатын берди.

Сени салкъын кечелеринг, кюнлеринг
Жюрегими къууанч кюйю болалла,
Кёк кёзлеча, сени Чирик кёллеринг
Сюзюлелле, чайпала, булгъаналла.

Малкъар жашын — мени назмучу этди,
Къууанчындан, бушууундан жазаргъа,
Адамгъа эсли болургъа юйретди,
Тынчны, кыйынны жашаудан къазаргъа.

ХАМИД ТЕММОЕВХА

Сылтран¹ кёлню кёк тюрсюню
Кёзлеринги боягъандыла,
Сени суймегенни сёзлери
Халал жанынги жойгъандыла.

Кюз артыны чапрагъынлай,
Сары жашны къоймагъандыла,
Ары — оракъ, бери — чалгъыла
Бизни да кёп къыйнагъандыла...

* Сылтран — Огъары Бахсанны башында кёлню атыды.

ЧИРИК КЁЛ

Чирик кёлю,
Чирик кёлю,
Малкъарны тауушлукъ жери,
Сени къатынгда олтуруп солургъа,
Сюйюп келебиз бери.

Бюгюн таулагъа ашыгъып келгенбиз,
Бир заманда эрикмейбиз тауладан,
Ийнакълай, Чирик кёллени кёргенбиз,
Эркин солуйбуз таулада хауадан.

Таула ауанасы кёлде кёрюне,
Кёл да, тау да бир бирге баш уралла,
Ташы, агъачы бу жерни ёмюрде
Малкъарлыгъа билек бола туралла.

Таза сууунг къыш да, жай да бирчады,
Зем-зем суу деп, сеничагъа айтылгъанд,
Жерибизни къонгур кёзю, минчагъы,
Малкъарлы да энди сени къатынгдад.

Халкъыбызны сен атын айтдыраса,
Узакъладан кёп къонакъла келелле,
Жерибизге кюзю болуп тураса,
Келгенле ариулугъунгу кёрелле.

Узакъладан кёп къонакъла келелле,
Сен а бизни сыйлы къонакъ юйюбюз,
Тау адетин ала бизде кёрелле,
Къонакъланы сукъландырад кюйюбюз.

Къууанч болса, байрам болса, биз санга,
Ойнай-кюле, тансыкъ бола, жетебиз,
Кече узуну турсакъ да, жай тангында,
Артха айланып, санга къарай, кетебиз.

Севан барды, Исси кёл, ма Селигер, —
Хар бириси башха тюрлю ариула,
Чырайлыгъын Чирик кёлню кел да кёр,
Ийнакълайла Чирик кёлню таулула.

Чирик кёлю,
Чирик кёлю,
Жериме къууат бересе,
Жаш да, къыз да, хурмет берип,
Келгенлерин кёресе.

ЖАУУН ЖАУАДЫ БЮГЮН

Тенгим, юйден чыкъ бери,
Жылы жауун жауады,
Хар затха къууат бере,
Жерни бетин жуады.

Бюгюн жауун жауады,
Жер суусабын къандыра,
Булутланы сауады,
Сабанланы къууандыра.

Бюгюн жауун жауады,
Игиди бахчалагъа,
Бюгюн тирлик туады,
Саргъалгъан тахталагъа.

КЪУМУКЪЛУ КЪЫЗ

Узакъ жерде,
Дагъыстан ёзенинде,
Маралгъа ушайса.
Сен насыплы жашайса.
Мен сени
Жаратханем кёргенимде, —
Тауларыбызда
Маралгъа ушайса.

Къумукълу къыз,
Къумукълу къыз, ариуса,
Чууакъ кече
Ахшам жулдузум сенсе.
Къумукълу къыз,
Къумукълу къыз, жазыуса,
Танг алада
Чолпан жулдузум сенсе.

Тилибиз — бир,
Ёнюбюз — бир, ариу къыз,
Келчи бизге.
Сен жарат бизни жерни,
Биз экибиз
Ачайыкъ аллай бир ыз,
Той этербиз
Жыйып саулайын элни.

ХАР ЗАМАНДА КЪУУАНЧЫМ

Тауда айлансам да,
Тюзде жюриюсем да,
Къууанчым биргеме баргъанды.
Кече жукъласам да,
Кюндюз жол жортсам да,
Жерим кез ийнагъым болгъанды.

Малкъар — къууанчым,
Малкъар — кез жарыгъым,
Огъурлу атынг негеримди,
Къарыу керек кюнде,
Къайгъы келген кюнде,
Тыянчагъым туугъан жеримди.

Ата, анадан да,
Туугъан баладан да,
Мен сени бек сюеме, жерим,
Къууанч заманымда,
Мудах болгъанымда,
Мени биргемесе сен — жерим!

V

«ЖАШАУНУ ЖАЗАМА»

ДЕГЕН

КИТАПДАН



ЖАШАУНУ — ЖАЗАМА

Жазама, жазама
Жашауну болумун.
Жазама, жазама
Жашауну солууун.

Жазама жашауну
Жылыуун, сууугъун,
Жазама адамны
Къууанчын, бушууун.

Къошуп не къоратып
Жашауну жазмайма.
Жашауну агъартып,
Анга мен базмайма.

Жашауну сыфаты,
Сураты сакълансын,
Адамны тюз аты
Жашауда жокълансын,

Жашауну хар халы —
Тюзю да, терси да,
Назмумда жер алып,
Кёрюнсюн неси да.

Муратым алайды —
Жашауну жазама,
Жашауда терсликге
Мен уру къазама!

Ичимден кюймейме,
Ачыгъын айтама,
Кёзбауну суймейме, —
Кёзбаусуз адамма.

Табигъат ма кеси
Адамды, адамды,
Жашауну иеси
Адамды, адамды.

Акъылы тазаны
Иши да тазады,
Ишлери тазаны
Жюреги тазады.

Мени да жангызды,
Жангызды жашауум,
Жашаугъа жангы ыз
Къош дейди бу назмум!

Баргъан жолубузгъа,
Тюз ниетибизге,
Таза къолубузгъа,
Ачыкъ бетибизге

Ким чырмау болса да,
Ким аман къуйса да,
Жашауда ол онгмаз,
Жашаугъа кир къонмаз.

Хайыуан жашамайд
Кеси ючюн дуняда,
Кеси ючюн жашагъан
Адамдан не файда?..

Бюгюнню жазайым
Мен тюзюн — тюзюча,
Бюгюнню жазайым
Чюйресин — чюйреча.

Тамбланы жазарла
Ызымдан келликле,
Бютюн да жашауну
Зауугъун кёрлюкле!

* * *

Комбат
Алексей Еременкогъа.

Уруш бара, къаты уруш
Арисейни аулагъында.
Бюгюн турады бир таууш
Кёпню эштген къулагъымда.

Онг къолунда «Тэ Тэ» керох.
Кёкге тутуп, къаты кыысып,
Къычырады таукелликде,
Тамагъы да бек къургъакъсып.

Сол къолун жумдурукъ этип,
Тебиннгенин билдиреди.
Къаялай, ёрге сюелип,
Душманны элгендиреди.

Атакагъа жаш комиссар
Солдатланы чакъырады,
Болмайын ол бир арсар,
Алгъа туруп кычырады.

Унутулмаз, тас да болмаз,
Солдатны жигитлик аты,
Не арымаз, не да талмаз,
Батырлай къалыр ол батыр.

Дуниягъа белгили болгъан
Комбатны арслан сыфаты,

Ким болгъаны табылгъанды,
Суратны иеси, аты.

Ма аллайла хорладыла,
Душманны да, ёлюмню да.
Ма аллайла сакъладыла
Жерими да, элими да.

Жашау болуп, инсан болуп,
Аллайла унутулмазла.
Жашауда, биз да сау болуп,
Ала эсленмей турмазла...

Атакагъа жаш комиссар
Солдатланы чапдырады,
Кеси уа, болмайын арсар,
Бек алларында барады.

ЖАШЫМА АЙТАМА

Къолума алдым кюмюшден къалам,
Жанымдан суйген жангыз жаш — балам.
Ата сёзюмю санга айтыргъа,
Жаратса алыр, жүрекке сала.

Суйюп айтама жангыз жашыма,
Ахшылыкъ излей аны башына.
Халкъ ючюн жаша, халкъынгы жашнат.
Жара халкъынгы тыпыр ташына!

Тынгысыз жүрек къайгъысын жазар,
Къайгъылы жүрек жашаугъа жарар.
Юйретип айтмайма мен сёзюмю —
Кёп жашагъанны кёп кёрген озар!

Аны жашауу менден заукълу,
Болур жүреги менден саулукълу,
Андан айтама анга эки сёз,
Кёрюп болмайын аз да зорлукъну!

1

Уллу болуп, жашау жол алгъанда,
Атанг ёлюп, сен ёксюз къалгъанда,
Жунчума, тегерегинге къара:
Саудула атангы таныгъанла.

2

Адам адам бла адам болады,
Тенг, хоншу бла адам болады,
Адамлагъа адамча къарай бил,
Тюз адамдан адамлыкъ къалады.

3

Ишингде уллу кёллюлюк этме,
 Ишни юсюнде айыпха жетме.
 Ишди сени жашауда сакъларыкъ,
 Ишни башлап, жарты къоюп кетме.

4

Ишинги тынгылы этип боша.
 Сен ишингде бал чибиннге уша.
 Бал чибин кесине ишлемейди.
 Ишинг халкъны ишине бал къошар.

5

Нечик насыпды атха нал салгъан:
 Таулугъа къыйынды атсыз къалгъан.
 Унутма, адамгъа бек къыйынлыкъ —
 Туугъан тауларындан айырылгъан.

6

Дуния кезиудю, кезиу. Тюздю ол.
 Атанг ёлгюнчю, атанга жаш бол,
 Ол ёлсе, сен халкъынг бла къаласа,
 Хар заманда халкъынгы жашы бол!

7

Сени аузунг жангыз болгъанлыкъгъа,
 Санга тынгылайла кёп къулакъла.
 Аузунга кирит салмазса, тюшюн:
 Тийишли сёзню айта бил халкъгъа.

Жашауда татлы болсанг — ашарла,
 Жашауда ачы болсанг — атарла...
 Аланы бирине да сукъланма.
 Жашауда къаты болсанг — махтарла!

Ёч болма, дерт да тутма кишиге,
 Ол ушайды акъылсызны ишине.
 Санга таш атып ургъан адамны
 Гыржын бла ур, эс жыйдыр кесине.

Акъыллы адамла бла сен олтур,
 Аладан акъылгъа юйрене тур.
 Аман адам къатынга олтурса уа,
 Этегинги кесип, кенг кете тур!

Жашау — ол акъыл юйге ушайды,
 Адам анда эртдеден жашайды,
 Кёп эсе — кётюр, азгъа жиляма:
 Хар ким буюрулгъанын ашайды!

Адамгъа хар заманда халал бол,
 Чынтты кишиликни халыды ол.
 Адамгъа аш бермесенг да къаш бер,
 Ол да ачхан кибикиди анга жол!

13

Таматалагъа намыс эте бил,
 Къартланы уа кѣлюне жете бил.
 Бурунгу таулу сѣзню унутма —
 Къарт болмаз жаш болмагъан жерде, бил!

14

Жашау окъуу юйдю, медирседи,
 Адам жашауну окъуп ёседи.
 Он китапны осал билгенден а,
 Бирин кѣп билген — жашау дерсиди!

15

Байлыгъынгы тас этсенг — табарса,
 Намысынгы тас этсенг — тапмазса.
 Байлыкъны кѣбюн сатып алырса,
 Намысны азын сатып алмазса!

16

Сагъыш этип къарачы сен анга —
 Жашауда сенден сора къалгъаннга,
 Отунчуну этген отуну къалыр,
 Сенден а не къалады инсаннга?

17

Адамгъа намыс эте, онг бере,
 Сен анга къара сѣзюне кѣре,
 Артда уа кийимин, сѣзюн да къой,
 Багъа бич этген ишине кѣре.

Кезиудю дуняда хар бир адет,
 Болуш адамгъа, эте бил хурмет,
 Сен адамгъа къалай къарасанг да,
 Адам санга алай этеди бет.

Энтда барды санга бир айтырым:
 Тергеуге ал сёзюнгю къайтырын.
 Билип айт, тилни сюеги жокъду,
 Сюексиз тил сюекни сындырыр.

Огъурлу, халал болур ючюннге,
 Ананг бла кенгеш сен хар кюнюнгде.
 Эсли, акъыллы болур ючюннге,
 Халкъынг бла кенгеш сен хар кюнюнгде

Ашыкъгъан этме, женгиллик этме —
 «Ашыкъгъан суу тенгизге жетмез».
 Сен чий бал ашаргъа сюе эсенг,
 Бал чибинни къапханына тёз.

Женгиллик санга нёгерлик этмез,
 Акъыллы айтханынг тюзге кетмез.
 «Эт хайырындан шорпа ичгенлей»,
 «Тёзген тёш ашар», — деген керти сёз.

Ким иги болгъан эсе атанга,
Ишек жокъду, ол иги болур санга.
Ариу айтса да, къарап бетинге,
Атангы жауу душманды санга.

Къыйынды адамны халын билген,
Тенгинг туююлдю ызынгдан кюлген.
Тенгинги суйген сени да суюер,
Сени суймез тенгинги суймеген!

Жашау саулай да акъылдан толу,
Соруудан, жууапдан къайсы тюз болур?
Акъыллы жууапны алыр ючюн,
Соргъан адам да акъыллы сорур.

Адамла къонакъда тубедиле,
Бир бирлерине салам бердиле...
Юйге кирген — ол къыйын туююлдю,
Юйден чыкыгъан къыйынды — кёрдюле.

Юй толуп эсе тыш адамладан,
Кесинги къалай тутхун сен анда?
Кесинги жангызлай да алай тут:
Ныгъышдача, — адамла къатында.

28

Къуллукъ адамгъа акъыл бермейди,
Тюз оноу этерге юйретмейди.
Къуллукъ деген — келгенича кетер,
Адамлыкъ а адамдан кетмейди.

29

«Ахшы ишни сен болжалгъа салма,
Аман ишни уа болжалдан алма», —
Дейдиле халкъда, жашым, сен бюгюн
Чыгъар жолунгдан тамблагъа къалма.

30

Сабийсиз жашау — ол бир жашауду,
Сабий бла жашау — эки жашауду.
Сабийсиз юй ол — чыракъсыз юйдю,
Сабийли юй ол къууанчлы юйдю.

31

Тенгинги сую эсенг, тюзюн айт,
Кёзбау этме, тенгни кёзюне айт.
Чариште атны бек туюгенликге,
Женгил чапмаз, сен бош этме хахай.

32

Жашауда кёп тюрлю зат болады,
Тюзлюк терсликни хорлай барады.
Алай «Аузунг къандан толса да,
Билдирме къанлынга», — деген сёз барды.

33

Жашауда сени бир сыйлагъаннга
 Жюз хурмет эт, тыянчакъ бол анга.
 Сен беш кере билек болуп болуш
 Ол санга бир кере болушханнга.

34

Кийиминг сени ариу кёрюнюр,
 Чырайлы санынг кёзге илинир.
 Адамгъа андан да бек керекли —
 Халаллыгъынгды — халкъгъа билинир.

35

Эртдегили жауунга ийнанма.
 Душманынга досум деп тыянма.
 Ачы кёгетлери болгъан терек
 Татлы кёгетле бермез, къууанма.

36

Кесибизге ушайла сабийле,
 Бизни эриклейле, ойнай, кюле.
 Сабийинг санга да алай къарар,
 Сен къарагъанча къартлагъа бирде.

37

Эр кишини кишилигин сатхан,
 Кишини кишилигин малтатхан
 Юч зат барды, сен алагъа сакъ бол:
 Къолу, тили, намысы — эл айтхан!

Тенгле къартлыкъда бек керекдиле,
 Жашауда ала къоз терекдиле.
 Тенгине тенгле къоша турмагъан,
 Кесине душман къошхан кибикди.

Бир заманда кесинги кетюрме,
 Тюз адамгъа сен айып этдирме.
 Хар атламынг халкъынг ючюн болса,
 Кетюрюле, санга да жетдирмей.

Бир къайгъымы жүрегимден юздюм,
 Назмум санга жарасын деп тиздим.
 Жаратсанг — къара, жаратмасанг — къой,
 Ма санга къалгъаны олду бизден.

Жашауда эсли болурса менден,
 Жашаргъа юйрен ахшы тенгингден.
 Жаратсанг — къара, жаратмасанг — къой,
 Андан айтама мен жүрегимден.

ХАБИБ

Юч татлы тенг
Бир уруша,
Бир жараша
Жашадыла.
Кёбюсюнде
Бир къангадан
Башха-башха
Ашадыла...
Ёлюм келип,
Бири ёлюп,
Эки тенгни
Мудах этди.
Тюз ортада
Тюзлюк тутхан,
Халал тенгни
Алып кетди.
Жарлы Хабиб,
Сенсе харип.
Эки тенгинг —
Онг билегинг,
Сол билегинг.
Жашай-жашай
Къарт болурла,
Мудах бола,
Къабырынга
Кёп барырла.
Хапар айта,
Жюрек тола,
Къайытырла.
Юч татлы тенг

Бир уруша,
Бир жараша
Жашадыла.
Ол эки тенг,
Бир сууукъ кюн,
Ючюнчюню
Къабырлагъа
Ашырдыла.

ЧАРИШ

Сиркиу атла, женгил атла,
Субай атла, ариу атла,
Къушкъанатла, къушкъанатла,
Туякълары зылды ата,
Чаришге чыкъдыла атла...

Тау желни жалкъаларында
Чилле таууш этдирелле,
Ол субай аркъаларында
Таулу жашчыкъны элтелле.

Къаты туякъчыкълары бла
Тунакы къарс-къарс этелле,
Муштухул чапханлары бла
Желни озгъанлай кетелле.

МЕН МАЛКЪАРГЪА
БАРАМА

Жюрегим мудах болса,
Мен Малкъаргъа барама,
Нек бараса деп сорсанг —
Анда жарыкъ болама!

Арыгъан зат этсем да,
Мен Малкъаргъа барама,
Таулагъа мен жетсем а,
Анда тынчлыкъ табама!

Ойнап, кюлюп кетерге
Мен Малкъаргъа барама,
Кесиме кёл этерге
Мен Малкъаргъа барама!

Суусапны къандырыргъа
Мен Малкъаргъа барама,
Суймеклик жандырыргъа
Мен Малкъаргъа барама!

Жюрегим бла къалыргъа
Мен Малкъаргъа барама,
Тансыгъымы алыргъа
Мен Малкъаргъа барама!

САНГА УШАЙМА

Санга ушайма, мени Малкъарым,
Жеринге жарашхан тау адамынга.
Санга ушайма, мени Малкъарым —
Къыйын жолунгу сау къадарына.

Мен саулайын да санга ушайма,
Сени къууанчынг, бушууунг — хар халынг
Мени кибикди, мудах жашайма,
Сенича болуп жүрегим жаралы.

МАЛКЪАР

Жашынгдан эсе, ташынг кёп,
Къызынгдан эсе, назынг кёп,
Ташынг чакълы—жашынг болсун,
Назынг чакълы—къызынг болсун.

ЖЮРЕГИМИ ЖАПСАРАМА

Ненча кере жүрегим кыйналды,
Ненча кере жүрегим жарсыды,
Көп ётюрюкге ол тынч ийнанды,
Терсликни кётюралмай сынсыды...

Мен а жүрегими жапсарама:

«Магъанасыз затха эс бурма», — деп.

Мен а жүрегими сакъ сылайма:

«Адамгъа ауур къарай турма», — деп.

ТИЛЕГИМ

Кёп сабийли юйюрге да
Сабийлеринден бирлерин,
Айырып, энчи суюдиле,
Ата-ана кёлюнде да
Эркелетип кёредиле
Энчи суйген сабийлерин.
Тукъумда да, жууукъда да,
Жамауатда, хоншуда да,
Жылы жайда, сууукъда да,
Тау жайлыкъда, кёошлада да,
Ол жашауну жоругъуду,
Ол жашауну халыды,
Ол жашауну буйругъуду,
Ол жашауну амалыды.
Аланы барын айтханым,
Къаты тилегим ючюндю,
Бир сёзге кёп къайытханым —
Бир тилегими кючюдю.
Мени таныгъанладан да,
Ол танымагъаладан да,
Мени окъугъанладан да,
Ол окъумагъанладан да,
Мени жаратханладан да,
Ол жаратмагъанладан да,
Барды бир уллу тилегим,
Мен аллыгъызда баш уруп,
Тилегими уа жүрегим
Къатлайды да, буруп, буруп!
Жазгъанымы сиз бурмагъыз
Терсине не чюйресине,

Кайырылып сиз турмагъыз,
Кеч башладыкъ юйюрсюне!
«Малкъарны юсюнден кёпню
Ары буруп, бери буруп,
Малкъар сунуп жерни, кёкню,
Жазады китап толтуруп», —
Деп манга тырман этмегиз,
Башха палахдан къалайыкъ,
Тырмандан озуп кетмегиз,
Малкъарны аурууун алайыкъ!
Манга адам къозутмагъыз,
Къозумагъыз кесигиз да,
Бир бирге зарлыкъ тутмагъыз,
Ахсап къалыр ишибиз да,
Малкъарлыма да, Малкъарны
Юсюнден андан жазама.
Бир адамдан бир адамны
Айырыудан мен тазама.

ЖАНКЪОЗЛА

Къысха кюнле кетдиле,
Табигъат жылынады,
Къар эриди кюнлюмде,
Къар суу да жайылады.

Жаз келеди, тал чыбыкъ
Кишиулерин чакъдыра,
Сап-сары таулу къызчыкъ
Сепкиллерин чапдыра.

Сабийле сыртха чыгъа,
Ойнай, кюле жырлайла,
Анда-мында кычыра,
Жанкъозланы жыялла.

Къызылууурт сабийле
Ышаргъан бетлеринде,
Жазны алып келдиле
Сепкил белгилеринде!

ЖАШИЛ ЖЕЛЛЕ

Жаз башында жашил кырдык,
Къалынды жашил бояулу.
Жашил тѣшле — тырхык-тырхык,
Эштеме желни солууун.

Дайым жерими къууаты,
Жашил желди бек чырайлы,
Жашил жел келтирип къойду
Ийисин нарат чайырны.

Жашил желле урадыла,
Мени жашил тауларымдан.
Кюз будай сууурадыла
Сары ёзен сабанлада.

Жашил желле, сиз жетигиз
Саулай да жерни юсюне,
Къайгъыланы ёчюлтюгюз,
Акътөрөкле сюелсинле!

ЖЫРЛАУЧУ ЖАШ

Туугъан кюнүндөн бери
Тохтамайын жырлайды,
Акъылбалыкыгъа дери
Жырлагъанча жиляйды.
Жырлай билмегенлейин,
Көп жилягъаны ючюн,
Анасы туююучю эди.
Бюгюн а мен кереме —
Жиляй билмегенлейин,
Тап жырлайд! Аны ючюн
Алында сюелелле,
Къарс-къарс уруп, кепле
Ышарып ашыралла.
Къызла уа жаратханлай
Бир бирден жашыралла.

МАХТАУ

Аман не ахшы ишлей эсем да,
Зыраф кетмейди кюнюм журтума,
Халкъымы ишин кючлер эсем деп,
Мен сакъ болама эрлик антыма!

Бир иште арсар болуп кёрмедим —
Кюн туушун излеп айланмадым,
Жангыз жанымы санга бермедим,
Алай аны да сенден аямадым!

Ишлерим ючюн ыспасла излей,
Махтауну ызындан мен сюрмедим,
Ташада къалгъан жангыз тилсизлей,
Саугъа дегенни мен да кёрмедим!

Халкъым жеринде болуп насыплы,
Къууанчлы чыкъса ол тауда тангнга,
Жашауумда мен болмам ажымлы,
Андан уллу саугъа жокъду да манга!

* * *

Хар затны бир ийнагъы, —
Хар кимни кёз жарыгъы,
Мени энтда биягъы —
Малкъарымды чырагъым!

Кёкню эмчек уланы —
Жарыкъ жаннган жулдузу,
Къарангы тау сууланы —
Ат айтдыргъан къундузу!

Агъачны агъач этген —
Къанатлы ауазлары,
Къанатлыланы элтген
Ол ариу къанатлары.

Сюймекликни кётюрген
Жашны, къызны жүреги,
Жерге жашау келтирген
Аналаны тилеги!

Хар затны бир ийнагъы, —
Хар кимни кёз жарыгъы,
Мени энтда биягъы —
Малкъарымды чырагъым!

ЖЕР СЫНСЫЙДЫ

Жер ачыуланады, жер ачыуланады,
Адам улуна кынгыр кыарайды,
Жер тумаланады, жер тумаланады,
Аны жүрегин шургу тарайды.

Жер ынчхайды, жер ынчхайды,
Ачы сынсийды, бек ачы!
Жерни жүреги чанчады,
Ачыудан агъаргъанды чачы!

Жер жиляйды, жер жиляйды,
Сыйыт этеди кече, кюн да,
Аллай бир аны ким кыйнайды,
Харам этип арбазын, ююн да?!

Жер ауурланганды, жер ауурланганды,
Эгизле табарыкча болганды.
Кётюралмай кесин, бауурланганды,
Кыарны адам ёлюкледен толганды.

— Ачыуландырмагъыз мени, тохтагъыз,
Адамла! Жарашып жашагъыз!
Мен эринмей сизге берген ашны
Сиз бир да эринмегенлей ашагъыз!

Агъачда жаныуарла, кёкде кыанатлыла,
Сизни хыликгя этип сойдула!
Бёрюле уа — ол мыллыкчы кыанлыла,
Кёкге — угъай, жерге айланып улуйдула!

Тохтагъыз! Урушмагъыз, туююшмегиз,
Бир бирни кырмагъыз мени бетимде.
Адам къан тегюп, мени юлешмегиз,
Жарала салмагъыз мени этиме!

ЖЮРЕГИМИ ДАРМАНЫ

Жюрегиме жан дарман
Болгъанлай тураса сен,
Къарангы кечем андан
Жарыйды сени кёрсем!

Ташчы хуна къалайды,
Ол, юй мурдор салады.
Уучу кийик марайды —
Къолгъа къауал алады!

Мен жазыучу киби́кме.
Халкъыма махтау жаза,
Аны ючюн ёллюкме,
Жаным саулайын аза!

Кючюнден келмегенни
Ат, ёгюз да тартмайды,
Мени уа суймеклигим
Халкъыма таркъаймайды!

КИШИ ЭСЕНГ, КИШИ БОЛ

Киши эсенг, киши бол
Жашауунгда, хар кюнде,
Сенде болсун киши къол,
Батырлыкъ — жюрегингде!

Киши бол, киши эсенг,
Сенде болсун ачыкъ жол,
Къоркъакъ болмазса сен
Киши эсенг, киши бол!

Киши эсенг, киши бол
Хар ишингде халкъынга,
Киши эсенг, ие бол
Сени жюйрюк атынга!

Киши эсенг, киши бол,
Сёзюнге кертичи бол,
Халкъынга узата къол,
Анга излей насып жол

Киши эсенг, киши бол
Кесинги жюрюшюнге.
Киши эсенг, ие бол
Башынгдагъы бёркюнге!

Даулашсанг да, урушма
Бир бош затны юсюнде,
Киши эсенг, ие бол
Кишиликни кючюне!

Киши эсенг, кьаты бол
Намысынга, сыйынга,
Киши кибик, эсли бол,
Къындан кьама сууура!

Къыйналсанг, инжилсенг да,
Киши эсенг, киши бод,
Халкъынг ючюн ёлсенг да,
Кишилей кьал, киши бол!

СИЗНИ СУРАТЛАРЫГЪЫЗ

Бетигизде кёрюне
Сизни батыр ишигиз,
Жаш төлюню кёлюнде —
Сизни кишилигигиз.

Къабыргъадан къарайсыз
Бюгюннге сагъышлана,
Энди уруш болмаз деп,
Бизге къаты ышана.

Сиз осуят этгенсиз
Саулагъа мамырлыкъны,
Бизге къоюп кетгенсиз
Жер юсюнде тынчлыкъны.

Жоюлгъандыла таулу тулпарла
Огъурлу жерибизни къоруулай,
Эсибизден кетмейин туралла,
Ышара, бюгюн да бизге къарай.

Эсге тюшюре жашланы бюгюн,
Жютю къарайбыз тамблагъа биз.
Деу журтубузну хар ахшы кюнюн
Биз да къатыдан къаты кючлейбиз.

Жигитле кёп кюн уруш этдиле,
Жан-къан аямай — батырла,
Атлары унутулмай кетдиле,
Туудукъла кёп кюнлени айтырла.

Къууанчлы кюннге бирле жетдиле,
Бирле уа жеталмайын къалдыла,
Бу жашауну аманат этдиле,
Эсибизге кѣп затны салдыла.

Сен кѣадарымса,
Сен жашауумса,
Емрююнг узакъ жылланы болсун.
Мен бек суююучю,
Сыйлы кѣрюучю
Тынч, жууаш халкъым кѣууанчдан толсун!

Ана да сенсе,
Эгеч да сенсе,
Сенсиз кѣалмайым, сенсиз болмайым,
Сени унутхан,
Санга дерт тутхан,
Кетер онгмайын, кетер онгмайын.

ТЕНГЛЕНИ ЮСЮНДЕН СЕЗЮМ

Көп жылланы тенгимсе деп ийнандым,
Сөзлеринге, кесимсе деп, ийнандым.
Сени жаннга мен тенг этмейин турдум,
Мени алдап, сен не ючюн айландынг?

Душман жаулугъун этер, ол туурады,
Ким да душманнга душман деп турады.
Шуёхунг душманлыкъ этсе уа санга —
Сени аркъанга бичакъны урады.

Мени кёрсе, жырлап кёзбау жырланы,
Тенгим мени алдап турду жылланы,
(Тилчилени тиллери тутулсунла).
Этгени жетип, жүреги тырналыр.

Къартлыгъында тенглеринги алышма,
Танымагъанынга тенг деп жабышма.
Айыпсыз тенг излеген тенгсиз къалыр,
Ахшы эсенг, аман бла танышма.

Сенича жыл саны жетген адамгъа
Къыйынды бек жангы тенгле табаргъа,
Тенглерингден айырыла бараса,
Къартлыгъында сен ким бла къаласа?

Халкъ айтханлай, тенгни да тенг биледи,
Эски тенгинг жангы тенгге кюледи.
Санга келип ол тил этиучю «тенгинг»
Башхагъа сенден тил этип киреди.

Эски тенгни жангы тенгге алышма,
Вир биринден ары-бери чабышма.
Сапда тохтамагъан балтагъа ушаш,
Тенгле арада къамишлей къагъышма!

Ахшы атха къыйын жолла болмазла,
Ахшы адамны осалла сормазла.
Сени кимле махтагъанларын айтсанг,
Кесинги да танымайын къоймазла!

Кёп жылланы тенгинг болуп тургъанны,
Къыйын кюнде жанынги къутхаргъанны
Кесингден айырдынг да, арлакъ тюртдюнг,
Тюзмю этдинг, сагъыш этчи, сен аны?

Иши жокъну, кючу жокъну сен атып,
Къарыусуздан къарыулу таба тартып,
Ма алай кесинги жарашдыраса,
Атангы да, анангы да «махтатып».

«Азыкъ аз болса, тенг харам болады» —
Деген сёзге учхара тенг барады.
Сени жауунгу аллай тенги болсун,
Ол заманда сени кюнюнг къарангы!

Ахшы адамны болмаз аман тенги,
Хар адам да тенгине кёре тенгди.
Жашау алайды — ол кёпню кёргенди —
Ахшы тенг тенги ючюн жан бергенди!

Къууанчынгда, бушууунгда къатынга
Болмагъан тенгни айтма сен атын да.
Кесине кереклиде сени тапхан,
Алайсыз излемеген — къахме къатын!

«Тенг тенги бла, тегене бауу бла», — деп
Халкъ андан айтады керти сёзю кёп,
Къыйын кюнде тутхан тенгими атып
Айланмайма бюгюн жангы тенг излеп.

АКЪ БАШЛЫКЪ

Малкъарлы жолуна чыкъса,
Акъ башлыкъ жол нѣгер болду,
Кеч болмайым деп ашыкъса,
Ол аны къанаты болду.

Акъ башлыгы таулу жашны
Тойда да болду къанаты,
Учурду кѣп къаракъашны
Къара кѣзлерин къаматып.

Акъ къочхарны акъ жүнүнден,
Таралып, согъулгъан башлыкъ,
Таулу ананы кѣлүнде
Эрликни сайлагъан башлыкъ.

Таулу къууанчын кѣргенде,
Сен къууатлы бет алгъанса,
Таулу урушха киргенде,
Акъ къанаты сен болгъанса.

Минги тауну жолларыча,
Айланч, къыланч булгъанаса,
Сюйгеними къолларыча,
Бойнума тап чулгъанаса.

Къууанчимда, бушуумда
Сен мени да нѣгеримсе,
Чууакъ кюнүмсе башымда —
Акъ къанатлы ёмюрүмсе!

Анабызны жылыууча,
Жылытаса сен бойнуму,
Жашауну тюз жазыууча
Жарытаса сен тоюму.

Акъ башлыгъы таулу жашны
Тойда да болду къанаты,
Учурду кѣп къаракъашны
Къара кѣзлерин къаматып.

1973 ЖЫЛНЫ ЖАЗ БАШЫ

Жылны жаз башы тауушлукъ болуп —
Жерни саулай жукъудан уятды.
Табигъатны къудрети эркин солуп,
Агъачны, сууну жарыкъ жырлатды.

Быйылгъы жылны жаз башы бютюн
Тахлыкъ, айтхылыкъ жаз башы болду,
Ажал топ быргъыла этмей тютюн,
Инсан жюрекле тынчыкъдан толуп!

Бир бирге ол терс къараучу кёзле
Жарыйдыла бир бирни кёрселе,
Хурмет керекди адам улуна:
Юйде — гитчеге, жолда — уллугъа.

Жерни юсюнде уруш болмаса,
Адамла адам ёлтюрмеселе,
Адам къолуна сауут алмаса,
Хурметсиз къылыч кётюрюлмесе,

Ма тынчыкъ деген, мамырлыкъ деген,
Жерни юсюнде ырахатлыкъ деген!
Жерни юсюнде жылы жай алсын —
Будай сабан тенгизча чайкъалсын!..

Таулу урушну сынап кёргенди.
Таулу уруш къайгъылы туююлдю!
Таулу бюгюн сабанын сюргенди,
Аны юйюрю мамыр юйюрдю!..

Озгъан заманны бюгюн унутмай,
Келлик заманны жолун кюсейбиз.
Дунияда кишиге да дерт тутмай,
Урушну жолун алай кесебиз.

Быйылгъы жылны жаз башы сейир
Чомарт жаз башы болду,— айтхылыкъ.
Партиябызны хар айтхан сёзюн,
Анга ушатдым терен акъылын!

КЯЗИМНИ ОСУЯТЫ

Малкърны жашы къазауатда
«Сюйген тауларым», — деп, ёлюп кетди,
Кязим, ёле туруп узакъда,
Сабийчиклеге осуят этди:

«Дунияда тюзле алапатдыла,
Алапатдыла сюрдю ёзенле,
Алай, таула сизге аманатдыла,
Мени ёмрюм таула дей юзюлдю».

Мен да, Малкърдан жанымы аямай,
Ол — манга, мен да анга базама,
Мен Малкърны махтаргъа уялмай,
Жюрек жырымы анга жазама!

ХОЛАМ ЖОЛУ

Бир чууакъ кюн келгенме Холамгъа,
Бу элни къалмагъанды аты да,
Къарачы Жаболаны къалагъа —
Тюрленипди эски сыфаты да.

Акъ ташха олтуруп солугъанды —
Кёреме Кязимни аякъ ызын.
Къара шаудандан ол тогъугъанды,
Эштиледди Кязимни ауазы.

Ненча кере бу жолну Шыкъыгъа,
Кязим кеси жангызлай баргъанды,
Ары-бери ётгенди ашыгъа,
Халкъгъа тарыгъыу жырла такъгъанды.

Жол жанында къадыры отлайды,
Кязим аны ызындан жетгинчи,
Жол таба бойнун буруп къарайды,
Кязим аны жаны бла ётгюнчю...

Бир чууакъ кюн келгенме Холамгъа,
Бу элни къалмагъанды аты да,
Къарачы Жаболаны къалагъа —
Тюрленипди эски сыфаты да.

КЪЫРГЪЫЗСТАННГА

Сенден айырылмай жашарем,
Ата юйюм жокъламаса,
Туугъан жерим — Малкъарым,
Таулары бла сакъламаса.

Сени жукъгъа алышмазем,
Жашаууму жер жеринде,
Сенден бир да ажашмазем,
Алай Малкъар — жүрегимде.

Сени мен мудах этмезем,
Башым къайгъыдан толмаса,
Сенден бир жары кетмезем,
Малкъарча жерим болмаса.

ТАУЛУ КОМИССАРЛА

Чындылача, беллеринде
Жассы къайишден бел баула,
Онг жан сюеклеринде
Жылтырагъан «Смит» керохла.

Ауузлары от чакъгъанча —
Аланы суйген сёзлери:
Ленин бла Революция,
Жылтырай тири кёзлери.

Акъ чырпа бёрклерине
Къызыл къашхаланы салып,
Къайтдыла эллерине —
Таулагъа эркинлик алып.

Ала бла кийик таулагъа
Бир жангы сёзле келдиле,
Ала бла бизни таулула
Къууанч, насып да кёрдюле.

Окъуй, жаза да билмеген —
Къурчдан ишленген адамла,
Жашауда зорлукъ суймеген
Кеслери — жютю къамала.

Тюзлюкню колумбалары,
Эрлик генераллары,
Прометейни туудукълары —
Тауланы комиссарлары!

ГЫРЖЫН

I

Гыржын — къарыуду,

Гыржын ол — ханды.

Гыржын — асыуду,

Гыржын — ариуду!

Гыржын — насыпды,

Гыржын — намысды,

Гыржын — ол бетди,

Гыржын — аллахды,

Гыржын — төреди,

Гыржын — адетди!

Ол анабызды,

Ол балабызды!

Гыржын жашауду,

Жашаугъа бетди,

Жашау бла сауду!

Гыржын болмаса,

Жыр да жырланмаз!

Гыржын болмаса,

Сабий ышармаз,

Малкъарлы сынап

Гыржынны сыйын,

Жашаугъа санап,

Хар эртден сайын

Ол, аууз ача,

Кёчгюнчю жылда

Ачдан ёлмеди,

Гыржыннга чийсе,

Эскисе демеди.

Гыржын болмаса,
Кюн да жылытмаз,
Гыржын болмаса,
Жашау да болмаз!

II

Андан къаргъанады
Малкъарлы, ант эте,
Къолуна алады
Тузу бла гыржынны
Тюз сёзюн хант эте!
Малкъарлы сыйлайды
Гыржынны бурхусун,
Алтыннга санайды
Гитчесин, уллусун!
Ол намыс береди
Гыржыннга, гыржыннга,
Тийишли кёреди.
Хар жаннга, хар жаннга!
Малкъарлыны юю
Гыржынсыз болмасын,
Айраны да уюп,
Мирзеусюз къалмасын!
Гыржынны атмагъанд —
Ырысды дегенлей!
Гыржынны атмагъанд —
Гюняхды дегенлей!
Къонакъ хант ашаса,
Бай бол, сыйлы деп,
Къобады, ышара —
Ырысхынг болсун деп.
Малкъарлы къонакъгъа:

«Анангы акъ сютюнден
Халал болсун санга
Хар аллахны кюнюнден!»

III

Къыл элекде эленген,
Тегенеде ийленген,
Арауанда къатхан,
От жагъада сюелген,
Къызыу кюлге кёмюлген,
Огъурлу къол жылытхан,
Огъурсуз къол суутхан —
Жангы нартюхден — гыржын,
Сары будайдан — гыржын.
Къара арпадан — гыржын,
Жашауса, татлы гыржын!
Жашауса, жылы гыржын!

ТАУЛАДАН БИЙИК БОЛДУМ

Таулуланы юсюнден
Жюрегим жырлай-жырлай,
Тауладан бийик болдум.
Акъ тауланы кючюнден,
Дайым мен къууанганлай,
Уллу насыпдан толдум.
Бюгюн мени жюрегим
Тауларымдан бийикди,
Тауларыма тилегим
Насыплы этерикди.
Андан сора, жашауда
Мен бир зат излемейме,
Таулада хар бир саудан
Таулу бол деп тилейме!
Таулуланы юсюнден,
Жюрегим, жырлай-жырлай,
Тауладан бийик болду!

СОЛДАТ УРУШДАН КЪАЙТХАНДЫ

Солдат урушдан къайтханды,
Эки тыягына тыяна,
Жашчыгы уа къарап къалгъанды
Атасыны бир аягына.

Сабий атасына къадала:
«Турчу бир атла», — деп къоймайды,
Артда уа, тыякъланы ала,
Ахсай-ахсай, кеси ойнайды.

Эртден бла солдат кийинеди
Ундурукъ юсюне олтуруп,
Къатыны чуругъун излейди —
Экинчи чуругъун — унутуп.

ТАУУШЛУКЪ СУРАТЛА

Къалай тауушлукъ суратды
Тауларыбызда танг ала,
Кюн да башларын кызартып
Чолпан жулдуз жарыкъ жана.

Салкъын желле урадыла,
Чал башларын тарагъанча,
Сюелгенлей турадыла,
Малкъарымы сакълагъанча.

Алай тауушлукъ суратды
Тауларыбызны къарамы.
Жюрегим хар кюн сурапды
Тауларыбызны адамын.

ЧАЛГЪЫЧЫЛА

Акъырын, биченнге чыкъдыла,
Чалгъычыла эртденлик чыкъда,
Ала сериуюн аязчыкъда
Жумушакъ кырдыкны жыкъдыла.

Жашил Сыргъада чалгъычыла
Акъ зурнуклача барадыла,
Жараулары энди ачыла,
Къалын дурула саладыла.

Кёп къалакъ таууш, шырхы таууш
Эштиледи чунгур къырлада,
Чёгюч, тёш таууш, чалгъы таууш
Эштиледи, ариу жырлана.

Чалгъыгъа уста таматала
Башчылыкъ этип барадыла,
Жашланы уа, арагъа сала,
Ызларындан къатыладыла.

Ма къарыулула артларындан
Къыстау сюргенлей атлайдыла,
Къарыусузла уа тар дурудан
Къычыра, кюле чартлайдыла.

Жаш чалгъычы чалгъы силдейди,
Ары айланып, бери айланып,
Кюн тёппеден къызыу тиеди,
Дурула жаталла сойланып.

Бир жаш чалгъычы, эслемейин,
Мыгагъа чалгъы жетдиргенди,
Балаларын къоюп кетмейин,
Аналары алай ёлгенди...

Акъ кёлекли, акъ къалпакълыла
Къызыу кюннге хорлатмайдыла,
Кюн иссиде ала талдыла,
Алай чалгъыны къоймадыла.

Терлегенлерин сюртедиле
Чалгъычыла, бара ахсутха,
Къалакъларын жюрютедиле
Беллеринде, атлай тау сыртха.

Чууакъ кёкде акъ зурнуклача,
Тизилгендиле чалгъычыла,
Сыртланы къашхаларын ача,
Иш кёллюдюле чалгъычыла

Ма къарыулула артларындан
Къыстау сюргенлей атлайдыла,
Къарыусузла уа тар дурудан
Къычыра, кюле чартлайдыла.

1

Малкъаргъа отун керек болуп,
Биз отун этерге баргъанда,
Сен жютю балта болгъан эсенг,
Мен а къаты сабы болгъанма.

2

Бизни суйгенледен кетсек да,
Бир заманда биз къайтабыз.
Биз суйгенле уа кетселе да
Бизге къайытмайын къалалла.

ЭКИ ЖАШАУ
КЁРМЕЗСЕ

Ёлсенг, къайтып келмезсе,
Къадар алайд, не этейик!
Эки жашау кёрмезсе,
Бирге да шукур дейик!

ЖЮРЕГИМЕ СОРУУУМ

Жюрегиме сорууум барды, сорууум:

— Экибизден ким таматады, жууугъум?

— Менме, — деп манга сейир этип карайды.

Алай эсе сол жанымда нек барады?

**ЖЮРЕГИМИ
МАКЪАМЫН...**

М. К.

Сюймеклик ырдауаны —
Жашауну тутуругъу,
Сюймеклик даулагъаны —
Жюрекни къутурууу.

Жашаугъа кюн керекча,
Жерге жаун керекди,
Жашау бизге келгенча,
Сюймеклик да келликди.

Сюймеклик бир къаяды
Бизни кюнлерибизде,
Тахир, Зухраны къайда
Жаш жюреклери бизде!

СЕНИ АТЫНГ

Сени атынг ариуду, кесингча! —
Ариу жырча айтыла турады.
Кече, кюн да сени кюсегенча,
Бар акъылым сенден толады.

Санга башха ат жарашмаз эди.
Къор болайым аны атагъаннга!
Ол кыйын кюн да ажашмаз эди,
Кёргюзтгени ючюн сени манга!

Анамы атын сен жюрютесе,
Бегирек да андан жаратама.
Сен ариу ышараса, кюлесе —
Кёргенимлей абызырап къалама!

Сени бетингден къарай элинге,
Жолумдан элинге къайытама,
Бу сёз ючюн не келир кёлюнге?
Сен ийнан, жүрегимден айтама!

Сени атынгы тауда тау желле,
Ариу жырны ариу макъамынча,
Кётюрюп, манга алып келелле,
Жюрек къууанчым — тау Малкъарымча!

Сени атынгы тауда тау суула
Эжиуге сала, сакъ саркъадыла!
Шорхаларына къарап, жаш буула,
Жай тау суудан тогъуп, къанадыла.

Сени атыңгы къая кёгюрчюн
Манга эштдиреди, жырлай-жырлай,
Жашаумда жалан сени ючюн
Жыллыкъ жолгъа барырем жыяулай!..

...Эл таныгъан уллу суу кёпюрге
Биз экибиз бирге тенг жетербиз,
Бирибиз — эншге, бирибиз — ёрге,
Хар ким кеси жолу бла кетербиз.

Къаргъыш этмейме,
Къаргъыш,
Алгъыш этеме,
Алгъыш!
Сени жауунг къаргъышлыкъ
Болсун
Суймекликни тар
Кезинде,
Жауунг менлей алгъышдан
Толсун
Сени суймегенни
Кёзюнде!
Мени орунума сен болуп,
Термилсенг,
Ол заманда сен солуу
Излесенг,
Жаным ауруп, къарарем
Бетинге,
Суймекликни марарем,
Тутуп, санга берирге!

НЕ ЭТЕЙИМ?

Мен сюеме,
Сен суймейсе,
не этейим?

Мен кюеме,
Сен кюймейсе,
не этейим?

Къыйналама,
Къыйналмайса,
не этейим?

Ийнанама,
Ийнанмайса,
не этейим?

Сен гюллюсе,
Мен тюйюлма,
сен кӧресе!

Жашауумса,
Жашауума
сен тӧресе!

Башлауумса —
Жолларыма
жол нӧгерсе!

Сен суймейсе,
Мен суйгенден
не магъана?!

Мен кюлмейме,
Сен кюлгенден
не магъана?!

Жюрек ауруу

НЕ АТАЙЫМ АТЫНГА?

Не атайым мен сени атынга?
Төрт санынг да, бир жанынг да жашасын!
Эртден, ингир олтурайым къатынгда,
Хар кюнюм да сени бла башлансын.

Не атайым мен сени атынга?
Сенден ариула да кёп туберле.
Сенден ариу жан кёрюнмейди манга.
Жанынга сени кёпле тиерле.

Не атайым мен сени атынга?
Ариуса! Сени андан махтайма.
Кюн сайын, сени кёрюп, ахтына,
Жолда бара, атлаялмай тохтайма.

Не атайым мен сени атынга?
Кюн тыякъча, сен эртденни жарыта,
Ауанангча сюелеме къатынгда,
Къарай-къарай кёзлерими арыта.

КЕЛЕЧИМ — КЪАЯ КЪЫЗЫ КЪАРЫЛГЪАЧ

Сабийлигим тауларымда къалгъанды,
Жашлыгъым да къар ауушдан аугъанды.
Ауазымы къая къызы къарылгъач
Къаяладан къайытара къалгъанды.

Узун, назик, къара шинли субай къыз,
Къая тюбюнде чучхургъа келеди,
Мени уа къая башында жол ыз,
Алып, элтип баргъанын ол кѳреди.

Къая башындан анга къычырама,
Ауазымы къая къызы къарылгъач
Эштмесе, мен къызыны чакъырама,
Сен а манга ыранлада тынч жол ач.

Къызчыкъгъа сюеме деп къычырама,
Ауазымы къая къызы къарылгъач
Къайытара, къаяланы чачдыра,
Узакъдан аз аштдире, арыгъанча.

Келгенича, къыз да кетди юйюне,
Ауазымы къая къызы къарылгъач,
Къаяланы зангырдата, бюгюн да
Эштдиреди ол къызгъа, болуп тилманч.

ЖАЗ БАШЫ ЖАБАЛАКЪ

Жаз башы жабалакъ... Жер — акъ...
Къар жауады эрингенлей...
Себилгенча акъ къышхыр, акъ,
Кёк, элекча, элегенлей.

Биз экибиз айланабыз,
Къар жауады, шош жауады.
Жолсуз къарны тап жырабыз.
Жерни юсюн къар жабады.

Имбашыбыз ауур-ауур,
Кёрюнгенча, къар кётюре...
Ауазыбыз — дауур-дауур:
Экибиз да ойнай-кюле.

Бусагъатда ючеуленбиз,
Ойнай къарны жалкъасы бла,
Сюймекликге тюбегенбиз
Жерни къаты аркъасында.

Къар жауады чырт тауушсуз,
Къар жауады шошунлай,
Къар жерни акъ жаууну,
Жаумайды ол бошуна.

Дум къашларынгда къар солуй,
Кирпиклерингде къар эрий.
Келир жылда да ол соруп
Не да сормагъанлай келир.

Имбашыбыз ауур-ауур,
Кёрюнгенча, къар кётюре...
Ауазыбыз — дауур-дауур:
Экибиз да ойнай-кюле.

БАЙРЫМ КЮН

Таш сала билсем эди,
Таш салып, къарар эдим;
Сюемисе сен мени?

Чыганлы къыз кёрсем а,
Къолларымы ачарем:
Сюемисе сен мени?

Бир ыйыкъдан байрым кюн
Жангыз болуп къалады.
Телефон бла энтда кюл:
Ауазынг жан салады!

Сени кёрген кюнюмде,
Жангы туугъан айлайма,
Ыйыкъны хар кюнюнден
Байрым кюнню сайлайма.

Кюн ашыгъып бузулса,
Будайны да буз урса,
Сени мудах сунама!

Кюн жарыкъ тийип чыкъса,
Тау башланы жарытса,
Сени жарыкъ сунама!

Жауун тохтап таулада,
Тейри кылыч чыкъгъанда,
Сен ышаргъан сунама!

Къара дугъум кёзлеринг,
Сабыр-сабыр сёзлеринг
Санга жарашадыла!

Сени сабий ауазынг,
Сени кёбюнг, сени азынг,
Къалай тамашадыла!

Таулу огъурлу ишин,
Аны акъылы бишип,
Байрым кюнде башлайды!

Жортууулгъа тебресе,
Жол болсун манга десе,
Байрым кюн атланады!

БУ ДУНИЯДА

Бу дунияда
Сорууум да,
Жууабым да,
Сенсе!

Бу дунияда
Солууум да,
Суусабым да
Сенсе!

Бу дунияда
Ашауум да,
Жашауум да
Сенсе!

Бу дунияда
Жашауума
Хар дауум да
Сенсе!

Бу дунияда
Жюрегим да,
Кёзлерим да
Сенсе!

Бу дунияда
Кюнлерим да,
Сёзлерим да
Сенсе!

Бу дуняда
Кёбюм да,
Азым да
Сенсе!

Бу дуняда
Ёнюм да,
Ауазым да
Сенсе!

Бу дуняда
Сууугъум да,
Жылыуум да
Сенсе!

Бу дуняда
Узагъым да,
Жууугъум да
Сенсе!

Бу дуняда
Къаргъышым да,
Алгъышым да
Сенсе!

Бу дуняда
Хар кюн сайын
Сагъышым да —
Сенсе!

* * *

«Насыпсыз» десем, — жанынга тиер,
Кесинг а насыпсызгъа ушайса.
Сени таза да насыпсыз сюер.
Кюнлеринги булжута жашайса.

«Агъачны насыпсызы — тирменнге
Канкурак болур», — деп сёз жорюйдю.
Жашауну халын дурус билгеннге
Акъыл ариулукъ бла бир къош тюйюлдю.

Сен акъыллыса, сен бек эслисе.
Сен ариуса, сен бек чырайлыса.
Биреуге ушамагъан сейирсе,
Ма аны ючюннге сен жарлыса.

Сени суйген а — сенден да жарлы,
Мукъуладисгеча, санга тартдыра, —
Излеген кибик бийигин жарны,
Секирирге, къарамай артына!

СЕНИ КИЙГЕН КИЙИМИНГ

Сени кийген кийиминг
Жарашады юсюнге,
Ышаргъанынг, кюлгенинг —
Кюн тийгенча бетинге.

Чырайлы, сюйдюмлюсе,
Ариуду сени санынг!
Кимни да сюйдюрлюксе,
Хайран эте жашланы.

Кёзлеринги кётюрюп
Мени таба къарасанг, —
Сен къууанчны, келтирип,
Манга къоюп бараса.

Къаллай къумач да болсун
Жыйрыкъ этип тикгенинг,
Жарашады ол озуп
Хар юсюнге кийгенинг.

Сени ариу санынга
Не кийим да жарайды.
Сени мёлек жанынгы
Ким фыйгъамбар марайды?!

Омакъ болуп суймезем,
Тап, жанынга тийсе да,
Мен а сени скоерем
Баймёз жыйрыкъ кийсенг да.

Ариу кийим адамны
Ариу этер несин да.
Адам адамны суйсе,
Ариу болур кеси да.

Мени сартын, къалай да,
Мени суйген кийинсин.
Таза болсун жалан да,
Жюреги — мени суйсюн.

КЕЛЕЧИ КЪАГЪЫТЫМ

Бу санга болсун деп келечи къагъытым,
Жазама, жазама бетими къызартып,
Ышанып жазама, кесими сагъайта,
Къагъытда айтмайма къыз атын, къыз атын.

Тюнене сени кёгюрчюннге ушатдым,
Сабийчикгеча, ёз къолумдан ашатдым.
Бюгюн сени боз жумарукъгъа тенг этдим,
Мени суймеклик жолуму сен кенг этдинг.

Жашаугъа жангыдан манга кёз ачдырдынг.
Ышарып, къарамынг къайгъымы чачдырды.
Келчи кел, жан тенгим, тенгликни сен атма,
Мени да кесинге сууукъдан къаратма.

Бу санга болсун деп келечи къагъытым,
Жазама, жазама бетими къызартып,
Ышанып жазама, кесими сагъайта,
Къагъытда айтмайма къыз атын, къыз атын.

СЮЙМЕКЛИК КЪАРТ БОЛМАЙДЫ

Сюймеклик бир заманда
Къарт болмайды, къарт болмайды,
Сюймеклик хар адамда
Ол арымайды, талмайды.

Сюймеклик жашнай туруп
Жашны жаш кюлгенинде да,
Сюймеклик жашлай туруп
Къартны къарт жүрегинде да.

Сюймеклик къарт болмайды
Жашау башланнгандан бери,
Сюймекликден тоймайды
Адам, жашагъандан бери.

Сюймеклик къарт болмайды
Жерибиз къарт болгъанда да,
Сюймеклик тюрленмейди
Заманла тюрленнгенде да.

СЕНИ КЪАЙЫГЪЫНГ —
МЕНИ КЪАЙЫГЪЫМ

Сени ариу кёзлерингде
Кёреме, барды бир къайыгъынг,
Сууну кёксюл теренинде
Батылыпды сай къайыгъынг.

Къайыгъынгы да, къайыгъымы да,
Кел, бирге къаты чулгъайыкъ,
Къайыгъымы да, къайыгъынгы да,
Кел, биз суудан чыгъарайыкъ.

Сени къонгур кёзлерингде
Кёре турама къайыгъынгы.
Жюрегинги теренинде
Болайым батмаз къайыгъынг.

ЭКИ НАЗМУ

1. Жанынгы сакълай

Экибиз да, къол тутуп,
Кёпюрден ёте туруп,
Андан кетерик эсе
Экибизден бирибиз,
Сени жанынгы сакълай,
Жанымдан эсе суюе,
Кёпюрден мен кетерем
Чырт кёзюмю да къакъмай.

2. Эки жол айырылгъаннга...

Экибиз да бир жолну
Кетип бара, ашыкъмай,
Экибиз да бир къолну
Тутханлайын, тансыкълай,
Эки жол айырылгъаннга
Биз жетип тохтагъанбыз.
Къайсы къайры баргъаннга
Сейирсинип къалгъанбыз.

ЖЮРЕГИМ СЕНИ СОРАДЫ

Сени кәрмеген кюнюмде
Мен кьайгы этип башлайма,
Сени бир кьрген кюнюмде
Хар кьайгымы да ташлайма.

Сени кьрмей бир кюн кьалсам,
Башым сагышдан толады.
Мен мудах болуп айлансам,
Жюрегим сени сорады.

ЖЮРЕГИМ БЛА ОЙНАМА

Нек къыйнайса, нек къоймайса?
Сенсиз да мен болалмайма!
Мени жүрегим бла ойнайса,
Мен сени ангылаялмайма.

Сюймекликден бир тоймайса,
Ашап ашдан тоймагъанча,
Мени жүрегим бла ойнайса,
Киштик чичхан бла ойнагъанча!

ЖАЙ ЧИЛЛЕДЕ

1

Тансыкъ болуп, жай чилледе
Мен кетгенме тауларыма,
Къыш кюнледе, жай кюнледе
Бирча ариу сууларына.

Мен кетгенме, суйгеним а
Келмегенди, келмегенди,
Аны ючюн кюйгеними
Кёрмегенди, кёрмегенди.

Ярабий, шо жашауда
Суймеклик бла поэзия
Болмаса, мен ашлауумда
Кимге берирем да изин?

Я аллахым, бир заманда
Мени аласыз жашатма,
Не игиде, не аманда
Бир бирден айырма, атма!

2

Мен таулада айланама,
Сенсиз, кесим жангызлайын,
Сен да биргеме сунама
Тауну ачып жангы жайын.

Тауда эртденлик аязчыкъ
Жетип озса къулагъыма,
Жумушакъ ауазынг азчыкъ
Шыбырдап озгъан сунама.

Сууну жырлаучу шорхасын
Жел, макъамча эшдиреди,
Келмеди эсе да, къалсын,
Дертин кимге жетдиреди.

Таугъа ёрлей тау жолумда
Геммешлеча ташла жата,
Бугъунуп ташланы жанында
Сен сюелген сунама да.

3

Къайын терекле талада,
Араларында солуйма,
Бирлерин сайлап аладан,
Сенден хапарла сорама.

Кесинг кибик къайын терек,
Бир уяла, бир къубула,
Айтмайды да манга керек
Хапар — аны ол букъдура.

Ма тау кёгюрчюн аллымда
Ташны башына къонады,
Санга ушагъаны ючюн,
Жаным анга къууанады.

Мен мараучу, сен Апсаты
Дыхтау туурагъа чыгъабыз,

Арыгъандан, солуй къаты,
Кеси кесибизни жыгъабыз.

Манга хыйнымы этгенсе?
Кесниг кёрюнмей, ауазынг
Эштиле, алып кетгенсе
Бийлеп былайда суу аузун.

Атап шаудан ачханма,
Тогъуп къанмазча ичгенде,
Къайгъымдан таугъа къачханма,
Жазыуну санга бичгенде.

Тау шауданны теренинден,
Къонгур кёзлеринг ышара,
Къарайса къыз жүрегингден,
Жюрегиме сала жара.

4

Насыпсыз мараучу кибик,
Таудан бек арып къайытдым.
Болмазлыкъ ишими билип,
Эсими кёпге сагъайтдым.

Желсиз будай сууурулмагъанча,
Суусуз тирмен чарх бурулмаз,
Тауда суу къурумагъанча,
Сюймеклигибиз къурумаз!

МЕНИ КЁРГЕНЛЕЙ

Мени кёргенлей, абызырай эсенг,
Сени бетинг да къызара эсе,
Борбайларынг да кыйыла эсе,
Эринлеринг квалтырай эселе,
Тилинг сёзсюзлей тыйыла эсе,
Жюрегинг да женгил ура эсе,
Кёзлеринг да жылтырай эселе,
Ала да жерге къарай эселе,
Сени терлегенлеринг бара эсе —
Уяла эсенг, уяла эсенг,
Мен сени суююп къарап турама,
Ийнана эсенг, ийнана эсенг.

* * *

Келчи, биз энтда бир олтурайыкъ
Ышанганлай сен манга, мен санга.
Бир-бир бетине суйюп къарайыкъ
Ышаргъанлай мен санга, сен манга.

Суймеклик бизни жылларыбызда
Сабыр болады, кесек акъырын,
Бёлмей береди жолларыбызгъа
Ашыкъмагъанлай ауур акъылын.

Сабий кюнледе, ол жаш кюнледе
Суймеклик бизни ангыламады,
Къызыу кюнледе жаш жүреклеге
Тынгыламадыкъ, тынгыламадыкъ.

Суймеклик бизни жылларыбызда
Женгил болмайды, тели болмайды.
Суймеклик бизни жылларыбызда
Сакъ болады, акъыллы болады!

ЧОЛПАН ЖУЛДУЗЧУКЪ

Бюгюннго Малкарны къызы,
Сен анангы анасындан
Насыплыса, кёк жулдузу,
Намыслы халкъ арасында.

Хар бир иште алгъа тебин,
Кёрмедим, къыз, сенден иги?
Хар бир ишни билип эбин,
Илмуда бол сен бек тири.

Бирсиледен артха къалма,
Бу жашауну ёр жолунда,
Ёрге болмай, эншге барма,
Насыбынг — кеси къолунгда.

Бюгюннго Малкъарны къызы,
Мен да сени жанындама,
Тангны жарыгъан жулдузу,
Къууанчынга къууанама.

ТЁРТ ТИЗГИНЛЕ

Жауун жауса, кюн тийсе, гюл чагъады.
Буз урса не къырау къакъса — ол агъады...
Къыз а — не? Мияла табакъ кибикди, —
Биреу «оу» десе, шау болуп къалады.

* * *

Юйюмю къатында талгъыр къаяла,
Сени кёзлеринг тенгликге ай ала,
Ой, ариу къыз, сен мени суймей эсенг,
Эки кёзюнг — ала къайры къарайла?!

* * *

Жашауда юйрендим мен адамладан,
Жюреклери адамлагъа халалладан, —
Юйренирге бир заманда кеч болмаз
Малкъарда жазулу тау къалаладан.

* * *

Юйрендим айтыргъа ахшы, аманны.
Юйрендим эслерге туура заманны...
Кёп билеме десем, хазна тюз болмаз,
Жашау аз жаратат кёп билген жанны.

* * *

Жашауумда ангыламай кёплени,
Беш ёмюр болса да жашауум мени,
Билгенимден эсе, билмегеним кёп,
Ангыладым мен жукъ билмегеними.

* * *

Жашауда аз болмады акъылсыз, тели,
Жашауда болады жортхан къатели.
Адам бла тюрт сёлешме бир заманда,
Кесинг болмаз ючюн ыспассыз, тели.

* * *

Халкъым деген, ол халкъыны жашыды,
Чолпан жулдуз — жулдузланы башыды.
Къол къыйыны — ол халкъыны ашыды.
Темиркъазакъ — кёкню тепмез ташыды.

* * *

«Ол билмеген зат болмаз», — деучем анга,
Ол алим кёрюнюучеди къарагъаннга.
Харфланы юйретген устазым эди,
Бюгюнлюкде да устазды ол манга.

* * *

Кетип барады жашауум окъууда,
Талмайма жашауну окъуп тогъуудан.
Окъугъан жан окъутургъа керекди,
Дуния кезиудю тюзледе, таулада.

* * *

Къабыл боллукъ болса жангыз тилегим,
Кюн тыякъча кётюрюлюп билегим, —
Ёлгенден сора къайытып бир кюннге,
Жашаугъа бир къарар эди жүрегим.

* * *

Бир минутну ичинде кёп зат болады,
Биреу ёледи, биреу а тууады...
Жашау дегенинг сейир, аламатды,
Къарыулу къарыусузну къууады.

* * *

Тенг туююлдюле жашауда адамла,
Бирле бийик, бирле алашадыла.
Инаралла да, солдатла да — ала
Къабырлада тенг болуп къаладыла

* * *

Эки кезюм жап-жангыча,
Къара манга жаз тангымча.
Шукур бюгюн жашау кюннге,
Жюрек тынчлыкъ бизде кюле.

* * *

Адамла — ала барысы да
Тогъуз айны баласыдыла,
Ала — бериси, арысы да,
Хар жашауну анасыдыла.

* * *

Тохтамай уруп тургъан желле,
Не къаяны да бузадыла.
Тохтамай улуп тургъан тилле
Не адамны да бузадыла.

* * *

Сен манга сабийгеча къарайса,
Мен а санга къызгъача, къарайма,
Жюрегими таракъча тарайса,
Мен, уучу маралныча, марайма.

* * *

Мен сени къыйын жашаудан,
Отлукъ ташдан от алгъанча,
Алгъанма, таза тау шаудан
Сууундан тогъуп къаннганча,

* * *

Биченчиле чыкыгъандыла биченнге.
Жай кызыуун жыкыгъандыла чилледе.
Чыккыр толу айран барды ичерге,
Жангы бичен ийислиди желледе.

* * *

Зар адам бир ауур аурууча келир,
Жюрегинги эслетмейин кемирир,
Алай ол этген зарлыгы бир кюнде
Кесине палах туудургъанын кюрюр.

* * *

«Ёгюз билген — арба жолу», — дегенлей,
Арба чархча барама тёнгерегенлей.
Кюнюмден, жылларымдан да — не хайыр? —
Турама аладан ёпкелегенлей!

* * *

Сабий да, тиширыу да терк жияйды,
Бир бирде жиягъан да, хау, жарайды.
Сабий да, тиширыу да мудах болуп
Жиямазча — ма кишилик алайды!

* * *

Малкърлыны хар заманда жюрегине
Жери бла къууанч келеди, кёлю токъду.
Малкърны халкына, элине, жерине
Сакъ болайыкъ, башха Малкърарыбыз

жокъду!

* * *

Киеуюнгю къатыныны эгечи
Мен суйгенча, ол мени къаты суйюп,
Жюрегинден манга болсун келечи,
Жангыз шагъат кеси болгъанын билип.

А Т Л А Р Ы

I

«Шаудан» атлы китапдан

Октябрь	7
Борчлума журтума	9
Жигит таулула	10
Чирик кёл	12
Малкъар	14
Џъамил	16
Жангы эл	17
Туугъан жерим	20
Тюшюмде	24
«Халкъымы насыплы жолуна»	26
«Халкъым блад мени сууум...»	—
Таулу жашчыкъ	27
Жюзюк	29
Кертилик бла тюзлюк	32
Шаудан	35
«Кесим демей»	36
Устазыбызгъа	38
1957 жыл	40
Иш	41
Босагъа	43
Атам	44
Атларыгъыз унутулмазла	46
Бир жылда туугъанла	48

II

«Жашауну ауазы» деген китапдан

Зурнукла	55
Ёксюз	56
Ана жүрек	58
Берне	60
Жер	61
Тынгысыз жүрек	—
Ант	62
«Уруш къайгъы»	64
«Малкъарлыла сүймейдиле чырт...»	66

«Бир заманда»	68
Тейри кылыч	73
Мени тукъумум	74
Кысха назмула	76
Адам бла заман. П о э м а	79
Дарман	96

III

«Жерими бети» деген китапдан

Жерими бети	99
Мен суратчы болсам эди	101
Малкъар, санга жоралайма!	103
Боллукъ миллетни адамына	104
Сёз бла жүрек	105
Чегем чучхуру	106
«Сёзсюз кётюрюлген аякъ»	107
Элде хоншуму тырманы	108
Тилейме, унутмагъыз	110
2000-чи жыл	111
Илму	112
Кыстырыкъ	113
Жашла урушдан кыайтмадыла	114
Урушда ёлгенни сын ташында жазула	115
Кезнусюз батхан жулдуз	117
Тенгизни юсюнден	118
М. Ю. Лермонтовха	120
«Сюймекликге тюбединг».	121
Земжан. П о э м а д а н ю з ю к	121

IV

«Акъ таула» деген китапдан

Акъ таула	139
«Ана тилими мен унутсам»	141
Кёпюрле	142
Малкъар, мен сени жашынгма	144
Чегем чучхурну кышы	147
Нальчик кечеле	148
Кюн окъасы	150
Дертим барды урушха	151

Кесими юсюмден	153
Халкъыбызны жашлары	154
Къалач бла жашчыкъ	156
Жартылыкъ	158
«Къарт, сабийни къолундан тутханлай»	159
Ауурлукъ	160
Сен — жаз башы, мен — кюз арты	161
Тиширыуну суймеклиги	162
Гёген бла кыз (тау сурат)	165
Урушда ёлген къарындашымы сёзю	168
Тизгинлеринги сууур	169
Мен, ауруп, къуу тёшегимде ёлмем	170
Къор болайым, Малкъарым, санга	171
Отха юзгеле ата	172
Мени тенглерим	175
Республикамы жырлары	177
Малкъар мени назмучу этди	181
Хамит Теммоевха	183
Чирик кёл	184
Жауун жауады бюгюн	186
Къумукълу къыз	187
Хар заманда къууанчым	188

V

«Жашауну жазама» деген китапдан

Жашауну — жазама	191
«Уруш бара, къаты уруш»...	194
Жашыма айтама	196
Хабиб	205
Чариш	207
Мен Малкъаргъа барама	208
Санга ушайма	209
Малкъар	210
Жулдуз	211
Жюрегими жапсарама	212
Тилегим	213
Жанкъозла	215
Жашил желле	216
Жырлаучу жаш	217
Махтау	218
«Хар затны бир ийнагъы»	219
Жер сынсыйды	220

Жюрегими дарманы	222
Киши эсенг, киши бол	223
Сизни суратларыгъыз	225
«Сен къадарымса»	227
Тенглени юсюнден сёзюм	228
Акъ башлыкъ	231
1973 жылны жаз башы	233
Кязимни осуяты	235
Холам жолу	236
Къыргъызстаннга	237
Таулу комиссарла	238
Гыржын	239
Тауладан бийик болдум	242
Солдат урушдан къайтханды	243
Тауушлукъ суратла	244
Чалгъычыла	245
«Малкъаргъа отун керек болуп»	247
Эки жашау кёрмезсе	248
Жюрегиме сорууум	249
Жюрегими макъамын...	250
Сени атынг	251
«Къаргъыш этмейме»	253
Не этейим?	254
Не атайым атынга?	256
Келечим — къая кызы къарылгъач	257
Жаз башы жабалакъ	258
Байрым кюн	260
Бу дуняда	262
«Насыпсыз десем...»	264
Сени кийген кийиминг	265
Келечи къагъытым	267
Сюймеклик къарт болмайды	268
Сени къайыгъынг — мени къайгъым	269
Эки назму	270
Жюрегим сени сорады	271
Жюрегим бла ойнама	272
Жай чилледе	273
Мени кёргенлей	276
«Келчи, биз энтда...»	277
Чолпан жулдузчукъ	278
Тёрт тизгинле	279

Сафар Исхакович Макитов

ИЗБРАННОЕ

Стихи и поэмы

На балкарском языке

Редактор *С. М. Моттаева*. Художник *И. Г. Абрамов*.
Художественный редактор *З. Х. Бгажноков*. Технический редактор *Н. М. Рахаева*. Корректор *Н. А. Будаева*.
Сдано в набор 22/III 1977 г. Подписано к печати 9/VI 1977 г. Формат 70×90¹/₃₂. Бумага офсетная
Физ. печ. л. 9. Усл. печ. л. 10,53. Уч.-изд. л. 8.4.

Заказ № 3744. Тираж: 1000 экз. Ч01398. Цена в переплете 1 руб. Книжное издательство «Эльбрус». Нальчик, ул. имени адмирала Головкин, 6. Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года Управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров КБАССР, Нальчик, проспект имени Ленина, 33